

Parkplan Bromma

Del 1

Strategier för utveckling av parker
och naturområden

Stockholms
stad

Uppdrag

Denna rapport är framtagen av Bromma stadsdelsförvaltning och Trafikkontoret vid Stockholms stad. Arbetet har genomförts från mars 2019 till juni 2022.

Projektgrupp

Karin Tufvesson Hjelmfeldt, projektledare och landskapsingenjör, Trafikkontoret
Åsa Otteklint, parkingenjör, Bromma Stadsdelsförvaltning
Eva Pestmalis, uppdragsledare landskapsarkitekt, Ramboll Sverige AB
Olof Engdahl, handläggande landskapsarkitekt, Ramboll Sverige AB
Emilia Ahlberg, medverkande landskapsarkitekt, Ramboll Sverige AB

Referenspersoner

Cecilia Forsgren, parkingenjör, Bromma Stadsdelsförvaltning
Dan Winnansson, parkingenjör, Bromma Stadsdelsförvaltning
Gunnar Hedman, fd samhällsplanerare, Bromma Stadsdelsförvaltning
Gunilla Hjorth, ekolog, Miljöförvaltningen
Anna Edström, fd ekolog, Miljöförvaltningen
Henrik Bondén, gatuingenjör, Trafikkontoret
Agneta Schill, landskapsarkitekt, Exploateringskontoret
Jenny Pirard, projektledare, Miljöförvaltningen
Carina Popovski, fd parkingenjör, Bromma Stadsdelsförvaltning
Anders Salomonsson, fd parkingenjör, Bromma Stadsdelsförvaltning
Ulrika Egerö, planerare, Stadsbyggnadskontoret
Stina Thörnelöf, miljöutredare, Miljöförvaltningen
Daniel Hofling, antikvarie, Kulturförvaltningen
Kristina Dunker, arkitekt, Stadsbyggnadskontoret

Parkplan Bromma antogs i stadsdelsnämnden i september 2022.

**Stockholms
stad**

**Bromma
stadsdelsförvaltning**

Läsanvisning

Parkplan- så fungerar den

Parkplan Bromma är ett vägledande dokument som beskriver hur grönstrukturen inom stadsdelsområdet ska vårdas och utvecklas för framtiden.

Parkplanen är uppdelad i två delar. Den första delen är en strategisk del, som övergripande beskriver stadsdelsområdets grönstruktur och strategier för utveckling. I den andra delen finns en beskrivning, analys, mål och strategier för respektive park- och naturområde.

Parkplanen beskriver en stadsdel där markanvändningen är föränderlig över tid. Den redogörelse som görs över befintlig park- och naturmark är i många avseenden en nulägesbild. Över tid kommer såväl olika kvaliteter som park- och naturmark att tillkomma som utgå, framförallt som konsekvens av stadens höga ambitioner för bostadsbyggande. Avvägningar kring hur mark- och vattenanvändningen ska förändras över tid inkluderar många olika intressen och hanteras inom stadens översiktsplanering, strategiska planering och detaljplaneprocessen.

Vid antagande av dokumentet Stockholms parkprogram kan de parktyper, parkkaraktärer och sociotopvärden som används i denna parkplan behöva justeras.

Parkplanens första del.

Parkplanens andra del.

Förord

Parken i den växande staden

I takt med att staden växer och att fler människor bor allt tätare ökar användningen och betydelsen av stadens offentliga rum. Bromma är beläget utmed Mälaren strax utanför Stockholms innerstad och innehåller goda kommunikationer. Bebyggelsen är varierad och består av flerfamiljshus och villor som är tydliga stadsbyggnadselement från olika tidsepoker. Kring bebyggelsen finns ett rikt nätverk av grönområden, bland annat flera naturreservat. Trafikerade vägar och spårvägar utgör barriärer som separerar Brommas stadsdelar från varandra och från omgivande stadsdelar.

För närvarande planeras ny bebyggelse vilket innebär att fler människor kommer att flytta till Bromma. Bland annat planeras nya bostadskvarter kring Brommaplan och Alvik. År 2025 kommer nästan 87000 personer att bo i Bromma. Förtätningar med ny bebyggelse kommer även att ske inne i befintliga bostadsområden. Det är genom en samverkan mellan grönstruktur, ny bebyggelse och infrastruktur som Bromma kan fortsätta att vara hållbart och attraktivt på lång sikt.

De offentliga rummen består av torg, parker, naturområden och skogar av olika karaktär och storlek. Parkerna och naturen innehåller höga sociala och rekreativa värden. För att Brommas offentliga rum ska kunna användas av alla är det viktigt att det finns en mångfald av funktioner, upplevelser och sociala värden. Brommas ökande befolkning medför att park- och naturmarken måste utvecklas genom att bli mer flexibel och fungera på flera olika sätt under olika tider på dygnet och året.

Stadens parker, natur och vatten bildar tillsammans värdefulla ekologiska samband som bidrar med livsviktiga ekosystemtjänster som att ge oss rent vatten, bullerdämpning och en reglerad temperatur. För att leverera ekosystemtjänster och bidra till en hållbar stadsutveckling behöver de ekologiska sambanden värnas, kopplas ihop och utvecklas. Spridningssamband är en förutsättning för att ekosystemen ska kunna fungera på sikt. Parkerna och naturen är även viktiga för att mildra klimatförändringar som ökad nederbörd och högre temperatur. Grönstrukturen kräver ett fortsatt arbete med analyser och planering för att kunna hantera klimatförändringarna. Parkerna och den övergripande grönstrukturen uppvisar även höga kulturhistoriska värden och berättar om tidigare stadsbyggnadsprinciper och ideal. I en stad som växer är det viktigt att beakta dessa värden för att även framtida generationer ska förstå varför staden ser ut som den gör.

Ökad användning av park- och naturmark ställer även högre krav på drift och skötsel. En anpassad skötsel kan gynna ekologiska såväl som rekreativa värden. När staden förtätas blir parkerna allt viktigare. Vi vill att Brommas framtida invånare och besökare ska uppleva en varierande och sammanhängande stadsdel med stora urbana och gröna kvaliteter som är inbjudande och attraktiva att bo och leva i.

Innehållsförteckning

Uppdrag, läsanvisning och förord

Bakgrund

Strategiska dokument.....	7
Översiktskarta.....	8
Inledning.....	10
Sammanfattning av strategier.....	11

1. Brommas gröstruktur

Stadsbild och identitet.....	14
Landformer.....	15
Första spåren av mänsklig verksamhet.....	17
Kulturhistoriskt värdefulla miljöer.....	23
Stadens utbyggnad.....	28
Lokala sociala funktioner.....	33
Lokala utvecklingsmöjligheter.....	35
Konst i den offentliga miljön.....	39
Parkkaraktärer.....	41
Riktlinjer & frågeställningar för Brommas gröstruktur.....	47
Strategier för Brommas gröstruktur.....	48

2. Brommabornas parker och naturområden

Boende och besökare.....	52
Parker för alla.....	53
Park- och naturtillgång.....	59
Analys parktyper.....	63
Analys upplevelsevärden.....	74
Analys Gröna stråk.....	105
Analys övriga element.....	107
Riktlinjer & frågeställningar för Brommabornas parker och naturområden.....	114
Strategier för Brommabornas parken och naturområden.....	116

3. Brommas ekologiska infrastruktur

Gröna och blå samband.....	120
Ekosystemtjänster.....	121
Biotoper.....	124
Habitat.....	126
Brommas gröna infrastruktur.....	127
Habitatnätverk barrskogsfåglar.....	128
Habitatnätverk eklevande insekter.....	129
Habitatnätverk groddjur.....	130
Ekologiska stråk och kopplingar.....	131
Ekologiska åtgärder.....	132
Träd i offentliga miljöer.....	134
Riktlinjer & frågeställningar för Brommas ekologiska infrastruktur.....	136
Strategier för Brommas ekologiska infrastruktur.....	137

4. Förvaltning och utveckling

Skötsel.....	140
Drift.....	141
Underhåll.....	143
Hjälpmedel i skötselarbetet.....	144
lanspråktagen mark.....	146
Riktlinjer & frågeställningar för förvaltning och utveckling.....	147
Strategier för förvaltning och utveckling.....	149

Referenser

Bakgrund

Parkplanerna omfattar den mark som Stockholms stad äger och förvaltar inom de olika stadsdelsområdena. Parkplanen ska uppdateras med ett intervall på cirka 10 år. De senaste parkplanerna för Bromma togs fram i olika omgångar år 2007, 2008 samt 2010. Syftet med parkplanen är att:

- Vara underlag för stadens fysiska planering.
- Kartlägga behov av skötsel- och investeringsåtgärder för att bevara och utveckla park- och naturmarkens karaktärer och värden.
- Vara underlag för investering och skötsel i det årliga budgetarbetet.
- Vara underlag för drift och underhåll av park- och naturmark.

Strategiska dokument

Flera av stadens styrdokument och planeringsunderlag utgör viktiga underlag till parkplanerna. Detta gäller Vision Stockholm 2040, Stockholms Översiktsplan och andra strategiska dokument som Grönare Stockholm, Park Stockholm och Stockholms miljöprogram. Andra viktiga underlag är tidigare utförda parkplaner, sociotopkartan och biotopkartan. Den gemensamma målbilden i stadens olika styrdokument är att Stockholm ska bli både en tätare och grönare stad.

Vision 2040- ett Stockholm för alla (Stadsledningskontoret utan årtal), är en övergripande vision som är uppdelad i fyra delar utifrån de kvaliteter som ska utmärka Stockholm år 2040. Visionen beskriver en stad som håller ihop där det finns en balans mellan sociala, ekonomiska, ekologiska och demokratiska värden.

Stockholms Översiktsplan (Stadsbyggnadskontoret 2018), utgör ett viktigt strategiskt dokument för hela staden. I planen redovisas fyra stadsbyggnadsmål som samtliga behandlar bland annat grönstrukturen. Dessutom finns planeringsinriktningar inom avsnittet ”Grön och vattennära stad”. Stadsbyggnadsmålen handlar om att utveckla de gröna miljöerna för att möta nya behov i takt med att staden växer och klimatet förändras. Planen syftar till att förbättra parker och natur med mer kvaliteter och bättre tillgänglighet samt att skapa stärkta gröna samband och nya parker i rätt lägen i enlighet med riktlinjerna i Grönare Stockholm.

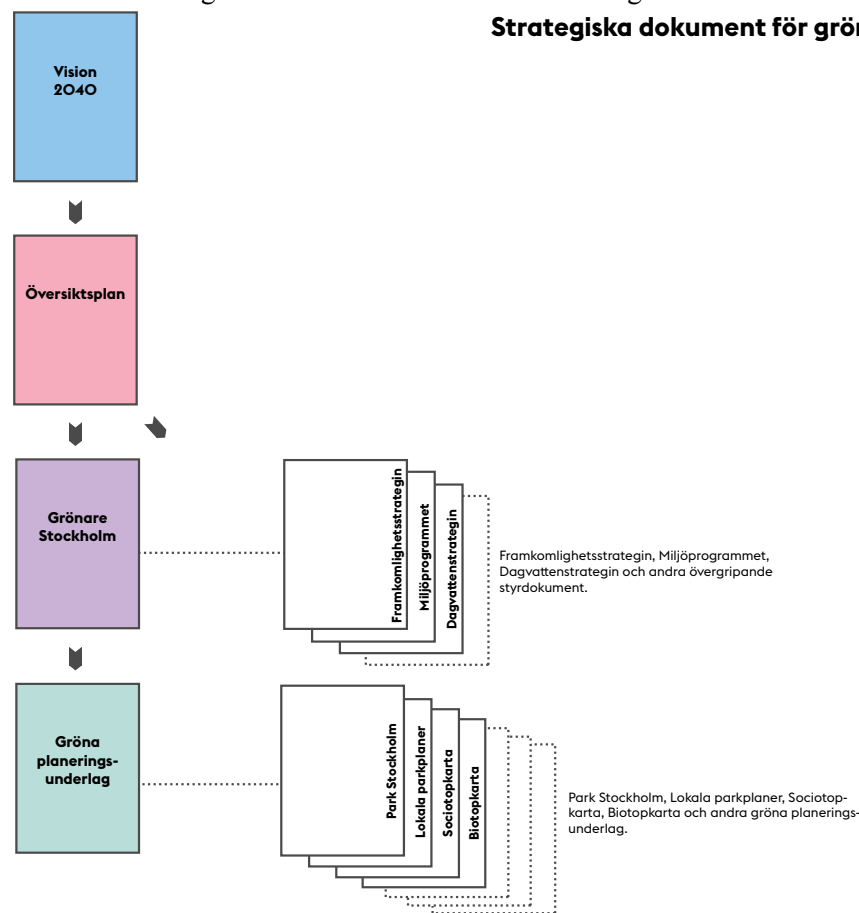
Grönare Stockholm (Stadsledningskontoret 2017), beskriver riktlinjer för planering, genomförande och förvaltning av stadens parker och naturområden. Dokumentet tydliggör hur stadens nämnder, bolagsstyrelser och tjänstemän ska arbeta långsiktigt med parker och naturområden.

Park Stockholm, som är under bearbetning, blir ett praktiskt verktyg i arbetet med parker och natur i stadens olika processer. Dokumentet innehåller generella mål, program, råd och riktlinjer för stadens park- och naturmark.

Miljöprogram (Stadsledningskontoret 2016), visar stadens ambitioner inom miljöområdet. I programmet finns sju delmål för hållbar mark- och vattenanvändning.

Handlingsplan för biologisk mångfald (Stockholm stad 2020), är ett strategiskt styrdokument för arbete med biologisk mångfald. Utöver att vara ett styrdokument är handlingsplanen ett verktyg med konkreta åtgärder för att förhöja biologisk mångfald. Handlingsdokumentet bygger på fem strategier som syftar till att tidigt få in frågan om biologisk mångfald i stadens processer samt utförande av åtgärder som stärker den gröna infrastrukturen och involvering av olika aktörer.

Strategiska dokument för grönområden

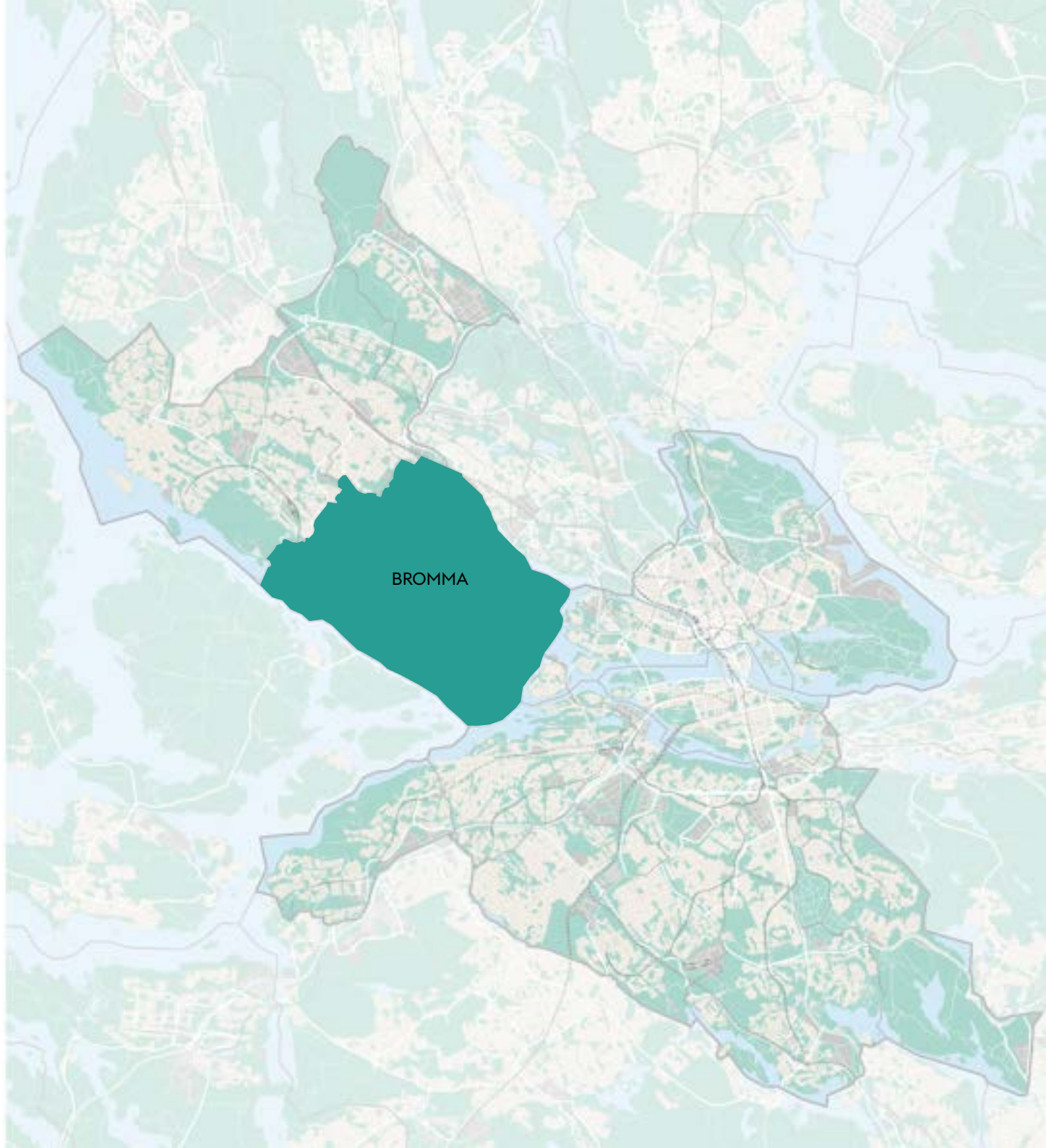
Översiktskarta

Stockholms stad

Bromma är ett av Stockholms 13 stadsdelsnämndsområden, beläget i västerort. Stadsdelsområdet består av blandad bebyggelse med villor och flerfamiljshus från olika tidsepoker. I anslutning till bostadsområdena finns flera parker och naturområden. Utmed vattnet finns strandpromenader, utsiktsplatser och badplatser.

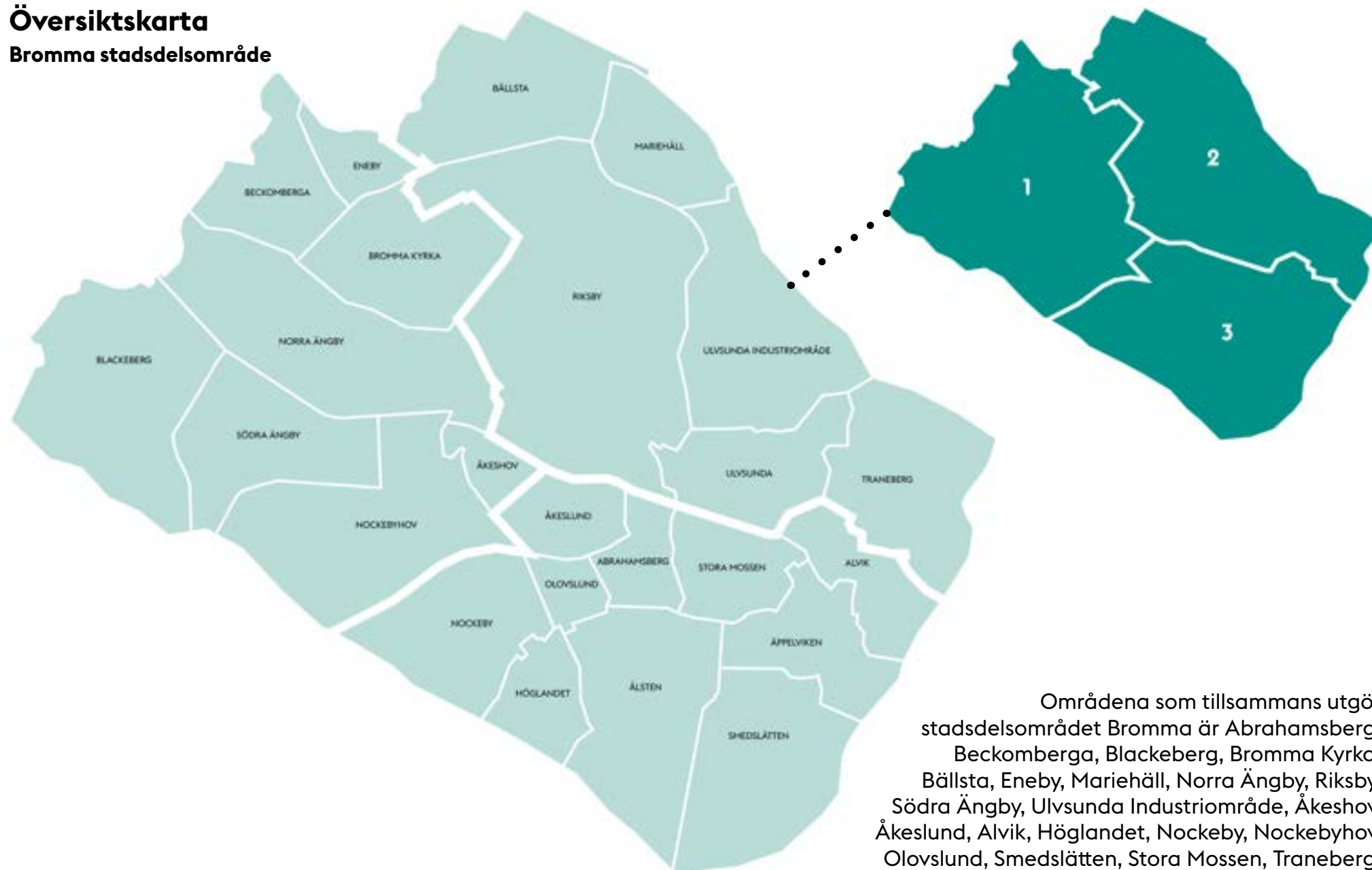
Förutom andra stadsdelsnämndsområden gränsar Bromma till andra kommuner. Dessa är Ekerö kommun samt Solna och Sundbybergs stad. Mellan Bromma och omgivande kommuner och stadsdelsnämndsområden finns kopplingar i form av vägar, spår- och busstrafik, parkstråk och broar.

Stadsdelsområdet har mycket stora kvaliteter i den byggda miljön och en välutvecklad grönstruktur. Enligt stadens översiktsplan finns potential att förbättra kollektivtrafiken, gång och cykelvägar samt knutpunkterna Brommaplan och Alvik. Planen pekar även ut möjligheter att stärka de ekologiska och rekreativa sambanden genom att utveckla Mälarens stränder med strandpromenader och målpunkter.

Översiktskarta

Bromma stadsdelsområde

Områdena som tillsammans utgör stadsdelsområdet Bromma är Abrahamsberg, Beckomberga, Blackeberg, Bromma Kyrka, Bällsta, Eneby, Mariehäll, Norra Ängby, Riksby, Södra Ängby, Ulvsunda Industriområde, Åkeshov, Åkeslund, Alvik, Högländet, Nockeby, Nockebyhov, Olovslund, Smedslätten, Stora Mossen, Traneberg, Ulvsunda, Ålsten och Äppelviken. I denna parkplan är stadsdelarna indelade i tre olika delområden.

Strandpromenad i mellersta Ålstensskogen.

Inledning

Brommas parker och naturområden är av olika karaktär och storlek. Områdenas storlek, innehåll och utformning är avgörande för deras funktioner för sociala och rekreativa värden.

Bromma har en relativt hög tillgång på grönområden med park- och naturmark. Längs Mälaren och de tre sjöarna finns längre strandpromenader med fina utsiktsplatser samt flera populära badplatser och klippor.

Bromma innehåller tre naturreservat; Grimstaskogen, Kyrksjölöten och Judarskogen. Inom dessa finns höga värden för människor, djur och natur. Ytterligare två områden är under utredning att eventuellt bli naturreservat. Detta gäller Ålstensskogen

och Lillsjön. Utöver dessa finns ett stort antal parker och andra naturområden som är mycket uppskattade och välbesökta av Brommaborna.

Några av grönområdena består av torg- och parktorg som utgör lokala knutpunkter med funktioner för handel och service. Några av dessa har en tidstypisk utformning med sociala upplevelsevärden som folkliv, torghandel och uteservering.

Många av parkerna är kulturhistoriskt värdefulla. De består av allt från fornlämningsområden till trädgårdsstäder, från slott och gårdar till 1900-talets bostadsområden. Miljöerna bidrar till stadsdelsområdets unika karaktär och varierade stadsbild.

Parkerna och naturområdena bildar ett nätverk som kopplar ihop olika områden. Trots detta utgör trafikerade vägar och spårvägar barriärer som separerar Bromma och dess stadsdelar från varandra och från omgivande stadsdelar. Barriärerna försvagar kopplingarna mellan stadsdelarna och försämrar tillgängligheten till parkerna och naturområdena. En av utmaningarna ligger i att minska barriäreffekterna så att en mer sammanhållen stadsbild kan uppnås.

Sammanfattning av strategier

För att stärka stadens gröna kvaliteter och utveckla det offentliga rummet har staden tagit fram ett antal riktlinjer, frågeställningar och strategier. På detta uppslag presenteras en sammanfattning av dessa.

Brommas grönstruktur

Stadens gröna och blå karaktär är en central del av Stockholms identitet och attraktivitet för såväl invånare som besökare. Ny bebyggelse ska samspela med landskapets kvaliteter och grönstrukturens värden och funktioner.

De unika gröna och blå karaktärerna ska värnas på ett klokt sätt

Landskapets gröna och blå kvaliteter är en självklar utgångspunkt i stadsutveckling

Närheten till vatten behöver tas tillvara

2

Brommabornas parker och naturområden

Brommaborna ska ha god tillgång till parker och natur med höga rekreations- och naturvärden

Parker och natur ska vara en del av stadens offentliga rum som kopplar ihop staden och som bidrar till en levande och trygg stad för alla. De offentliga rummen ska vara av hög kvalitet och svara mot olika typer av behov. Medborgarna ska kunna vara delaktiga kring utvecklingen av sina gröna miljöer.

Förståelsen och analysen av Brommabornas nuvarande och kommande behov behöver öka

Befintlig grönstruktur berikas i samband med utbyggnationen och behoven i en växande stad

Ytterstadens grönområden får fler funktioner

Nya parker ska vara en del av stadsutvecklingen

Öka tillgängligheten till Brommas grönområden för att få en sammanhängande stad

3

Brommas ekologiska infrastruktur

Brommas grönstruktur ska ha en rik biologisk mångfald

Stockholm ska skapa en långsiktigt hållbar grön och blå infrastruktur genom att identifiera, värna om och utveckla de gröna och blå sambanden som finns idag. Begreppet Ekosystemtjänster ska arbetas in som verktyg i stadsutvecklingen och integreras i ekonomiska ställningstaganden i samband med exploatering och förvaltning.

Den rika biologiska mångfalden värnas

Ekosystemtjänster ska utvecklas och gynnas

4

Förvaltning och utveckling

Ett effektivt resursutnyttjande och samspel mellan förvaltning och utveckling

Parker och naturområden representerar stora värden som har byggts upp under lång tid. Målbilden i vision och kommunfullmäktiges budget är att stadens resurser alltid ska utnyttjas effektivt. Stockholm ska därmed ha en långsiktigt hållbar och ansvarstagande förvaltning av parker och naturområden för att behålla och vidareutveckla stadens attraktionskraft.

Ökat slitage i parkerna ställer krav på smarta lösningar

Bättre erfarenhetsåterföring och lärande mellan olika roller

Gröna och blå kvaliteter behöver stärkas i den byggda miljön

Anpassad naturvårdande skötsel

Brommas grönstruktur

Fickpark vid Åkeshovs gårdsväg.

Brommas grönstruktur

Brommas parker och grönområden är viktiga karaktärsskapande element som binder samman stadsbilden. I Bromma har människor levt sedan mycket lång tid tillbaka och idag finns det flera platser med höga kulturhistoriska värden. Området har vuxit fram utifrån landskapets naturliga former och rådande ideal. Därför innehåller Bromma idag en varierande och spännande stads- och landskapsbild.

Variationen i topografi och berggrund tillsammans med växlingar i temperatur, nederbörd och vind, är och har varit viktiga förutsättningar för hur naturen har bildats och utvecklats. En gång i tiden var Bromma ett jordbrukslandskap där de naturliga landformerna tydligt kunde urskiljas. Trots människans påverkan finns idag flera element som bidrar till att göra det ursprungliga naturlandskapet i Stockholm tydligt. Dessa landformer har en viktig betydelse för stadens karaktär.

Stadsbild och identitet

Stockholmslandskapet är tydligt präglat av sitt geografiska läge i skärningspunkten mellan Mälaren och Östersjön. Vattenytor, förkastningsbranter, åsar, strandpartier och dalstråk är starka landskapselement som utgör grunden för stadens landskapsbild och skönhet.

I västerort är sprickdalslandskapet tydligt med långa åsar, förkastningsbranter och vattenytor. Landskapet karakteriseras även av bergsryggar med hållmarker, sluttningar med moränjordar och dalgångar med finkornigt jordmaterial. Inom Bromma finns flera bergsryggar, så kallade De Geer-moräner. Dessa löpte en gång parallellt med iskanten under vatteny-

tan och formades troligen i sprickor. På några platser öppnar sig större plana gräsytor som ursprungligen varit sjöbotten och sedan uppodlad åkermark. Den uppodlade åkermarken fanns i dalgångarna. Dalgångarna är stora landskapsrum som är viktiga för förståelsen av det ursprungliga landskapet.

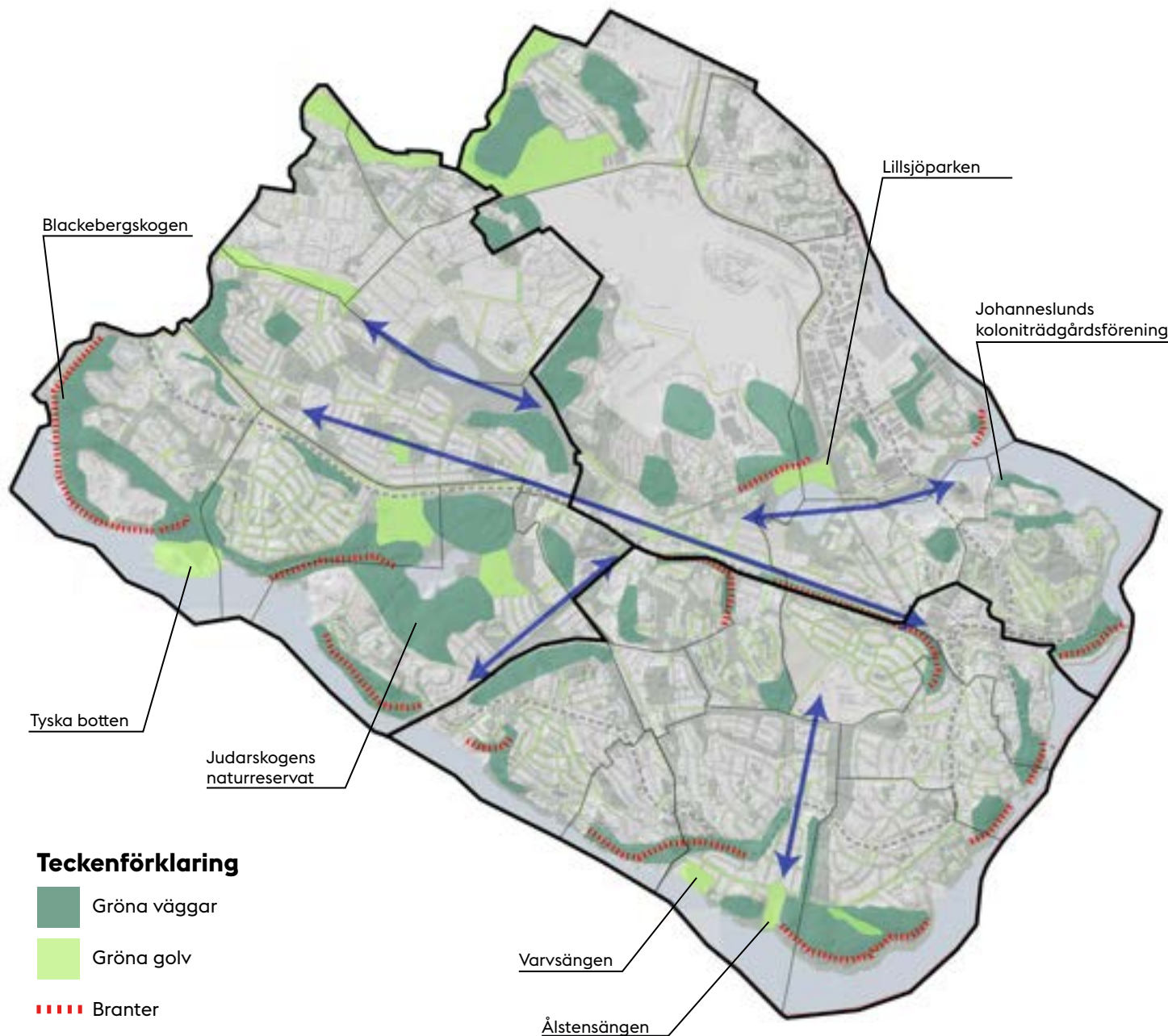
De öst-västliga förkastningsbranterna är en av stadens viktigaste landskapskaraktärer. Branterna utgörs av norrvända och vegetationsklädda bergssluttningar som bevarats eftersom de inte har varit lämpliga att bebygga. Idag utgör de starka landskapselement med stor betydelse för stadens landskapsrum och horisontlinjer.

Topografin och landskapets karakteristiska landformer berättar om stadens och platsers historia och bör därmed bevaras och synliggöras. Även i mindre parker och grönområden kan små landformer urskiljas som bland annat klipphällar, flyttblock, bäckar, vikar och strandlinjer.

Under de senaste tvåhundra åren har staden förändrats genom att vissa partier av höjderna schaktats bort och sänkor och mindre sjöar har fyllts igen.

Isflak invid Mälarparkens branter.

Brommas landformer. Gröna väggar och branter hämtade från Stadens sociotopkarta (2004). Gröna golv och riktningar har identifierats genom kartanalys och inventering. Skala 1: 40 000 (A4).

Landformer

Landformerna som tydliggör det ursprungliga naturlandskapet återkommer i flera av stadens parker och grönområden och bidrar då till en upplevelse av "gröna väggar" (till exempel en skogsklädd bergsbrant) och "gröna golv" (till exempel en äng eller större gräsyta). Dessa finns illustrerade i kartan intill. Topografin inom stadsdelsområdet varierar och har inslag av dramatiska partier. Längs Mälaren i väster är variationen stor med tydliga höjdtoppar och djupa dalar. Variationen är särskilt tydlig där bland annat Mälarparken och Alviksberget skär ner i Mälarens vatten och ger landskapet en kraftig siluettverkan. Höjderna utgörs främst av berg i dagen, med lermark i sänkorna. Mot Bromma flygplatsområde och Ulvsunda industriområde är landskapet flackare och har fyllts ut med fyllnadsmaterial.

Dalstråk och sprickdalar

I områdets nordvästra del finns bland annat Nälstastråket och Beckombergastråket. Dalstråket ingår i ett längre samband mot Hässelby- Vällingby i norr. Inom Ålstensskogen finns flera mindre sprickdalar som innehåller granskog och våtmarker. Områdets tre sjöar är belägna i djupa sprickdalar.

Förkastningsbranter och åsar

Inom bland annat Traneberg finns kraftiga förkastningsbranter och kullar inom smalhusområdet. Utmed Mälaren finns även flera förkastningsbranter, som Alviksberget, som är karakteristiska element. I bland annat Judarskogen finns flera branta åsar. I Ålstensskogen finns även en långsträckt bergsrygg i den mellersta delen. Även från andra parker och grönområden finns bergsryggar varifrån det finns fina utblickar över omgivningen.

De Geermoräner

På flera håll inom området finns system av så kallade de Geermoräner. Det är utvecklade system av ryggar med storblockig morän som visar hur den senaste inlandsisen drog sig tillbaka. I Bromma karterades moränryggarna av geologen Gerhard de Geer under 1940-talet, därav namnet. Från karteringen kunde han utläsa hur isens utbredning förändrats över tid. Moränryggarna är utspridda inom flera av Brommas stadsdelar, inom såväl bebyggda kvarter som inom naturområden och parker. Ryggarna är 1-6 meter höga och 25-100 meter långa.

Ett antal områden med de Geermoräner utgör riksintresse för naturvården. Dessa är belägna inom områdets mellersta del. Uppfattningen kring hur riksintresset ska avgränsas har skiftat under åren. De områden som presenteras på kartan togs fram under våren 1997 av Stadsbyggnadskontoret i samråd med Stockholms universitet. Områden med de Geermoräner av riksintresse är: Område inom Sundby friområde (Bällsta) och Klockstapel (Riksby) (1), område inom Beckomberga, bland annat grönyta längs Bällstavägen och naturområde mittemot f.d. Beckomberga sjukhus (2), Kyrksjölötens naturreservat, området nordost om Spångavägen och Kortenslunds koloniområde (Norra Ängby och Riksby) (3), Judarskogens naturreservat (4), Fredrikslundsstråket (Åkeslund) (5 och 6) och Nockebysgögen (Nockeby) (7 och 8).

Moränryggarna bidrar även idag till förståelsen av isens reträtt. Både ryggar och mellanliggande partier bör skyddas mot ingrepp som skadar morän- och lerlagret, till exempel ny bebyggelse, vägbyggen och schaktning. Riksintresset ska tillgodoses vid detaljplanering och bygglov.

De Geer moränsystem inom Bromma som omfattas av riksintresset. Skala 1: 40 000 (A4).

De Geermorän i Judarskogens naturreservat i Nockebyhov.

De första spåren av mänsklig verksamhet

De historiska och moderna händelserna har format Bromma under en lång tid. Människor har bott i Stockholmstrakten sedan omkring 10 000 år när inlandsisen började dra sig tillbaka. Idag kan man hitta spår efter dessa människor som visar hur de bodde och levde. I Brommas aktuella stadsbild finns många fornlämningar och en stor variation av olika miljöer och bebyggelse från olika epoker.

Fornlämningar

En fornlämning är en lämning efter människors verksamheter under forna tider, som tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergiven. Lämningen ska ha tillkommit före 1850, men om särskilda skäl finns kan Länsstyrelsen även förklara senare lämningar som fornlämning. Kulturmiljölagen är den lag som styr skyddet av fornlämningar i Sverige. Länsstyrelsen är tillsynsmyndighet och beslutar i frågor som rör fornlämningar. Vid sidan av fornlämningar finns även "övriga kulturhistoriska lämningar". Även dessa lämningar kan i framtiden komma att förklaras som fornlämningar och få ett direkt skydd. Miljöbalken styr skyddet av naturreservat, kulturresevat och riksintressen. Staden har skyldighet att meddela Länsstyrelsen när en fornlämning kan komma att beröras, enligt plan- och bygglagen.

Fornlämningsområdena förändras ständigt av skador, nedbrytning, slitage, utarmning av flora och negativ påverkan av vegetation. Vid framtida upprustningar bör en kulturhistorisk utredning av platsens värde ingå i arbetet. För att bevara och värna om lämningarna bedrivs fornvård. Arbetet syftar till att göra lämningarna synliga och tillgängliga genom att hålla efter gräs och sly. En viktig del i arbetet är även

att vid de mest intressanta lämningarna placera ut informationsskyltar.

Stadsdelsförvaltningarna har ansvaret för fornvården inom sina respektive stadsdelområden. Fornvård och naturvård kan många gånger gå hand i hand, och vid vårdarbeten är det viktigt med samrådsrutiner så att grönområdena vårdas med en helhetssyn som innefattar både behovet av att röja på och kring fornlämningar, samt behovet av att spara värdefull vegetation. Länsstyrelsen kan ge råd i fornvårdsfrågor samt hjälpa till vid framtagande av skötselplaner.

Informationsskylt vid Dragontorpet i Abrahamsberg.
Källa: Stockholms stadsmuseum, 2011

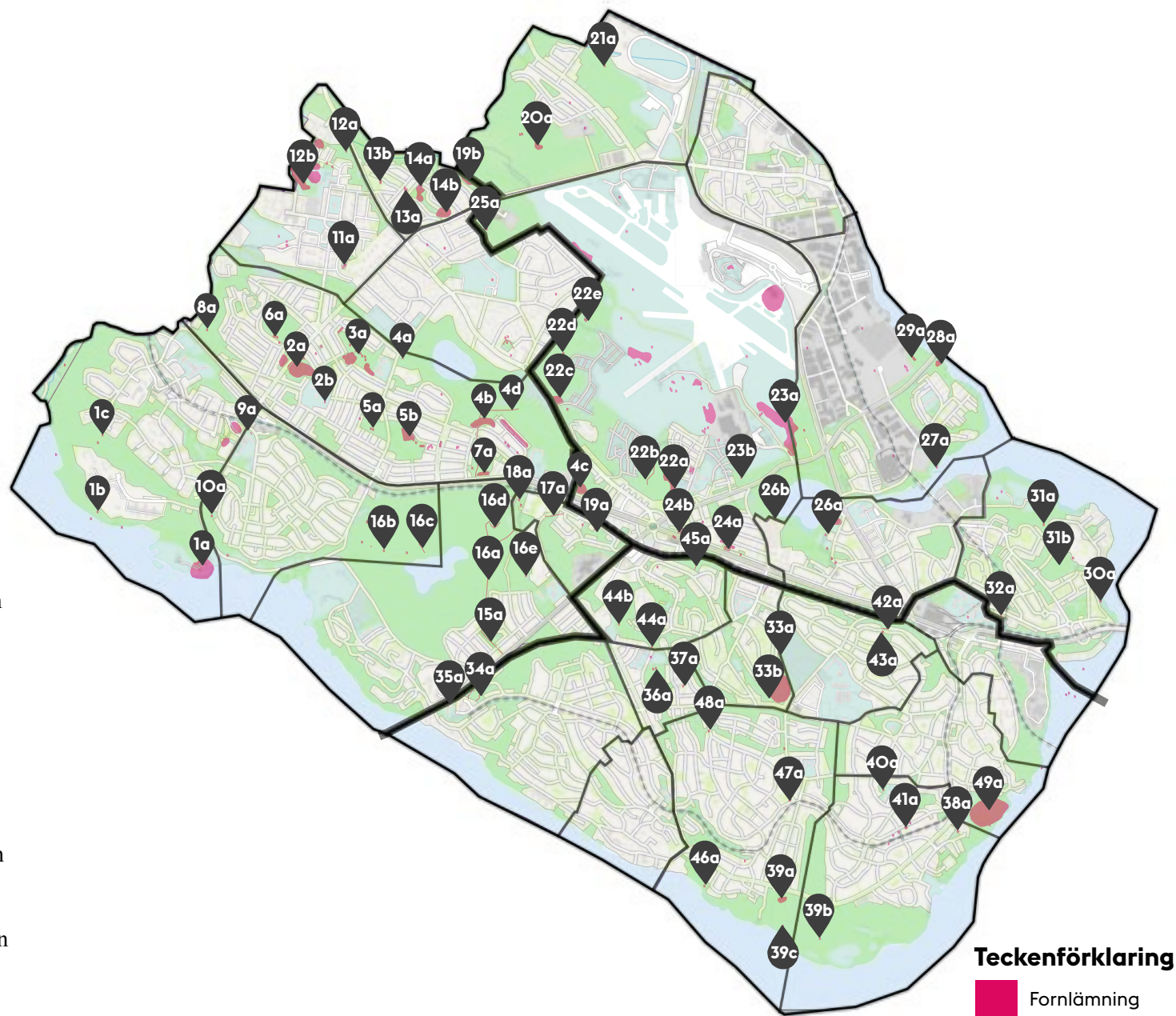

Informationsskylt vid Enebyskogen.

Spåren i Bromma

Bromma har en lång historia av mänsklig närvaro vilket har satt sina spår i landskapet i form av en stor mängd fornlämningar. Kartan visar ett urval av kända och registrerade fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar som förekommer inom Brommas parker och naturområden. Fornlämningar som inte är belägna inom parker och naturområden har inte beskrivits mer ingående utan presenteras endast på kartan utan nummer. I parkplanens andra del presenteras lämningarna inom respektive park och naturområde. På Riksantikvarieämbetets hemsida uppdateras denna information löpande.

Förutom att få en ökad förståelse för nutida strukturer och utformning kan de kulturhistoriska lämningarna förklara namn på områden och element. Några exempel på dessa är Himmelfärdsberget (31a) som är uppkallad efter en äldre tradition att förrätta gudstjänst uppe på berget under Kristihimmelfärdsdag. Inom Åkeshov finns flera flyttblock, som egentligen är naturfenomen men som namngetts och fått en kulturhistorisk betydelse. Det gäller bland annat Lasse-Majastenen (44a). Enligt sägnen ska ytan under flyttblocket ha utgjort gömställe och tjuvgömma åt en stortjuv ”Lasse-Maja”. Ett annat exempel är flyttblocket kallad Atle-Tor (44b) som liknar en stående man i profil. Blocket nämndes i Bromma hembygdsförenings årsskrift år 1941. Andra exempel på spännande spår finns inom Stora Mossen inom Trefaldigetsbacken (42a). Här finns en trefaldighetskälla, kallad Drottning Kristinas källa. Källan är enligt gammal folktro en hälsokälla med läkande kraft. Inom Ålsten och Varvsängen finns den så kallade Ålstenen (46a). Det är ett stort flyttblock med ett järnkors på toppen.

Brommas fornlämningar. Numreringen hänvisar till ungefärliga positioner för specifika lämningar. Skala 1: 40 000 (A4). Källa: Riksantikvarieämbetet, 2018.

Fornlämningar inom Brommas parker & naturområden (Oktober 2020)

Delområde 1

Blackeberg

1. Grimstaskogen, Blackebergsskogen & Tyska botten (3 st)

- Hamnanläggning, Övrig kulturhistorisk lämning, L2014:9687 (Bromma 153:1).
- Stensättning, Fornlämning, L2013:2326 (Stockholm 229)
- Husgrund, historisk tid, Övrig kulturhistorisk lämning, L2013:2335 (Stockholm 231).

Norra Ängby

2. Stora Ängby park (2 st)

- Gravfält bestående av 65 fornlämningar, kallas 'Björklunds hage', L2013:296 (Bromma 62:1), som fortsätter in i Björklunds hage.
- Gravfält bestående av 10 fornlämningar, L2013:314 (Bromma 107:1).

3. Komötet (10 st)

- Totalt 10 stycken registrerade fornlämningar som är utspridda inom området. Två av dessa är större och i form av gravfält. Den ena, L2013:762 (Bromma 63:1), innehåller 20 fornlämningar i 4 högar som kallas 'Komötet'. Den andra L2013:154 (Bromma 64:1) innehåller ca 10 fornlämningar i 3 högar. Resterande 8 fornlämningar är i form av stensättningar, L2013:1249 (Bromma 76:1), L2013:1393 (Bromma 76:2), L2013:1336 (Bromma 75:1), L2013:3018 (Stockholm 622), L2013:3017 (Stockholm 621), L2013:3026 (Stockholm 620), L2013:3023 (Stockholm 619), L2013:1337 (Bromma 75:2).

4. Kyrksjölötens naturreservat (5 st)

- Högländande lämning L2013:304 (Bromma 108:1)
- Husgrund, historisk tid L2013:1989 (Bromma 124:1) samt gravfält bestående av 30 fornlämningar L2013:1330 (Bromma 41:1)
- Gravfält L2013:8201 (Stockholm 984)
- Naturföremål/-bildning med bruk, tradition eller namn L2013:212 (Bromma 101:2)

5. Karsviks hage (8 st)

- I västra delen finns totalt 4 stycken registrerade fornlämningar. Dessa består av stensättning L2013:1951 (Bromma 65:4), fornlämningsliknande lämning L2013:1950 (Bromma 65:3), stensättning fornlämning L2013:1345 (Bromma 65:2) samt stensättning L2013:1949 (Bromma 65:1).
- I den östra delen finns totalt 4 stycken registrerade fornlämningar. Dessa utgörs av boplatssområde bestående av 5 husgrundterrasser L2014:9674 (Bromma 109:1), stensättning L2013:2000 (Bromma 66:2), stensättning L2013:1952 (Bromma 66:1) samt husgrund, förhistorisk/medeltida L2013:2186 (Stockholm 226)

6. Björklunds hage (6 st)

a. Totalt 6 stycken registrerade fornlämningar som är utspridda inom området. Fem av dessa utgörs av stensättningar L2014:9648 (Bromma 104:1), L2013:2525 (Stockholm 279), L2013:2521 (Stockholm 282), L2013:2527 (Stockholm 281) samt L2013:824 (Bromma 103:1). I östra delen finns en fornlämning i form av gravfält med 65 fornlämningar, kallas 'Björklunds hage', L2013:296 (Bromma 62:1), som fortsätter in i Stora Ängby park.

7. Ättehagen (3 st)

- Totalt 3 stycken registrerade fornlämningar som är utspridda inom området. Dessa utgörs av stensättning L2013:1896 (Bromma 99:1), gravfält bestående av 10 fornlämningar L2013:1897 (Bromma 100:1) samt naturföremål/-bildning med bruk, tradition eller namn L2013:212 (Bromma 101:2). Den sistnämnda är den så kallade Ryssmuren som sträcker sig bort till Judarskogen samt Kyrksjölötens naturreservat.

8. Natur vid Bergslagsvägen, Räckstavägen & Långskeppsgatan (1 st)

- Stensättning L2013:1927 (Bromma 135:1).

Södra Ängby

9. Islandstorget (2 st)

- Hällristning L2013:1056 (Bromma 157:1) samt hägnad L2013:7550 (Stockholm 927).

10. Skogsslänt Blackebergsvägen (1 st)

- Stensättning L2013:1934 (Bromma 69:1)

Beckomberga

11. Grönyta utmed Spångavägen b (2 st)

- Färdväg L2013:6490 (Stockholm 873) samt röjningsröse L2013:6488 (Stockholm 871)

12. Kalvhagen (5 st)

- Stensättning L2013:1282 (Bromma 55:1)
- Fyra närliggande fornlämningar i form av gravfält L2013:1823 (Bromma 57:1), gravfält L2013:1584 (Bromma 158:1), vägmärke L2013:893 (Bromma 159:1) samt stensättning L2013:1973 (Bromma 162:1).

Eneby

13. Naturområde söder om Nälstastråket (6 st)

- Hög L2013:1892 (Bromma 53:1), stensättning L2013:1203 (Bromma 53:2) samt fornlämningsliknande lämning L2013:1204 (Bromma 53:3)
- Stensättning L2013:1205 (Bromma 54:1), stensättning L2013:1878 (Bromma 54:2) samt Ristning, medeltid/historisk tid L2013:1805 (Bromma 54:3)

14. Enebyskogen (4 st)

- Gravfält bestående av 16 fornlämningar L2013:1275 (Bromma 52:1), härd L2019:1154 (saknar tidigare RAÄ- beteckning),

färdväg L2019:1816 (saknar RAÄ- nr).

- Gravfält bestående av ca 20 fornlämningar L2013:1847 (Bromma 47:1)

Nockebyhov

15. Park vid Ryssmursvägen (1 st)

- Hägnad L2013:1789 (Bromma 19:1)

16. Judarskogens naturreservat (11 st)

- Fornlämning Hägnad L2013:1789 (Bromma 19:1). Genom parken går den så kallade Ryssmuren, en mur av granitblock som fortsätter vidare i norr och söder. Strax intill ligger även Husgrund, historisk tid L2013:5842 (Stockholm 837).
- I områdets västra del finns fyra närliggande fornlämningar i form av stensättningar L2013:5946 (Stockholm 833), L2013:1349 (Bromma 70:1), L2013:1350 (Bromma 71:1) samt övrigt L2013:7153 (Stockholm 930).
- Vallanläggning L2013:5719 (Stockholm 803)
- Två närliggande fornlämningar i form av hällristning L2013:232 (Bromma 112:1) och fästning/skans L2013:306 (Bromma 113:1)
- Två närliggande fornlämningar i form av ristning, medeltid/historisk tid L2013:9424 (Stockholm 1028) samt husgrund, historisk tid L2013:9426 (Stockholm 1030).

Åkeshov

17. Skogsområde vid Åkeshovsvägen (1 st)

- Äldre stenmur i områdets norra del, hägnad L2013:8199 (Stockholm 982). Muren har troligen uppförts under 1700-talet i syfte att avgränsa betesmark. Muren löper vidräe in i Judarskogen och Ulvsunda på ömse sidor.

18. Åkeshovs

slottsväg & Åkeshovs gårdsväg (1 st)

- Runristning L2013:9425 (Stockholm 1029).

19. Natur vid Knypperske- Snörmakarvägen (5 st)

- Totalt fem registrerade fornlämningar utspridda inom området. Dessa utgörs av hägnad L2013:8098 (Stockholm 1033), hägnad L2013:8197 (Stockholm 980) skärvstenshög L2013:8198 (Stockholm 981), röse L2013:1788 (Bromma 18:1) samt stensättning L2013:1165 (Bromma 18:2).

Delområde 2

Bällsta

20. Del av Sundby friområde (6 st)

- Totalt fem registrerade närliggande fornlämningar som utgörs av fornlämningsliknande lämning L2013:1227 (Bromma 48:1), fornlämningsliknande lämning L2013:1226 (Bromma 48:2), gravfält L2013:1228 (Bromma 49:1), hög L2013:1233 (Bromma 50:1) samt stensättning L2013:1851 (Bromma 50:2)
- Gravfält L2013:3070 (Stockholm 618).

21. Solvallaskogen (1 st)

a. Runristning L2O13:1335 (Bromma 74:1)

Riksby

22. Riksby friområde (9 st)

a. Gravfält L2O13:1244 (Bromma 16:1)

b. Vallanläggning L2O13:3131 (Stockholm 625) samt stensättning L2O13:1164 (Bromma 17:1)

c. Lägenhetsbebyggelse L2O13:1762 (Bromma 92:1), röse L2O13:13O9 (Bromma 42:1) samt stensättning L2O13:131O (Bromma 42:2)

d. Vägmarke L2O13:176O (Bromma 9O:1)

e. Stensättningar L2O13:1225 (Bromma 44:1) samt L2O13:1224 (Bromma 44:2)

23. Kvarnbacken (9 st)

a. Gravfält L2O13:168O (Bromma 28:1), bytomt/gårdstomt L2O13:1679 (Bromma 28:3), ristning, medeltid/historisk tid, L2O13:1368 (Bromma 149:1), husgrund, historisk tid L2O13:1251 (Bromma 82:1), husgrund, förhistorisk/medeltida L2O13:1678 (Bromma 28:2) samt Runristning L2O13:243 (Bromma 38:1).

b. Ristning, medeltid/historisk tid L2O13:1747 (Bromma 29:1), L2O13:1748 Gravfält (Bromma 3O:1) samt Stenkrets/stenrad L2O13:1873 (Bromma 88:1).

24. Stråk längs Drottningholmsvägen (1O st)

a. Gravfält L2O13:1261 (Bromma 14:1) samt hög L2O13:1243 (Bromma 15:1) en bit längre österut

b. Runristning L2O13:126O (Bromma 13:1), Runristning L2O13:1861 (Bromma 13:2), Stensättning L2O13:1931 (Bromma 13:3), Offerplats L2O18:71O (saknar RAÄ-nr), Gränsbestämt område L2O18:133O (saknar RAÄ-nr).

c. Stensättning L2O13:1258 (Bromma 12:4), Stensättning L2O13:1875 (Bromma 12:5), Fornlämningsliknande lämning L2O13:1321 (Bromma 12:7).

25. Klockstapeln (2 st)

a. Stensättning L2O13:1845 (Bromma 46:1) samt fornlämningsliknande lämning L2O13:1846 (Bromma 46:2)

Ulvunda

26. Lillsjön (4 st)

a. Gravfält L2O13:821 (Bromma 6:1), Stensättning L2O13:757 (Bromma 7:1), Hög L2O13:215 (Bromma 8:1).

b. Husgrund, historisk tid L2O13:82OO (Stockholm 983)

Ulvunda industriområde

27. Strandpromenaden b (1 st)

a. L2O13:4352 Fartygs-/båtlämning (Stockholm 646)

28. Strandpromenaden d (1 st)

a. Gravfält L2O13:1173 (Bromma 26:1)

29. Norrbyvägen b (1 st)

a. Husgrund, historisk tid L2O13:1172 (Bromma 25:1)

Traneberg

3O. Grönområde vid Bengt Tranas väg (1 st)

a. Minnesmärken L2O13:1865 (Bromma 77:1) samt L2O13:1866

(Bromma 77:2).

31. Himmelfärdsberget (2 st)

a. Plats med tradition L2O13:1394 (Bromma 123:1)

b. Minnesmärke L2O2O:9316 (saknar RAÄ- nr)

32. Tranebergsskogen (2 st)

a. Minnesmärken L2O13:1867 (Bromma 78:1) samt L2O13:1868 (Bromma 78:2)

Delområde 3

Abrahamsberg

33. Skidbacksskogen (3 st)

a. Hällristningar L2O13:5923 (Stockholm 834) samt L2O13:5947 (Stockholm 835)

b. Stensättning L2O2O:9324 (saknar RAÄ- nr)

Nockeby

34. Nockebyskogen (1 st)

a. Vallanläggning L2O13:5716 (Stockholm 799)

35. S:t Birgitta kyrka & Nockeby station (1 st)

a. Vägmarke L2O13:179O (Bromma 2O:1)

Olovslund

36. Olovslund (3 st)

a. Stensättning L2O13:81 (Bromma 1O:1), stensättning L2O13:82 (Bromma 1O:2) samt fornlämningsliknande lämning L2O13:6 (Bromma 1O:3)

37. Bokhyllan (1 st)

a. Stensättning L2O13:216 (Bromma 9:1)

Smedslätten

38. Grönytor kring Strömkarlsvägen (1 st)

a. Stensättning L2O13:82O (Bromma 5:1)

39. Mellersta Ålstensskogen (3 st)

a. Gravfält L2O13:751 (Bromma 2:1)

b. Röse L2O13:8O (Bromma 3:1)

c. Runristning L2O13:1936 (Bromma 73:1)

4O. Drömdungen (1 st)

a. Hällristning L2O13:315O (Stockholm 626)

41. Kämpakumlet (1 st)

a. Gravfält L2O13:15O (Bromma 4:1)

Stora mossen

42. Timmerfallet (1 st)

a. Husgrund, historisk tid L2O13:14O7 (Bromma 117:2)

43. Trefaldighetsbacken (1 st)

a. Källa med tradition L2O13:14O8 (Bromma 117:1)

Åkeslund

44. Fredrikslundsstråket (2 st)

a. Naturföremål/-bildning med bruk, tradition eller namn L2O13:1313 (Bromma 133:1)

b. Naturföremål/-bildning med bruk, tradition eller namn L2O13:1929 (Bromma 137:1)

45. Stopvägens naturområde (1 st)

a. Hägnad L2O13:574O (Stockholm 8OO)

Ålsten

46. Varvsängen (1 st)

a. Naturföremål/-bildning med bruk, tradition eller namn L2O14:9652 (Bromma 111:1)

47. Pantleken (1 st)

a. Stensättning L2O13:2141 (Stockholm 224)

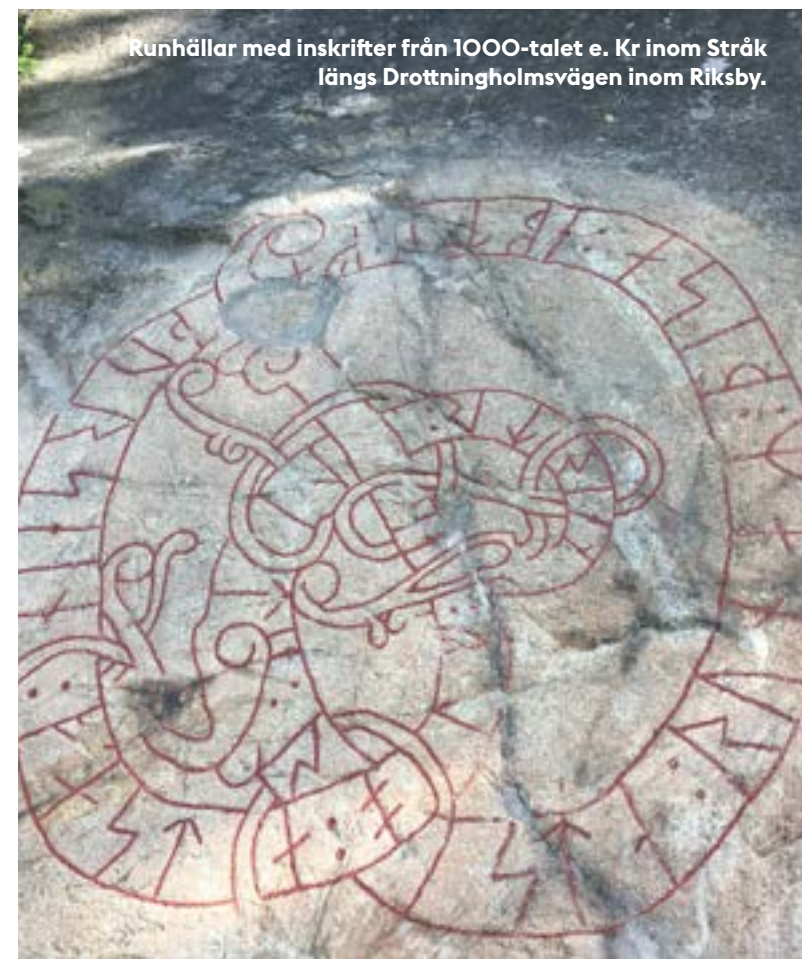
48. Sångarlunden (1 st)

a. Hällristning L2O13:2148 (Stockholm 222)

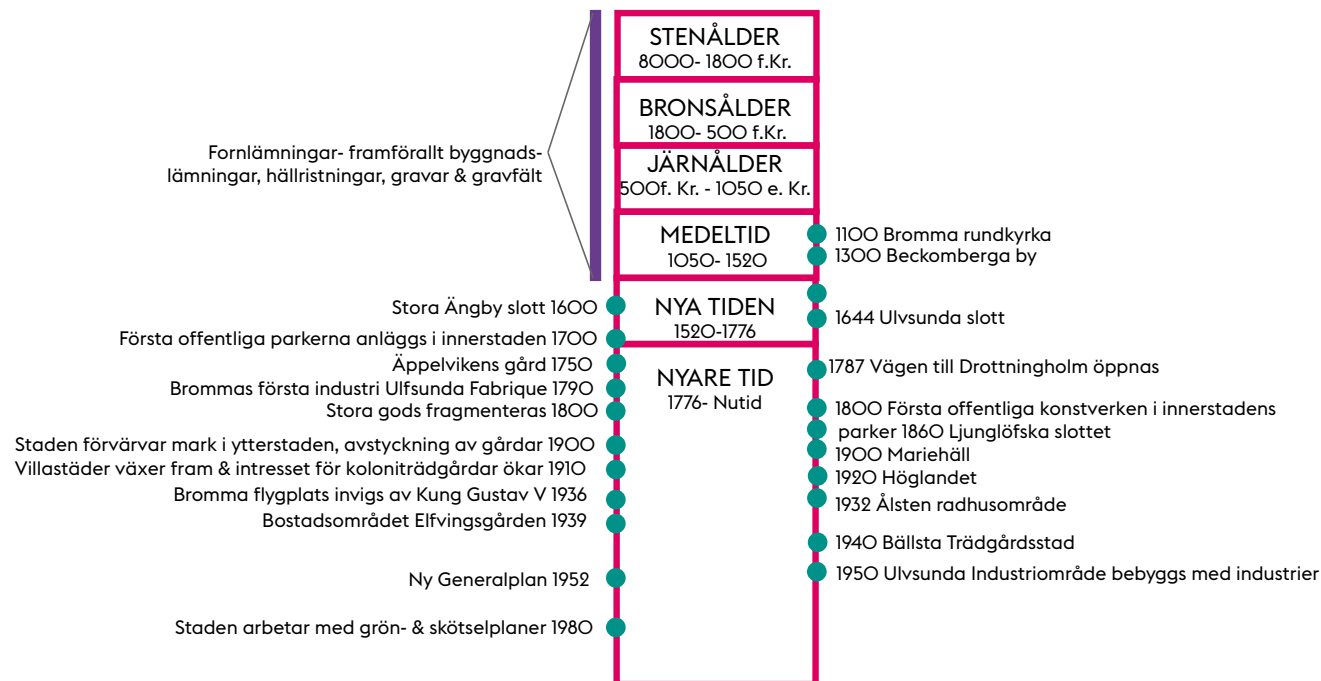
Äppelviken

49. Borgberget (2 st)

a. Fornborg L2O13:5619 (Stockholm 8O1) samt husgrund, historisk tid L2O13:75O (Bromma 1:1)

Första spåren av mänsklig verksamhet till idag

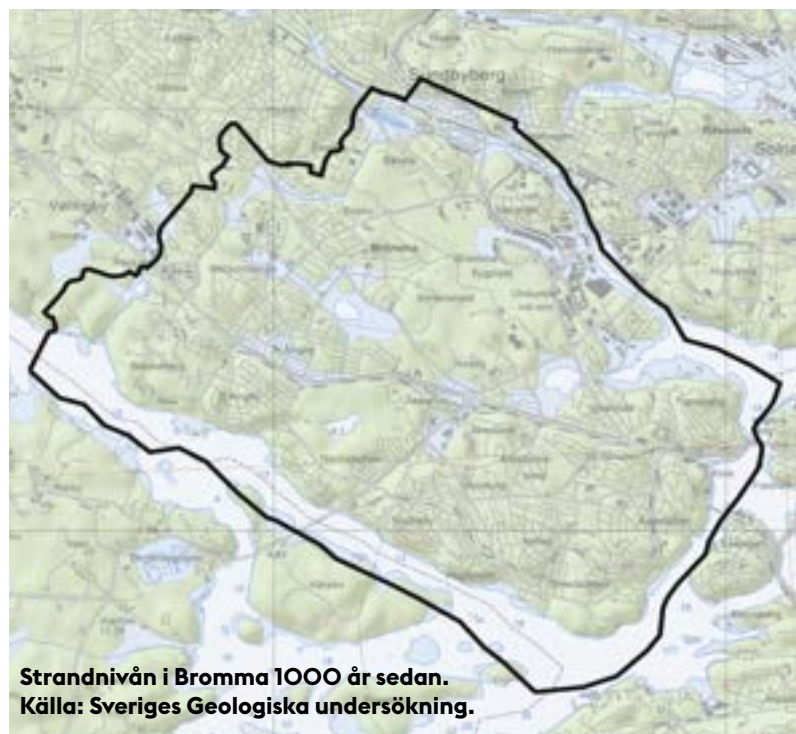
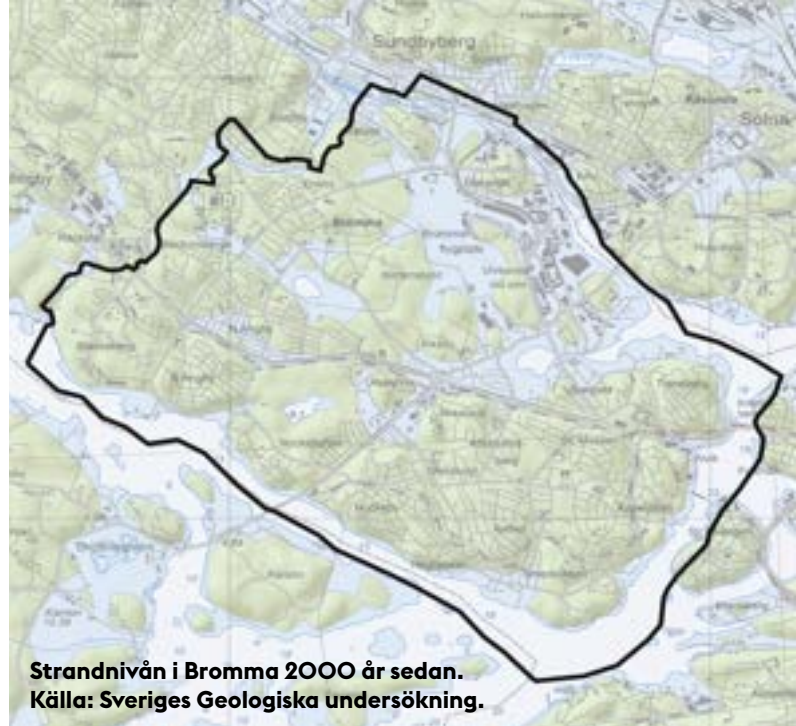
Tidslinje

I samband med att inlandsisen började dra sig tillbaka låg Bromma ungefär 150 m under havsytan. När landet höjdes utvecklades det goda jordbruksförhållanden i de låglänta delarna och människor började bosätta sig här. Idag kan man hitta spår efter dessa människor som visar hur de bodde och levde. De första spåren av mänsklig verksamhet är fornlämningar från stenålder till medeltiden.

Bromma var rikt på vatten och hade ett sund som sträckte sig från Ulvsundasjön över Lillsjön och Brommaplan ända fram till sjön Judarn. Kring sundet låg de flesta av Brommas mer betydande

gårdar under vikinga- och medeltiden.

Ett av de tidigaste spåren av markanvändning i Bromma är en runsten från 1000- talet som berättar om en bonde vid namnet Björn. Även runstenar kopplade till fornnordisk religion finns i Bromma, exempelvis Riksbyristningen som illustrerar Tor och Oden. På 1160-70-talet, efter kristendomens intåg i Sverige, uppfördes Bromma kyrka, som är en av Sveriges första rundkyrkor. Från medeltiden är flera byar kända och vissa av dem hade sin bakgrund i förhistoriska boplatser. En av dessa var Beckomberga by som under medeltiden bestod av tre gårdar. Många av medeltidens gårdar ägdes av kyrkan. Under 1600- talet och stormaktstiden koncentrerades

Tävling i motorsport vid Solvalla (1950).
Källa: Burnäs, Tore, 8 oktober 1950, Stockholms stadsmuseum
Fotonummer SvD 26885

des markinnehavet till ett fåtal stora gods. Gårdarna Ulvsunda och Linta förvärvades av Lennart Torstensson och under honom och hans arvingar utvecklades de till att bilda östra delen av Bromma. Den västra halvan bestod i stort sett av ett enda gods som ägdes av riksmarskalken Åke Axelsson Natt och Dag. I norra delen av Bromma fanns en självständig bondgård vid namn Bällsta. Fornlämningar visar att Bällsta har varit bebott sedan förhistorisk tid. Flera av Brommas slott, exempelvis Ulvsunda, Åkeshov och Stora Ängby slott är uppförda under 1600- talet. Det Ljunglöfska slottet uppfördes under 1860- talet av Knut Ljunglöf, som även är känd som snuskungen.

År 1787 öppnades vägen till Drottningholm som gjorde att kung Gustav den III slapp färdas den långa omvägen över Solna och Bällsta till Tyska Botten för att därifrån färjas över till Lovön. Mot 1700- talets slut började de stora godsen att förfalla och välbärgade Stockholmsbor köpte torp och tomter som användes till sommarnöjen för självförsörjande odling.

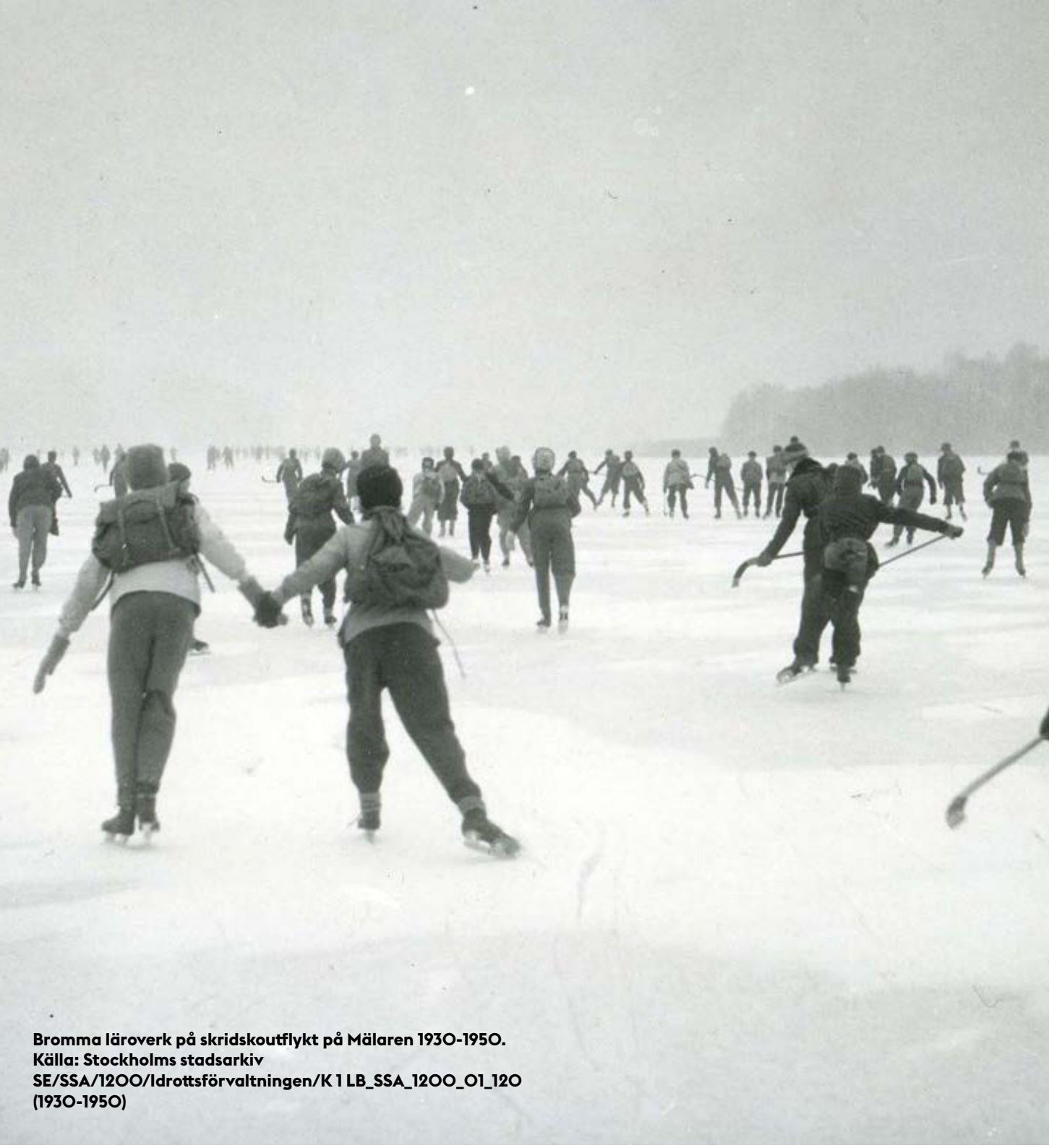
Under 1800- talet och industrialiseringen började mark avsättas för industrier och samhällen växte fram kring dessa. I Bromma köpte Stockholm stad Ulvsunda för att ge plats åt ett industriområde som numera är känt som Ulvsunda industriområde. Ett flertal olika industrier har varit verksamma sedan uppförandet. Den första industrin i Bromma var Ulvsunda Fabrique som var beläget vid Ulvsunda slott. Ulvsunda Fabrique var verksam inom keramisk tillverkning fram till sekelskiftet 1800. Industrier som tegelbruk, hattfabrik och tobaksfabrik har varit verksamma här. Industriområdet har sedan utvecklats från år 1917 och framåt med flertalet andra industrier, bland annat Pripp's bryggeri vars byggnad idag är lokal för stormarknader och grossistcentrum.

Bromma flygplats med trafikledare Teodor Anderson.
Källa: Haarstad, Ragnhild (f. 1935), 9 november 1959,
Stockholms stadsmuseum fotonummer SvD 39103.

Under 1900- talet började Bromma förtätas och kommunikationen utvecklades. Tunnelbana och busslinjer byggdes ut. Tidigt under 1900- talet köpte Stockholm Stad upp flera av de större godsen i Bromma och började bygga fler bostäder. Villastäder började växa fram från Äppelviken ut mot Nockeby och intresset för koloniträdgårdar ökade. Samtidigt hade det på privat initiativ börjat byggas villor kring Bromma kyrka och Ulvsunda. Mariehäll hade vid denna tidpunkt blivit ett industri- och bostadsområde där stora delar var av mycket dålig kvalitet. Först 1931 kom en stadsplan för Mariehäll. Stora delar av förändringarna har skett under 1960 till 1980- talen då den äldre bostadsbebyggelsen har rivits.

År 1936 invigde Gustav V Bromma flygplats. Flyget innebar en betydelsefull förbättring av kommunikationerna till andra städer i Sverige. Från 1950- talet och framåt förtätades Bromma alltmer, en process som fortfarande pågår. Förtätningen skedde främst med hyreshusbebyggelse medan byggande av villor och radhus i stort sett hade upphört.

Bromma läroverk på skridskoutflykt på Mälaren 1930-1950.
Källa: Stockholms stadsarkiv
SE/SSA/1200/Idrottsförvaltningen/K1 LB_SSA_1200_O1_120
(1930-1950)

Kulturhistoriskt värdefulla miljöer

Inom staden finns en mångfald av parker, byggnader och andra anläggningar som skapar den stadsbild vi ser idag. Tillsammans berättar de om hur olika arkitektoniska stilar präglat olika tider. Parkerna har länge varit ett viktigt stadsbyggnadselement och deras form och innehåll speglar ofta skilda tiders rådande sociala och politiska ambitioner. Till exempel var parkerna under 1800-talet till stor del för stadens välbärgade borgerskap medan 1900-talets funktionalism präglades av en demokratisk parkplanering för alla, inte minst för barnen. Parkerna som kulturmiljöer är viktiga att bevara för att både dagens och framtidens människor ska förstå varför stadens ser ut som den gör. Tillsammans med bebyggelsen är parkerna därför en viktig källa till kunskap.

Stadsmuseets kulturhistoriska klassificering är sedan länge ett viktigt verktyg och kunskapsunderlag för stadens förvaltningar. Klassificeringskartan presenterar bebyggelsens kulturhistoriska värden i tre huvudkategorier; blått, grönt och gult. Hittills har klassificeringskartan i huvudsak omfattat byggnader. Sedan 2020 arbetar Stadsmuseet med ett mångårigt projekt som syftar till att komplettera med motsvarande kunskap om stadens parker. Inom projektet tas kulturhistoriska kunskapsunderlag fram för varje enskild park. Dessa underlag, s k faktablad, ska fungera som verktyg och stöd för exempelvis förvaltare. Faktabladen publiceras löpande på Digitala Stadsmuseet. Kontakta Stadsmuseet för mer information.

Stadsmuseets kulturhistoriska klassificeringskarta

BROMMA TERMINALBYGGNAD

Bromma flygplats tillsammans med dess stationsbyggnad invigdes år 1936. Stationsbyggnaden står kvar än i dag och blev vid anläggningen en viktig del av Stockholms historia i och med kommunikationsförbättringarna.

ÄNGBY KYRKA

Ängby kyrka och församlingshem uppförda under 1950- talet.

LJUNGLÖFSKA SLOTTET

Sommarvillorna Ljunglöfska slottet och Sjövillan från 1800-talets andra halva med park.

HANGAR 1

Uppförd 1942. Tidigare tillverkningslokal för jaktplanet J 22.

HANGAR 2

Europas största i sitt slag vid invigningen på mitten av 1940- talet.

PRIPPS BRYGGERIET

Tidigare lokal för Pripps bryggeri. Bryggeribyggnaden uppfördes under 1960- talet och fungerar idag som lokal för stormarknader och grossistcentrum.

KVARTERET MONTÖRVÄGEN

Smalhus på 3 våningar uppförda i mitten av 1940- talet.

BROMMA GYMNASIUM

Skolbyggnaden stod klar 1937 efter ritningar av arkitekten Paul Hedqvist. Skolan är belägen på samma plats som Stora Mossens mangårdsbyggnad tidigare stod.

ELFVINGSGÅRDEN

Nordens största bostadsområde med kollektivhus för ensamstående kvinnor. Uppfördes åren 1939-1940 genom Systrarna Elfving Stiftelse.

KVARTERET DRIVBÄNKEN

Radhusområde med 43 radhuslägenheter uppförda 1919-1920.

VÄSTERLEDSKYRKAN

Västerledförsamligs huvudkyrka. Uppfördes efter ritningar av arkitekten Birger Borgström och invigdes år 1932.

PER ALBINHUSEN

Trädgårdsstads-radhusområde i Ålsten med väldigt symmetriskt utförande. Kända som Per-Albinhusen efter att statsministern flyttat in i ett av husen.

Teckenförklaring

- BLÅ Fastighet med bebyggelse av synnerligen högt kulturhistoriskt värde
- GRÖN Fastighet med bebyggelse som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt
- GUL Fastighet med bebyggelse av positiv betydelse för stadsbilden och/eller av visst kulturhistoriskt värde
- GRÅ Fastighet med bebyggelse som inte går att hänföra till de övriga klassificeringskategorierna
- STRECKAD Fastighet med bebyggelse som ännu ej klassificerats eller obebyggd fastighet
- KULTURHISTORISK HELHETSMILJÖ Helhetsmiljö med synnerligen högt kulturhistoriskt värde
- KOLONITRÄDGÅRD Koloniträdgårdsområde av särskilt kulturhistoriskt värde
- STADENS FRONT MOT VATTNET Stadens front mot vattenrummet, karaktärsdrag inom riksintresset, Stockholms innerstad med Djurgården
- Kulturhistoriskt värdefulla områden utpekade av Stockholms stadsmuseum

MÄLARBLICK

Radhusområdet Mälarblick uppfördes på 1960- talet. Området består av 36 rad- och kedjehus.

RASTAVÄGEN

Radhusområdet Rastavägen uppfördes årtiondet efter andra världskriget och består av 39 radhus.

NOCKEBYHUS

Tomten vid Nockebyhus ägdes tidigare av Timmermansorden som 1913 uppförde sin nya hospitalbyggnad här.

KRISTOFFERSKOLAN

Waldorfskola i Åkeslund invigd år 1967. Skolan är ritad av Erik Asmussen och är i antroposofisk arkitektur.

Klassificeringskartan med presentation av ett urval av stadsdelens betydelsefulla kulturmiljöer från olika tidsepoker.

0 1000 m
Skala 1: 30 000 (A4)

Vård av stadens kulturhistoriska miljöer

Stadsmuseet är stadens stöd i kulturhistoriska frågor. Vid planerade upprustningar eller förändringar i parker och andra grönytor bör alltid Stadsmuseet kontaktas för att bedöma åtgärdens konsekvenser på kulturhistoriska värden. I denna utveckling är det viktigt att bevara områdenas karaktär. Enligt plan- och bygglagen får en park eller annan offentlig plats med höga kulturhistoriska värden inte förvanskas. Vid val av utformning och material bör hänsyn tas till anläggningens användning, estetik och kulturhistoriska värden. Skötsel och vård av parkernas kulturhistoriska element bör sammanställas i vårdplaner för att tydliggöra vilka delar som kan kräva särskilt omsorg och hur det kan göras. Att tillgängliggöra platsernas historia kan även bidra till förhöjda upplevelsevärden och närmare relation mellan plats och brukare. Informationsskyltar om kulturmiljöernas historia bör förbättras i samband med upprustningar.

Urval av Brommas kulturhistoriska miljöer

Under stormaktstiden koncentrerades markägandet och stora delar av marken var i adlig ägo. Bromma är en gammal kulturbygd med flera kulturhistoriskt värdefulla områden och byggnader. Stadsmuseet har ännu inte inventerat och klassificerat Bromma i sin helhet, men det finns utpekade kulturhistoriskt värdefulla miljöer. Dessa miljöer är också upptagna i stadens översiktsplan. Kapitlet är inte heltäckande utan presenterar ett urval av stadsdelens betydelsefulla kulturmiljöer från olika tidsepoker. Några av dem är Elfvingsgården, Ljunglöfska slottet, Åkeshovs slott, Bromma kyrka, Stora Ängby gård, Dragontorpet Abrahamsberg, Lillsjönäs gård och Ålstens radhusområde.

Ljunglöfska slottet

På platsen för Ljunglöfska slottet låg tidigare Blackebergs torp som fram till 1785 löd under Räcksta gård. Åtminstone sedan 1700-talet har marken använts som sommarnöje för förmögna stadsbor. Under 1860-talet köptes området av snusfabrikören Knut Ljunglöf som först lät uppföra Sjövillan. På 1890-talet lät han bygga Ljunglöfska slottet strax intill. Byggnaderna omgavs av en påkostad parkanläggning. Egendomen såldes under 1920-talet till frimurarordern som uppförde ett barnhem i klassicistisk stil. Ljunglöfska slottet tillsammans med sin parkanläggning har pekats ut att ha ett särskilt bevarandevärde enligt Stockholm ÖP99.

Ljunglöfska slottet.

Källa: Haarstad, Ragnhild (f. 1935), 5 april 1959, Stockholms stadsmuseum fotonummer SvD 38805.

Åkeshovs slott

Åkeshovs slott är utpekad som en kulturhistoriskt värdefull miljö. Under 1600-talet var slottet ett av de större godsen i Stockholm. Godset som slottet ligger på hette ursprungligen Nockeby. Egendomen köptes år 1635 av Åke Axelsson Natt och Dag som gett området och slottet dess namn. En genomgripande ombyggnad ägde rum på 1720-talet vilket givit huvudbyggnaden sitt nuvarande utseende. Slottet tillsammans med omgivande park utgör ett utflyktsmål och har många sociala och kulturella upplevelsevärden i form av kulturhistoriskt intressanta platser. Parkområdet har bland annat ett promenadstråk mellan Judarskogen och Kyrksjölöten, och dess öppna gräsytor används till exempelvis för picknick.

Åkeshovs Slott. Slottet användes efter krigsåren som skollokal. Skolbarn har rast och leker på gården.

Källa: Lantz, Gunnar, 7 mars 1953, Stockholms stadsmuseum fotonummer SvD 33248

Bromma kyrka

Bromma kyrka är en av landets första och få rundkyrkor. Kyrkans äldsta delar uppfördes under 1160-70-talen och har sin karaktär bevarad än idag. Kyrkobyggnaden har byggts ut flera gånger genom århundradena och består därför av olika byggnadsdelar från olika tidsepoker. Kyrkan har ända sedan 1100-talet haft en kyrkogård som också blivit större i omgångar. Områdets öppna grönytor tillsammans med den omgivande småskaliga och faluröda bebyggelsen gör att kyrkomiljön bevarar en lantlig karaktär med höga kulturhistoriska värden. Området är utpekad av Stadsmuseet som en kulturhistoriskt värdefull miljö.

Bromma kyrka (1964).

Källa: af Petersens, Lennart, 1964, Stockholms stadsmuseum fotonummer F 77822

Stora Ängby gård

Stora Ängby gård uppfördes under 1600- talets slut av Anna Cruus, Åke Axelsson Natt och Dags änka. Huvudbyggnaden, även känd som Ängby slott tillkom på 1690- talet och är i karolinsk barockstil. Vid samma tid tillkom fatburen, en förrådsbyggnad i timmer som är en av Sveriges äldsta träbyggnader. Till slottet anlades en stor trädgård med fruktträd och ruddammar. Endast ett fåtal av fruktträden finns kvar idag och trädgården är obrukad. Byggnaderna tillsammans med omgivande gård är utpekad av stadsmuseet som ett område med högt kulturhistoriskt värde (Stockholms stadsmuseum 2009).

Stora Ängby gård (1927).

Källa: Almberg & Preinitz, 20 september 1927, Stockholms stadsmuseum, fotonummer Fa 51086.

Dragontorpet

Dragontorpet Abrahamsberg var ett soldattorp och är ett av de sista torpen som finns kvar i Bromma. Soldattorp infördes av Kung Karl XI i slutet av 1600- talet. Bromma underhöll fyra dragoner som hölls rustade av säterierna Ulvsunda, Bällsta och Ranhammar. Torpet är troligen uppfört under 1700-talet och möjligen hitflyttat från Ranhammar eller Linta. Dragonen Gustaf Abraham Pihl bodde i torpet under mitten av 1800- talet vilket legat till grund för både torpets och stadsdelens namn, Abrahamsberg (Stockholms stadsmuseum 2011).

Dragontorpet i Abrahamsberg (1920).

Källa: Stockholms stadsmuseum och Bromma Hembygdsförenings arkiv (1920).

Lillsjönäs gård

Lillsjönäs gårds huvudbyggnad är ett stort gårdshus på tre våningar som uppfördes 1834 av skomakarmästaren Magnus Sohlberg. Under 1800- talet hade området en lantlig karaktär, med lagom avstånd till staden. Idag är gården omgiven av tät 1900- talsbebyggelse. Lillsjönäs användes till sommarnöje fram till år 1908. Marken och gårdsbebyggelsen köptes av Stockholm stad och avstyckades på senare tid och villastäder växte fram. Barnhem, undervisningsanstalt och lantskola inrättades. Sedan 1940-talet fram till 2018 har huset bland annat varit lokal för olika föreningsverksamheter samt en ungdomsgård. Exteriört är gårdshuset relativt välbevarat. Även utomhusmiljön är i bevarat skick och har tidstypiska spår från 1800- talet i form av lindallé och fruktträdgård.

*Lillsjönäs (1914).
Källa: 1914, Stockholms stadsmuseum
fotonummer C 2595*

Ålsten radhusområde

Radhusområdet uppfördes åren 1932 och 1933 efter ett förslag av byggmästaren Olle Engkvist och Arkitekten Paul Hedkvist. Planen var att skapa bra bostäder för vanliga människor till ett rimligt pris. Bebyggelsen skulle vara radhus i enkel funktionalistisk stil. Dessa blev efter färdigställande svårsålda, men efter att den dåvarande statsministern Per Albin Hansson flyttat in i en av bostäderna blev de mer attraktiva. Radhusen har ljusa fasader och karaktäristiskt zickzack mönster. Området har en väldigt symmetrisk stil med en lång rak väg och kringliggande allé och utpekas som ett område med synnerligen högt kulturhistoriskt värde. Området är även riksintresse för kulturmiljövården.

*Flygbild över Ålsten (1936). Radhusen på Ålstensgatan
Källa: Cronquist, Gustaf W:son (1878-1967) 1936,
Stockholms stadsmuseum fotonummer CRD 642.*

Elfvinggården

Elfvinggården i Alvik är ett kollektivhusområde för ensamstående yrkesarbetande kvinnor som uppfördes 1940. Gården är nordens största kollektivhus för kvinnor och är utpekat av stadsmuseet som ett område av synnerligen högt kulturhistoriskt värde. Elfvinggården finansierades av systrarna Elvings stiftelse som driver den än idag. Husen uppfördes av byggmästaren Olle Engkvist tillsammans med arkitekterna Sven Backström och Leif Reinius, och består av 2-3 våningar i funktionalistisk arkitekturstil. Den naturliga vegetationen i form av tallskog bevarades mellan husen. Området karaktäriseras av lugn och närhet till naturen (Lagerkvist 1996).

Foto Elfvinggårdens innergård med naturmark.

Stadens utbyggnad

Samtidigt som flera av de äldre slotten och herrgårdarna uppfördes under 1700- 1800 talet tillgängliggjordes de första offentliga parkerna i innerstaden. Genom åren har stadens byggnader, parker och naturområden influerats av alltifrån europeiska stadsbyggnadsstilar till lokala trender men även av faktorer som samhällsekonomi och medborgarnas vardagsliv. Vid 1900- talets början var största delen av ytterstaden fortfarande ett jordbrukslandskap. Landskapet bestod av slotten, gårdarna och ett hundratals torp som var utspridda bland åkrar, bergknallar och tallskog.

De offentliga parkerna 1700-1800

De första offentliga parkerna var tidigare kungliga trädgårdar som användes till jakt och odling. I samband med att flera av trädgårdarna gjordes mer tillgängliga trycktes förordningar som klargjorde vilka som fick vistas där och hur man skulle uppföra sig. På detta sätt öppnades flera parker i innerstaden, bland annat Djurgården, Kungsträdgården och Humlegården. Vid 1800- talets början växte sig borgerskapet allt starkare. Gruppen efterfrågade umgängesplatser och mötesplatser där det fanns plats för hela familjen. Strömparterren blev år 1832 stadens första park som anlades med kommunala medel. På liknande sätt uppfördes Berzelii park. Utmärkande för de första offentliga parkerna var exotiska växtmaterial och praktfulla blomsterplanteringar.

Lindhagenplanen 1800-1900

Från och med 1800- talets mitt expanderade staden kraftigt. Samtidigt hade invånarna ohygieniska levnadsvillkor och spädbarnsdödligheten var hög.

År 1866 presenterade en kommitté under ledning av stadsplaneraren Albert Lindhagen den så kallade Lindhagenplanen. I planen ingick förslag på omfattande gaturegleringar som skulle föra in mer ljus och luft i bostadskvarteren. Parker skulle anläggas i närheten av bostäderna. De kuperade områdena var svåra att bebygga och kunde omvandlas till parker. I de höjglänta områdena ansågs dessutom luften vara bättre samtidigt som de erbjöd vidträckta utsikter över staden. Ett viktigt inslag i stadsplanen var även de breda och trädplanterade gatorna som Narvavägen och Karlavägen. Liknande tankar och stadsplaneregleringar hade introducerats i bland annat Paris, Wien och England.

Vid slutet av 1800- talet skulle parkerna vara så naturlika som möjligt. Trenden att anlägga praktfulla blomsterplanteringar avtog och istället planterades blommande buskage och inhemska löv- och barrträd. Andra stora skillnader var att alla ytor nu fick beträdas, någonting som möjliggjorde picknick och lek i större skala. I parkerna planerades även för vinteraktiviteter. Dessutom blev lek- och idrottsplatser allt viktigare element som anlades i anslutning till parkerna.

Villastäder 1900-1930

Vid sekelskiftet förvärvades mark i ytterstaden för att ge plats åt ny bebyggelse till den växande staden. Staden började under denna tid att förvärva mark i ytterstaden för att ge plats åt ny bebyggelse till den växande staden. Staden var mån om hur utvecklingen skulle styras genom att marken planlades och att man planerade för gator och ledningar. När marken bebyggdes tog man hänsyn till riktiga fornlämnings-

Skridskobanan Stora Mossens IP (1937). Idrottsplatsen invigdes 1933.
Källa: Rosenberg, Carl Gustaf (1883-1957) Stockholms stadsarkiv
SE/SSA/1200/Idrottsförvaltningen/K 1 LB_SSA_1200_01_007

områden samtidigt som många av de äldre byggnaderna bevarades. Utanför tullarna växte trädgårdsstäderna fram med trädplanterade gator och ett enhetligt växtmaterial med fruktträd och bärbuskage. Under denna tid började de första industrierna att växa fram i ytterstaden. Flera så kallade kåkstäder växte fram, varav flera av dessa kom att bli självständiga municipalsamhällen.

Under 1900- talets början rådde bostadsbrist och visionen var bygga staden så att alla skulle ha råd med en bostad. Samtidigt började en koloniträdgårdsrörelse att växa fram. Tanken var att den mindre bemedlade befolkningen skulle få en hälsosam tillflyktsort med lek, rekreation och odling av nyttoväxter. Med influenser från kontinenten började stadsplanen för villastaden att upprättas av bland annat arkitekten och stadsplaneraren Per Olof Hallman. Inspirationen var hämtad från kontinenten, av bland annat de engelska trädgårdsstäderna och österrikaren Camillo Sitte. Sitte arbetade med upplevelsen av stadsrummet och betonade sammanhangen mellan husen. Istället för att skapa monotona hus ville Sitte skapa omväxlande gaturum. Med nya markförvärv och spårvägar växte nya förorter fram. Ytterstadens villastäder anpassades till terrängen med svängda gator. Naturliga höjder bevarades för att bli parker eller offentliga rum. Byggandet reglerades hårt och man satte tydliga gränser mellan privata och offentliga rum. I Bromma började villastäder att byggas vid Äppelviken och ut mot Nockeby vid början av 1900- talet. Den första ansatsen till villastad i Bromma var på Lillsjönäs ägor. Fler och fler tomter började sedan avstyckas systematiskt för att ge plats åt fler villor och andra områden som exempelvis Ulvsunda tog efter och styckade av till

Kungsholms villastad.

Funktionalismen 1930-1950

Under 1930- talet rådde trångboddhet och sanitära problem i Stockholms innerstad vilket var en av landets stora politiska frågor. Samtidigt insåg man att bostadsbehovet inte kunde tillgodoses med enbart hyreshusbebyggelse i innerstaden och egnahem i ytterstaden. Med Stockholmsutställningen år 1930 och influenser från Tyskland förändrades stadsbyggnadsidealerna.

För att kunna svara mot efterfrågan på bostäder och som en reaktion mot stenstadens rätvinklighet, mörka gårdsmiljöer och brist på grönska började flerfamiljshus att uppföras i ytterstaden enligt funktionalistiska principer. Husen byggdes som fristående och smala lamell- och punkthus som placerades så att alla lägenheter hade ett gott ljusinsläpp och

utsikt mot grönska.

Husen placerades med hänsyn till den ursprungliga naturen med punkthus på höjderna och lägre lamellhus intill naturmark och grönskande parkstråk. Gränsen mellan det privata och offentliga rummet luckrades upp och den nya byggnadsstilen kallade "hus i park". Mellan 1930- och 1950 talet uppfördes flera flerfamiljshus i ytterstaden. Med inspiration från England uppfördes så kallade grannskapheter, bostäder i närheten av mindre centrumbildningar med närservice. Bostäderna närmast centrum skulle ha ett högt exploateringsstal och bostäderna runt om skulle vara lägre. Parkstråk skulle göra det möjligt att nå centrum utan att komma i kontakt med biltrafik. Parallellt fortsatte småhusbebyggelsen som till skillnad från trädgårdsstäderna var typhus som uppfördes i striktare mönster. I Bromma finns inslag av funktionalistisk bebyggelse. Områden som

Ängbybadet (1937).

Källa: Svenska Dagbladet, 1937, Stockholms stadsarkiv
SE/SSA/1200/Idrottsförvaltningen/K 1 LB_
SSA_1200_01_041

exempelvis Södra Ängby och Ålsten radhusområde är typiska exempel. Södra Ängby består av ett stort villaområde med cirka 500 villor uppförda i funktionalistiskt stil. Radhusområdet i Ålsten, även kallade Per-Albinhusen är uppförda i funktionalistisk stil under 1930- talet.

År 1952 fastställdes en generalplan som byggde på principer från dåvarande stadsträdgårdsmästaren Holger Blom. Blom hade i sin tur inspirerats av den tidigare stadsträdgårdsmästaren Osvald Almquist.

Planen betonade parkerna och grönområdenas sociala betydelse för den växande befolkningen. Förslagen innefattade bland annat ett parknät i ytterstaden som skulle ansluta till större natur- och friluftsområden i stadens yttre delar. Parknätet skulle vara stadsdelarnas offentliga rum med plats för lek, bollspel, picknick, evenemang och rekreation. Samtidigt skulle det skapa goda förbindelser mellan bostad, centrum och skolor. Byggnader och platser med höga natur- eller kulturhistoriska värden bevarades och integrerades i parkerna. Utformningen resulterade i ett samspel mellan landskap, bebyggelse och vegetation. Än idag utgör systemen av parkstråk som utvecklades under denna tid några av ytterstadens mest karakteristiska drag.

Under Bloms tid utvecklades en ny parkstil med målarlandskapet som inspirationskälla. Parkmarken utformades efter principen att den befintliga naturen i största möjliga mån skulle bevaras. Den tillgängliggjordes med gångvägar och platser för rekreation och förädlades genom plantering av passande vegetation. Höjdskillnader löstes ofta med granittrappor. Den första parkleken, den bemannade lekplatsen, uppkom år 1936 i Observatorielunden och Björns trädgård. Antal parklekar växte fram till mitten av 1980- talet då det fanns cirka 150 stycken. Senare

Segling vid Ängbybadet (1937).

Källa: Harry Jonasson, 1937, Stockholms stadsarkiv
SE/SSA/1200/Idrottsförvaltningen/K 1 LB_
SSA_1200_01_040

trappades antalet ned, flera parklekar stängdes och vissa övertogs av föreningar. Parkteatern, den offentliga uteteatern uppkom år 1942 och blev ett mycket populärt inslag i parkerna.

Tunnelbaneförstäder 1950-1990

Den växande biltrafiken innebar ett problem och satte allt större präge på stadsplaneringen. Kring år 1950 bestämde staden att bygga en tunnelbana för att knyta samman innerstaden med ytterstaden. Med en ny generalplan för hur ytterstaden skulle utvecklas lades grunden för ytterstadens framväxt. Tunnelbanan gjorde det möjligt att bygga nya bostadsområden med flerfamiljshus längre ut från innerstaden. Visionen var att de nya områdena skulle erbjuda arbete, bostad och centrum, så kallade abc-städer. I de nya områdena utvecklades bostäder med en god tillgång till service, skolor, lekplatser, idrottsplatser och grönska. I söderort är Farsta centrum ett exempel på en abc-stad. I Bromma är Blackeberg är en välbevarad Tunnelbanestadsdel från 1950-talet.

I den senare delen av epoken växlade formspråket från modernism till en mer traditionell byggnadsstil. Ett av utvecklingens nya ledord blev att återanvända redan exploaterad mark.

Under 1960-talet ökade kraven på att bygga effektivare och tätare. Fokus som tidigare legat på att anpassa bebyggelsen till terrängen flyttades till att anpassa terrängen till byggplatsen. Närmiljön kring den nya bebyggelsen var utsatt för hårt slitage samtidigt som de hårt packade terrasserna av sprängsten inte uppfyllde de nya planteringarnas krav på jordmån.

Parkstråken och natur- och friluftsområdena utvecklades och kompletterades med större anläggningar

Islandstorget (1944). Människor på perrongen när nya spårvagnslinjen till Ångby invigs.
Källa: J, H (SvD), 1 oktober 1944, Stockholms stadsmuseum
Fotonummer SvD 34497

Busshållplats Brommaplan (u.å).
Källa: Spårvägmuseet 2179-12

för rekreation, samvaro och evenemang. Bostadsgårdarna var stora och innehöll stora fält av öppna gräsytor. Bilen hade sitt genombrott och gaturummen fick därmed en tydligare trafikseparering mellan bilister, cyklister och fotgängare. Sedan 1980- talet har staden främst vuxit på två olika sätt. Dels i samband med att mark frigjorts när verksamheter lagts ner eller vägar och kraftledningar lagts i tunnel och dels via förtätningar inom redan utbyggda områden. Grönplaner utvecklades för att säkerställa att de viktigaste parkerna och naturområdena bevarades och att grönstrukturen kunde upprätthållas vid exploatering. Parkverksamheten inriktades på underhåll, upprustning och mindre nyanläggningar. För att skydda stora viktiga naturområden utformades skötselplaner och naturreservat bildades.

1990- Idag

Stadens befolkning fortsätter att växa och det finns ett stort behov av att bygga nya bostäder. Under 1990- talet förtätades bland annat Blackebergs gård med 70 radhus, Riksby med 56 lägenheter, Åkeshov med 170 lägenheter och Beckomberga med 130 lägenheter i flerbostadshus. På senare tid har det tillkommit bebyggelse kring Mariehäll och Beckomberga. Ny bebyggelse planeras inom bland annat Riksby, Alvik och Ulvsunda industriområde. Förtätningen av Bromma fortskrider men i stort sett all bebyggelse av villor och radhus har upphört. Bromma flygfält anges som utvecklingsområde för bostäder och kan komma att bebyggas efter att flygverksamheterna har lagts ner.

Per Albins radhus i Ålsten.

Villabebyggelse i Ålsten.

Lokala sociala funktioner

Inom Bromma finns ett antal platser i form av knutpunkter, torg och parktorg som utgör lokala funktioner för boende och besökare. Några av dessa utgörs av större knutpunkter där många samlas dagligen inom handelscentrum eller för att byta trafikslag. Några av dessa utgörs av mindre knutpunkter i form av torg- och parktorg med lokala funktioner för framförallt boende. Dessa mindre torg- och parktorg är ofta insprängda i bebyggelsen och är viktiga för stadsbilden. Flera av torgen har därmed en tidstypisk gestaltning som speglar omgivande bostadskvarter och den tidsepok de härstammar ifrån. Dessa används som mötesplatser, tillför en stadsmässig karaktär och erbjuder närservice i form av bland annat mataffärer och butiker.

Brommaplan (1)

Brommaplan utgör knutpunkt för kollektivtrafiken och används av boende och besökare dagligen. Här finns tunnelbana samt flera busslinjer. Brommaplan är belägen i direkt anslutning till knutpunkten och innehåller handel, kontor och service. Platsen omges av flervåningshus med verksamheter i bottenvåningarna. Torget innehåller torghandel, folkliv, blomprakt, trädplanteringar och sittmöjligheter. Här planeras fortsatt stadsutveckling som syftar till att Brommaplan ska utvecklas till ett centrum för hela Bromma genom en förbättrad regional- och lokal kollektivtrafik samt en ny helhetslösning.

Alviks & Kalle Schröders torg (2)

Även Alvik utgör en viktig knutpunkt för kollektivtrafiken i Bromma och västerort med tunnelbana, tvärbanan och Nockebybanan samt flera busslinjer. Torget är belägen i anslutning till knutpunkten och är en del av ett större område med handel, kontor och service som finns mot vattnet och Alviks strand. Torget innehåller folkliv, blomsterprakt och trädplanteringar. Utvecklingspotentialen är stor för Alviks Torg som tillsammans med Gustavslundsvägen planeras att utvecklas till en regionalt betydelsefull nod i kombination med stråk för handel, service och kultur. Kalle Schröders torg är belägen intill Alviks torg. Inom torget finns gröna inslag i form av gräs- och planteringsytor och träd. Platsen omges av ett flerfamiljshus med verksamheter för handel och service i bottenvåningarna.

Bromma blocks (3)

Bromma Blocks utgör handelscentrum beläget intill Bromma flygplats. Till handelscentrumet hör stora parkeringsytor. Närmast fasaden finns ett gångstråk med parksoffor, planteringsytor och möjligheter till klätterlek. Området har en god tillgänglighet till kollektivtrafik. Genom utbyggnad av tvärbanans Kistagren och två nya stationer i närområdet, Bromma Blocks och Bromma flygplats kommer tillgängligheten förbättras ytterligare.

Blackebergs torg (4)

Blackebergs torg är beläget i direkt närhet till tunnelbanestationen. Platsen omges av flerfamiljshus med

verksamheter för närservice i bottenvåningarna. Platsen innehåller bland annat trädplanteringar, sittmöjligheter, blomsterurnor, parkeringsplatser och fontändammar. Här planeras ny bebyggelse som blir en förlängning av centrumområdet och i samband med det ska befintliga stråk mellan mötesplatser och gröna områden rustas upp.

Abrahamsbergs torg (5)

Abrahamsbergs torg är beläget i direkt närhet till tunnelbanestationen. Här finns en busshållplats, cykelparkeringar, uteserveringar, sittmöjligheter och blomsterurnor. Platsen omges av flerfamiljshus med verksamheter för handel och service i bottenvåningarna. Torget sträcker sig en bit längs Abrahamsbergsvägen och gränsar till Abrahamsbergsskolan. Längre upp längs Gustav III:s Väg finns ytterligare verksamheter.

Islandstorget (6)

Islandstorget är beläget intill en tunnelbanestation och ansluter mot Bergslagsvägen. Platsen omges av flerfamiljshus med verksamheter för handel och service i några av bottenvåningarna. Försättningen på andra sidan Bergslagsvägen upplevs som en annan yta. Planerad bostadsbebyggelse i närområdet kan innebära att torgets karaktär ändras och besöksstrycket ökas.

Högländstorget (7)

Högländstorget är beläget i direkt närhet till spår-vagnsstationen. Inom torget finns en stor gräsyta som korsas av en gångväg och omges av trädplanteringar. I områdets mellersta del finns bouleanor och parksoffor. Platsen omges av flerfamiljshus med verksamheter för handel och service i bottenvåningarna. En av verksamheterna är bland annat Högländsbiografen som invigdes år 1936. Intill biografen i torgets norra del finns Högländsskolan.

Smedslättstorget (8)

Smedslättstorget är beläget i direkt närhet till spår-vagnsstationen. Platsen omges av flerfamiljshus. Tidigare har torget kantats av verksamheter i bottenvåningarna. Torget består av en gräsyta som omges av höga buskar och träd.

Alléparken (9)

Alléparken är beläget i direkt närhet till spår-vagnsstationen. Platsen omges av flerfamiljshus med verksamheter

för handel och service i bottenvåningarna, bland annat ett bageri och en bokhandel.

Västerledstorget (10)

Västerledstorget är beläget utmed Västerled och gränsar till Västerledshöjden och kyrkan på andra sidan om gatan. Torget innehåller en lekplats samt en avskild del med sittmöjligheter och blomprakt. Tidigare fanns här även en damm. Platsen omges av flerfamiljshus. I några av bottenvåningarna finns verksamheter.

Ålstensgatan (11)

Inom norra delen av Ålstensgatan finns en torgliknande yta belägen i direkt närhet till spårvagnsstationen. Torget består av två bredare gångbanor på ömse sidor om Ålstensgatan. Platsen omges av flerfamiljshus med verksamheter för handel och service i bottenvåningarna. Det finns även mindre uteserveringar.

Tranebergsplan (12)

Tranebergsplan är beläget i närheten av Alviks torg. Platsen omges av flerfamiljshus med verksamheter i form av handel, service och vård. I ena delen finns en parkeringsplats.

Svartvikstorg (13)

Svartvikstorg är beläget utmed Svartviksslingan. Platsen omges av flerfamiljshus med verksamheter för handel och service i bottenvåningarna.

Nockeby torg (14)

Nockeby torg är beläget i direkt anslutning till spårvagnsstationen. Vid torget finns flera verksamheter, bland annat mataffär och café. Torget har under sommaren och vintern 2020-2021 utgjort sommar- och vintertorg med plats för tillfälliga installationer.

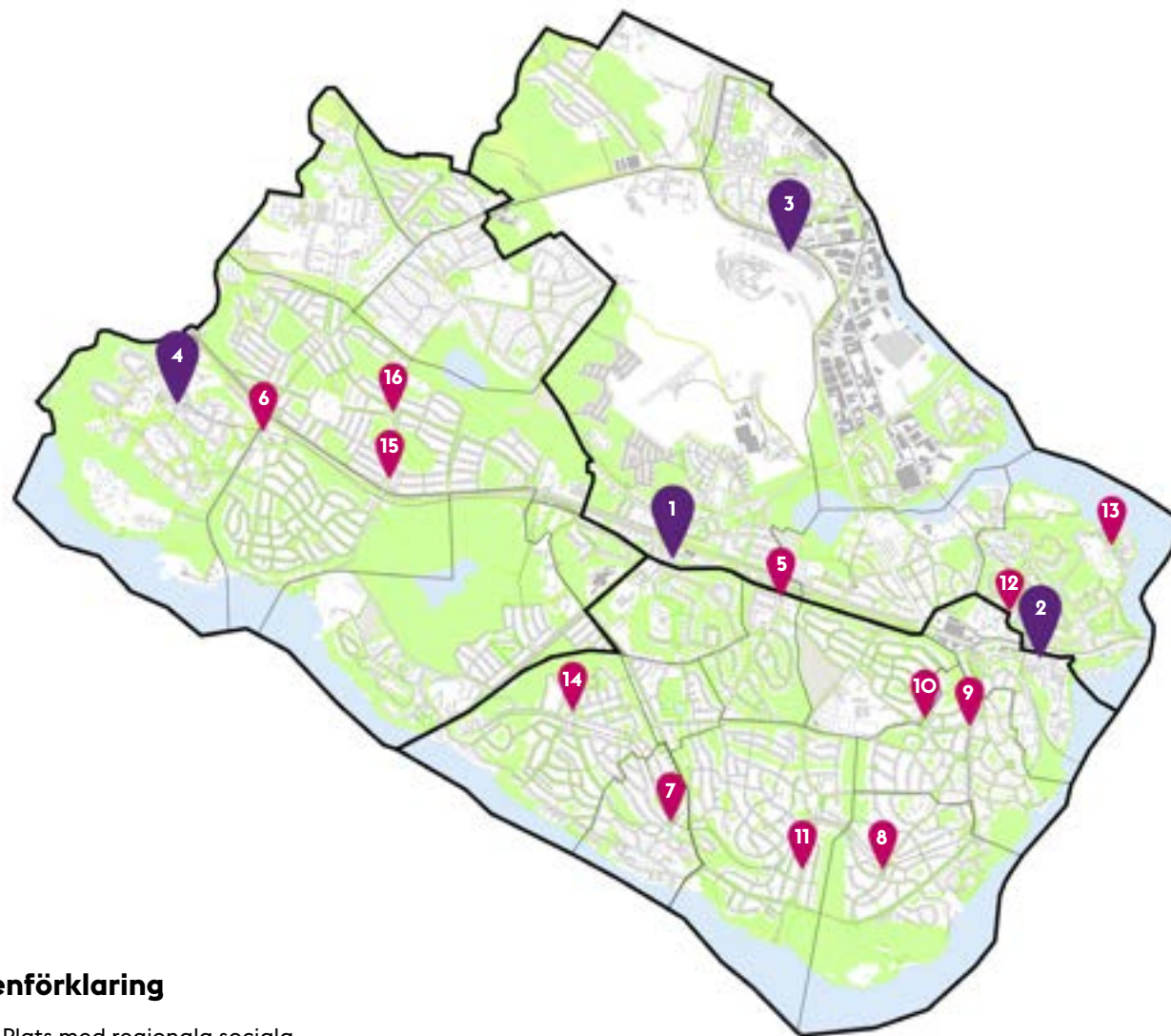
Ängby torg (15)

Torget är beläget invid tunnelbanestationen och omges av en förskola samt flerfamiljshus med verksamheter i bottenvåningarna, bland annat caféverksamhet.

Ängbyplan (16)

Cirka 500 meter från Ängby torg ligger Ängbyplan. Torget omges av flerfamiljshus med verksamheter i bottenvåningarna, bland annat caféverksamhet.

Regionala och lokala sociala funktioner i Bromma

Teckenförklaring

Plats med regionala sociala funktioner

Plats med med lokala sociala funktioner

Brommas regionala och lokala funktioner. Skala 1: 30 000 (A4).

0 1000 m
Skala 1: 30 000 (A4)

Ny bebyggelse intill Kalle Schröders torg i de centrala delarna av Alvik. Här finns stor utvecklingspotential för bebyggelse i en tätare, mer sammanhållen och mångsidig stadsmiljö med en blandning av verksamheter, bostäder, skola och service.

Lokala utvecklingsmöjligheter

Dokumentet översiktsplan för Stockholm berättar hur staden kan utvecklas på lång sikt. I planen beskrivs målen för stadsbyggandet och hur vi ska nå dit. Utifrån de målen har utvecklingsmöjligheterna i Bromma stadsdelsområde identifierats och beskrivits.

Stadsutveckling

För en större blandning av bostäder är det viktigt att en stor andel hyresrätter tillkommer. De lokala centrumen kan utvecklas med fler nya bostäder och verksamheter. I korsningspunkter vid stadsgator finns det möjlighet att stärka och komplettera befintliga verksamheter och serviceställen. Kopplingarna till Sundbyberg längs Bällstaån behöver förbättras. Drottningholmsvägen, Spångavägen, Bergslagsvägen och Ulvsundaleden kan utvecklas till urbana stråk och där är fler kopplingar över gatorna viktiga för att överbrygga barriäreffekter.

Natur och miljö

Flexibla parker med blandade funktioner kan bli viktiga mötesplatser. De ekologiska och rekreativa sambanden längs Mälarens stränder är viktiga att värna och utveckla. Förutom bättre gång- och cykelvägar finns det goda möjligheter att utveckla Mälarens stränder med strandpromenader och mötesplatser. Områdena mellan Grimsta- Beckomberga, Beckomberga-Kyrksjön och vidare till Judarn och

Riksby-Lillsjön är viktiga ekologiska och rekreativa samband att värna och utveckla. Liksom sambandet mellan Ålsten-Lillsjön mot Bromma flygplats. Bromma ligger delvis inom Bällstaåns avrinningsområde där särskild hänsyn behöver tas till risken för översvämning. Andra flacka delar kan påverkas av kraftiga regn samt höga vattennivåer i Mälaren och de mindre sjöarna.

Skola, idrott och kultur

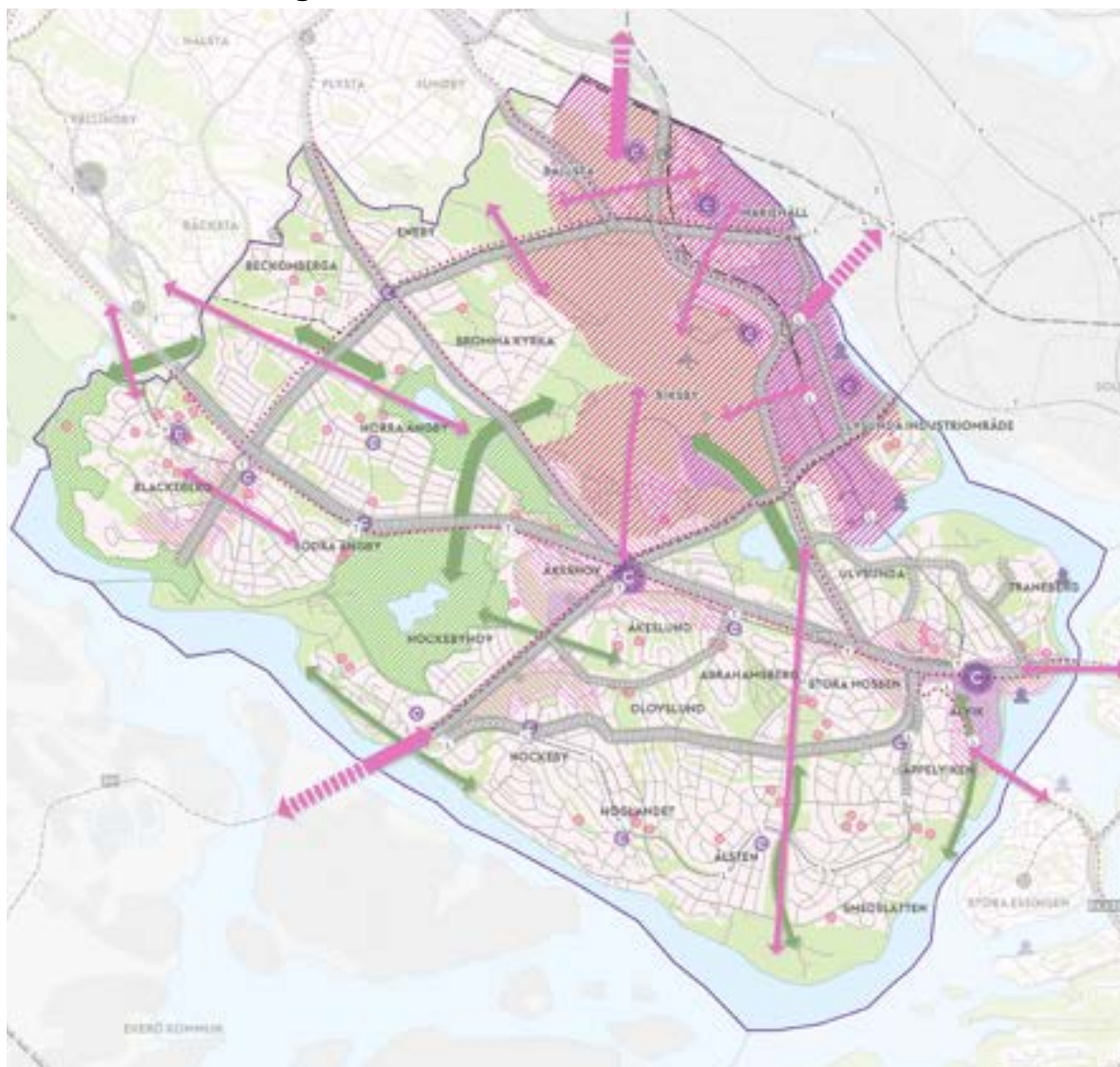
Det behövs fler grundskolor och platser för idrott i området. Till 2040 finns ett behov motsvarande sju nya skolor, fyra idrottshallar, en friidrottsanläggning, tre konstgräsplaner och eventuellt en ny simhall. Samtidigt som befintliga lokaler för verksamheter ska värnas behöver förutsättningarna för kultur- och föreningslivet utvecklas, bland annat med fler möteslokaler.

Trafik och kommunikationer

Inom Bromma flygplatsområde finns det mycket stora möjligheter till stadsutveckling när flygplatsen avvecklas efter 2038. Stora delar av Bromma påverkas idag av flygplatsens verksamhet, vilket ger restriktioner genom buller och flygsäkerhet. Kommande behov av kopplingar och infrastruktur till flygplatsområdet behöver tas med vid planeringen av intilliggande områden.¹

¹ Texter från stadens hemsida gällande ÖP

Lokal stadsutvecklingskarta

Brommas lokala stadsutvecklingskarta från Översiktsplanen. Skala 1: 40 000 (A4).

Teckenförklaring

- Stadsutvecklingsområde - omvandling**
 Område som föreslås omvandlas till blandad stadsbebyggelse med bostäder, verksamheter, service, gator, parker, kultur och idrottsytor. Att utveckla de gröna kvaliteterna och säkerställa funktioner som skolor och förskolor, är en viktig del i stadsutvecklingen. Omvandlingen kan innebära helt eller delvis ändrad markanvändning.
- Stadsutvecklingsområde - komplettering**
 Område med blandad stadsbebyggelse där omfattande komplettering föreslås. Området kan kompletteras med bostäder, service, verksamheter, gator, parker, kultur och idrottsytor. Att förstärka de gröna kvaliteterna och säkerställa funktioner som skolor och förskolor, är en viktig del i stadsutvecklingen. Komplettering ska göras med utgångspunkt i kunskap om nuvarande karaktär, kvaliteter och behov. Inom området kan finnas delar där större strukturförändringar föreslås.
- Område där komplettering kan prövas**
 Område där komplettering kan prövas inom ramen för befintlig markanvändning och med utgångspunkt i kunskap om nuvarande karaktär, kvaliteter och behov.
- Fokusområden**
 Särskilt utpekade områden dit investeringar och planeringsresurser skall riktas.
- Strategiskt samband**
 Samband som är strategiskt viktiga för att uppnå målet om en sammanhängande stad. Kopp-lingar kan ske via olika typer av åtgärder som att utveckla stadsrum med byggande, parkstråk, aktivitetsstråk, målpunkter och omvandlade gator. De strategiska sambanden kompletterar ur-bana stråk samt lokala kopplingar.
- Urbant stråk**
 Överbreda gator i lokala vägnätet och motortrafikleder med sidoområden som på kort eller lång sikt omvandlas till levande stadsmiljöer. Dessa kopplar samman befintliga stadsdelar på ett effektivt och varsamt sätt längs hela sträckan eller på delsträckor. Gatorna kommer ha en fortsatt viktig lokal och regional trafikfunktion för person- och näringslivstransporter, men kompletteras med gång- och cykelvägnät både längs med och tvärs över gatan. Därutöver prioriteras utrymme i de flesta fall för högkvalitativ kollektivtrafik.
- Framtida kommunikationer**
 - Pågående eller beslutad spår och vägutbyggnad
 - Spår eller väg i pågående förhandling
 - Ny järnvägs- eller pendeltågsstation
 - Ny spårvägsstation
 - Ny tunnelbanestation
- Utvecklingsområde ekologiskt samband**
 Område där förstärkningar föreslås i den regionalt betydelsefulla ekologiska infrastrukturen. Samtidigt kan rekreativa kvaliteter utvecklas för att berika närmiljön.
- Föreslaget naturreservat**
 Område där utredning om naturreservatsbildning pågår.

Bromma har mycket stora kvaliteter i den byggda miljön med goda exempel på småhusområden från 1900-talets första hälft och en välutvecklad grönstruktur. Med förbättrad lokal och regional kollektivtrafik och en helhetslösning för knutpunkterna Brommaplan och Alvik finns stora möjligheter till fortsatt utveckling. Förutom förbättrade gång och cykelvägar finns goda möjligheter att stärka de ekologiska och rekreativa sambanden genom att utveckla Mälarens stränder med strandpromenader och målpunkter.

Alvik

Alvik utgör en viktig knutpunkt för kommunikationer i Bromma och västerort med tunnelbana, tvärbanan och Nockebybanan samt flera busslinjer. Alvik är ett större utvecklingsområde i strategiskt läge nära innerstaden. Här finns stor utvecklingspotential för bebyggelse i en tätare, mer sammanhållen och mångsidig stadsmiljö med en blandning av verksamheter, bostäder, skola och service. Alviks Torg tillsammans med Gustavslundsvägen kan utvecklas till en regionalt betydelsefull nod i kombination med stråk för handel, service och kultur. Drottningholmsvägen kan på sikt utvecklas till ett urbant stråk där särskilt god framkomlighet för kapacitetsstark kollektivtrafik ska beaktas. Utvecklingen i området och längs med Drottningholmsvägen ska bidra till att koppla samman Alvik med omgivande stadsdelar. En grön stadsdel med plats för rekreation bör skapas genom att utveckla nya och befintliga parker. Strandpromenaden har stor potential att utvecklas och förstärkas för att skapa ett sammanhängande stråk från västerort via Ålsten och Minneberg, vidare mot Ulvsunda och Ulvsunda industriområde.

Beckomberga

Beckomberga har vissa möjligheter till stadsutveckling. Spångavägen kan omvandlas till ett urbant stråk kantad med ny blandad bebyggelse. Råckstavägen kan på motsvarande sätt utvecklas som stadsgata med lokal karaktär. Kring Beckomberga sjukhusområde pågår en omvandling med bostäder, arbetsplatser och service. När kraftledningen i södra delen försvinner kan området kompletteras med bebyggelse.

Blackeberg

Blackeberg har vissa möjligheter till stadsutveckling. Omvandling av Blackebergsvägen till urbant stråk kantad med ny blandad bebyggelse pågår. Islandstorget har potential att stärkas som ett lokalt stadsdelscentrum. Blackebergs torg är ett levande centrum och mötesplats för boende i stadsdelen som ska utvecklas genom kompletterande bebyggelse, verksamheter och service. Även mindre mötesplatser och bättre stråk för gående och cyklister behövs för att bättre koppla samman Blackeberg med omgivande stadsdelar. När ny bebyggelse tillkommer är det också angeläget att skapa plats för nya förskolor och skolor. Blackebergsstråket är ett centralt parkstråk som ska värnas och utvecklas med nya målpunkter och förstärkta entréer som kan bidra till att koppla samman omgivande stadsdelar. Grimstaskogen är en viktig målpunkt för rekreation och friluftsliv med kopplingar till Blackebergsstråket. En rekreativ och ekologisk koppling till Södra Ängby bör stärkas. Stadsdelen behöver också kompletteras med arbetsplatser och viss service.

Bromma kyrka & Eneby

Spångavägen kan omvandlas till urbant stråk kantad med ny blandad bebyggelse. Även Bällstavägen har på lång sikt förutsättning att omvandlas till ett urbant stråk.

Bällsta

Solvalla har mycket stora möjligheter till stadsutveckling. Planering pågår för delar av arenaområdet till blandad stadsbebyggelse med bostäder, verksamheter och service. I samband med detta behöver mark reserveras för nya förskolor och en skola. Solvallas läge kan bidra till att koppla samman stadsdelar och stärka kopplingen till grannkommunen Sundbyberg. Bällstavägen har på lång sikt förutsättning att omvandlas till urbant stråk. Spårväghållplatsen kan hjälpa till att stärka områdets centrala plats och skapa förutsättningar för nya publika verksamheter och service. Här bör det även tas höjd för att kunna möjliggöra för en pendeltågsstation i framtiden. Solvallaskogen är en resurs för rekreation i kombination med nya lokala parker och torg. Delar av Gamla Bromstensvägen har potential att omvandlas med ny bebyggelse och service. Norr om Bällstavägen i anslutning till Bällsta gård planeras för en ny idrottsplats som kan utvecklas till en betydelsefull mötesplats i västerort.

Riksby, Åkeshov & Åkeslund

Brommaplan har ett strategiskt läge med kommunikationer, handel och service, där gatunätet orienterar sig kring cirkulationsplatsen. I norra delen av Riksby och kring Brommaplan finns mycket stora möjligheter till stadsutveckling för bostäder, verksamheter och service. Komplettering med nya skolor, försko-

lor, ytor för idrott och kultur samt nya offentliga rum behövs när stadsdelen växer. Tillgången till parker i området ska stärkas, exempelvis genom att utveckla Tunnländsparken och Lillsjön samt att skapa nya parker i Riksby. Kollektivtrafiken vid knutpunkten Brommaplan behöver stärkas genom effektivare omstigningsmöjligheter mellan tunnelbana och buss, fler uppgångar och entréer till tunnelbanan samt bättre framkomlighet för busstrafiken.

Stora Mossen, Äppelviken, Olovslund, Smedslätten, Höglandet, Ålsten, Abrahamsberg, Nockeby och Nockebyhov

Området har vissa möjligheter till stadsutveckling. Sydvästra Bromma har en stor andel park- och naturmark och är välförsett med kollektivtrafik och annan infrastruktur vilket är en resurs vid stadsutveckling. Stadsdelarna behöver kompletteras för en större variation i bostadsbeståndet med fler hyresrätter samt seniorboende, gruppboende och studentboende. Nockebyhov har en något större potential och bör utvecklas med en blandad bebyggelse. Solviksbadet/Smedslätten kan utvecklas som mötesplats och målpunkt för rekreation, friluftsliv och idrott. Stadsdelen behöver också kompletteras med förskolor, arbetsplatser och viss service. Utvecklingspotentialen ligger främst vid lokala centrum längs med Nockebybanan samt exempelvis Gustav III:s väg. På längre sikt, när reningsverket lagts ner och kraftledningarna grävts ner, kan ny bebyggelse tillkomma. Strandpromenaderna behöver utvecklas till ett sammanhängande stråk. Möjligheterna till båtpendling till Gröndal, Stora Essingen, Kungsholmen samt grannkommunen Ekerö ska tillvaratas.

Södra & Norra Ängby

Utöver utveckling längs Bergslagsvägen är möjligheterna för komplettering i Norra och Södra Ängby därför begränsade. Det ekologiska och rekreativa sambandet mellan Södra Ängby och Blackeberg bör stärkas. I samband med att Blackebergsvägen utvecklas med ny bebyggelse stärks kopplingen mellan Södra Ängby och Blackeberg.

Traneberg & Ulvsunda

Traneberg har vissa möjligheter till stadsutveckling i de delar som ansluter till Alvik och i samband med utveckling av de vägar som binder samman Ulvsundas och Tranebergs enklaver. Margretelundsvägen, Grindstuvägen och, på lång sikt även Svartviksslingan, kan omvandlas till stadsgator av lokal karaktär kantade med ny blandad bebyggelse. Området har i övrigt vissa möjligheter till kompletterande arbetsplatser. Ulvsunda småhusområden bör kompletteras med skola, förskola och annan service. Strandpromenaden i Ulvsunda och Traneberg bör kompletteras så att den löper från Lillsjön till Alvik. Kopplingarna till Ulvsundasjön bör stärkas och parken Margretelund tillgängliggöras. Områdena för båtupplag norr om Margretelundsvägen bör på sikt omvandlas till stadsbebyggelse.

Ulvsunda industriområde & Mariehäll

Industriområdet bör även i framtiden ge plats för små och medelstora tillverkande företag som inte är störande. Här finns möjligheter för företag med hög innovationsgrad vilket kan bidra till ökad service till verksamheter och omgivande stadsbygd. I Ulvsunda industriområde finns fortsatt mycket stora

möjligheter till stadsutveckling. En omvandling till tät blandstad pågår närmast Bällstaviken. Förutom tillkommande bebyggelse med nya lokala parker och torg samt ny stadsgata finns goda förutsättningar för en sammanhängande ny strandpromenad längs med Bällstaån. Här finns även möjlighet till att utveckla pendelbåttrafik och eventuellt mindre transporter på båt vid befintliga kajer. Med nya bostäder behöver mark reserveras för nya förskolor och skolor i Ulvsunda industriområde och Mariehäll där behovet är stort. Kopplingen från Annedal över Bällstaån till Sundbyberg samt till Mariehäll och Ulvsunda industriområde över Bällstaån är angelägen att förbättra. Nya mötesplatser med till exempel närservice, kultur och idrott behöver skapas. De delar av industriområdet som påverkas av flygplatsens bullerbegränsningar kan vidareutvecklas och fortsätta bidra med arbetsplatser och verksamheter. Behovet att etablera kajplatser söder om Johannesfred kopplat till gods- och varutransporter behöver bevakas och utredas. Stråk för gående och cyklister i strategiska lägen kan underlätta rörelsen mellan den nya stadsdelen och de delar av industriområdet som bevaras. I området mellan Ulvsunda industriområde och Mariehäll kan Karlsbodavägen fortsätta utvecklas med ny blandad bebyggelse.¹

I Johannesfred saknas en central mötesplats. Här finns möjligheter att utreda behovet av ett mindre torg med närservice som skulle kunna kombineras med bulleravskärmande bebyggelse.

1 Texter hämtade från stadens ÖP

Statyn "Kvinnofigur" av Nils Möllerberg (1954) i Jungfruparken. Konstverket föreställer en kvinna i klassisk stil, med händerna lyfta för att rätta till blomsterkransen i håret.
Källa: Stadsmuseum

Konst i den offentliga miljön

I stadens offentliga miljöer finns en mängd konstverk från olika tidsepoker. Konsten är identitetsskapande och en viktig del av platsernas kulturhistoriska värden. Konsten bildar ett offentligt galleri som anknyter till viktiga historiska händelser eller inbjuder till reflektion. Staden har sedan länge haft stora ambitioner för den offentliga konsten. Redan under 1800- talet och 1900- talet fanns offentlig konst i innerstadens parker. Dessa utgjordes mestadels av statyer och monument av välkända personer. På så sätt ansågs konsten ha ett pedagogiskt syfte.

Mellan 1950 och 1970-talet genomfördes omfattande program för den offentliga konsten. Under denna tid nådde den offentliga konsten rekordår. Verken placerades längs flera av parkstråken. År 1962 bildades på stadsträdgårdsmästaren Holger Bloms initiativ Konstnämnden för utsmyckning av allmänna platser, KNAP. Nämnden stod för att konsten skulle nå ut till alla, även de som inte vanligen vistades på konstutställningar och vernissager. I samband med detta infördes fler konstnämnder och rutiner för beställningarna.

Sedan 2008 ansvarar Kulturförvaltningen, genom verksamheten Stockholms konst, för inköpen av stadens offentliga konst. Kulturförvaltningen ansvarar för förvaltning, underhåll och renovering av stadens offentliga konst.

Offentlig konst i Brommas parker

Inom Brommas offentliga miljöer finns totalt 13 konstverk utspridda över stadsdelarnas offentliga rum. Konstverken i förteckningen är de som ägs och förvaltas av staden, genom Kulturförvaltningen eller Stockholm konst.

Utöver dessa finns ett antal konstverk som tillhör andra ägare, bland annat konstverk som uppförts på stadens mark på initiativ av privat fastighetsägare. För dessa har staden inga förteckningar och ansvarar inte för vård och underhåll.

Statyn "Ekvilibrum" av Ragnhild Alexandersson (2001), placering i Biblioteksparken i Alvik.

Platsen "Ugglornas plats" av Anna Strid, (2012), placering Annedalsparken i Mariehäll.

Förteckning över stadens konst på allmänna platser inom Bromma

Alvik

1. "Ekvilibrum" av Ragnhild Alexandersson, daterad 2001. Placering: Biblioteksparken.

Blackeberg

2. "Bianca" av Sten Eriksson, daterad 1963. Placering: Blackebergs centrum.
3. "Depå med sköldpaddsrallyförare" av Lena Flodman, daterad 2008. Placering: Korsning Holbergsgatan-Wergelandsgatan.

Högländet

4. "Kvinnofigur" av Nils Möllerberg, daterad 1954. Placering: Jungfruparken.

Mariehäll

5. "Konkret transcendens" av Ebba Bohlin, daterad 2012. Placering: Åstråket.
6. "Signaler" av Kent Karlsson, daterad 2011. Placering: Lönnebergsparken.
7. "Ugglornas plats" av Anna Strid, daterad 2012. Placering: Annedalsparken.

Olovslund

8. "Kvinnoporträtt" av Elsa Dansson-Wåghals, daterad 1980. Placering: Olovslundsdammen.

Riksby

9. "Familj" av Pärre Andreasson, daterad 2017. Placering: Förgårdsmark & impediment Riksby

Södra Ängby

10. "Clownerna" av Inga Hellman, daterad 1987. Placering: Färjestadsvägen 5-7

Traneberg

11. "Gro" av Curt Thorsjö, daterad 1982. Placering: Tranebergsplan.
12. "Mäster Olof-sviten" av Bror Marklund, daterad 1990. Placering: Minnebergsparken.

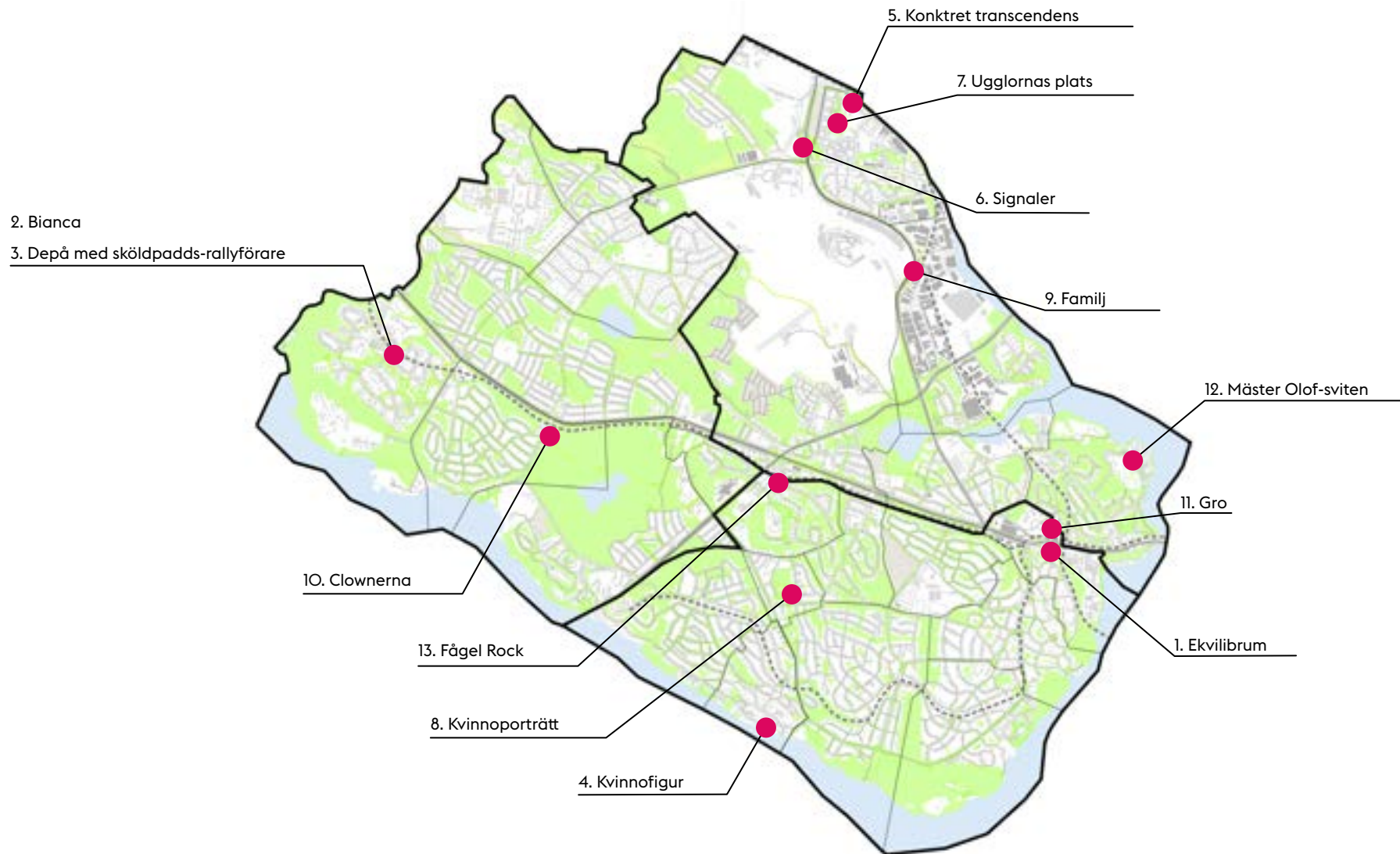
Åkeshov

13. "Fågel Rock" av Berndt Helleberg, daterad 1969. Placering: Brommaplan

Bron "Konkret transcendens" av Ebba Bohlin, (2012), placering Åstråket i Mariehäll.

Översikt konstverk

Översikt av konstverk i Bromma. Skala 1: 32 000 (A4).

Parkkaraktärer

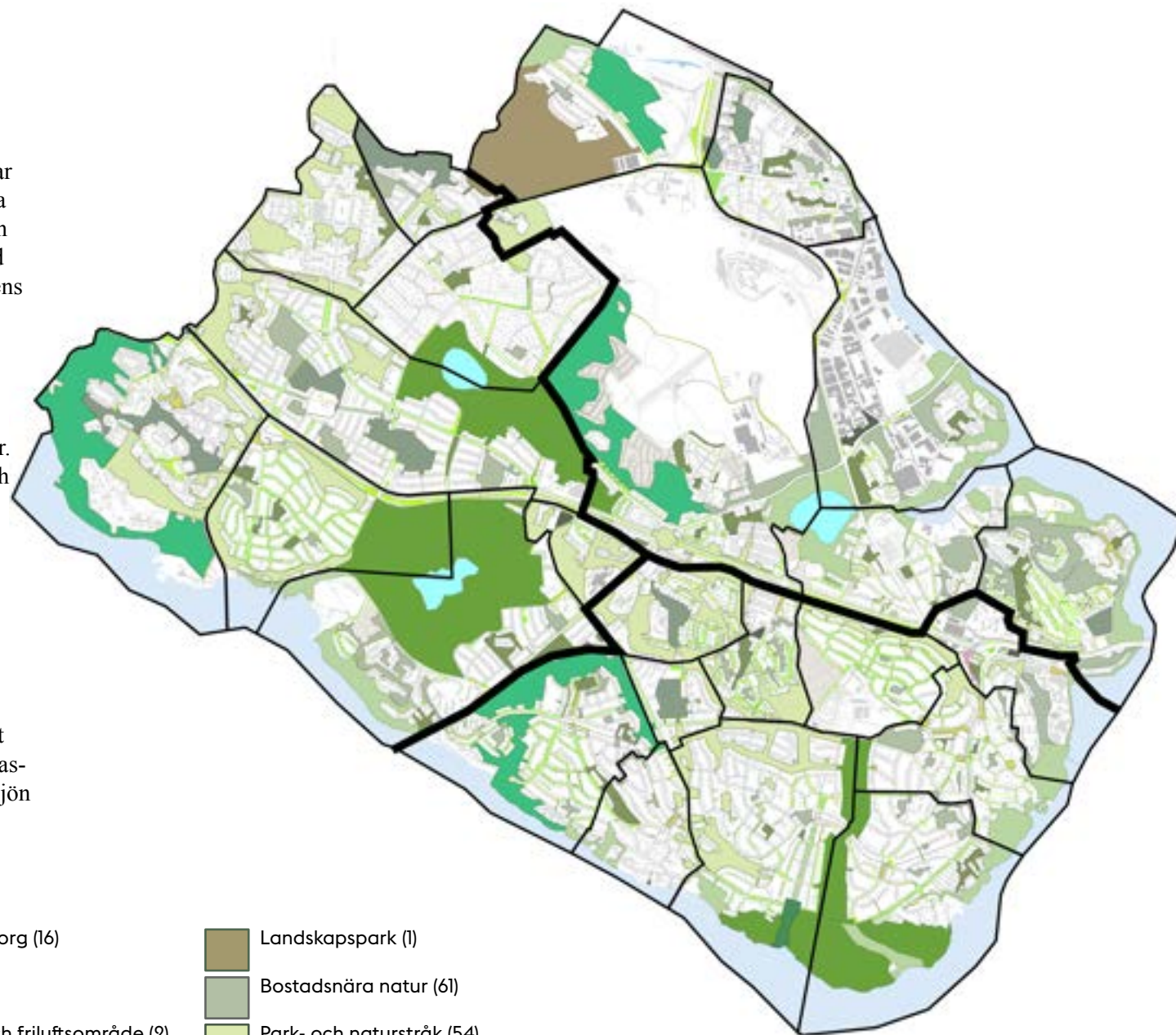
Parkerna och naturområdena som skapats och utvecklats under de olika epokerna har olika karaktärer som är avgörande för hur de upplevs och används. Karaktärerna beskriver områdenas utformning och innehåll samtidigt som de påverkar förutsättningarna för parkskötseln. Parkernas olika karaktärer är viktiga att identifiera eftersom de kan användas vid upprättande av skötselplaner och vid arbete med bevarande och utveckling av stadsdelens parker. På följande sidor beskrivs Brommas olika parkkaraktärer översiktligt.

Översikt parkkaraktärer

Bromma innehåller en mängd olika parkkaraktärer. I kartan visas de ytor som ingår i stadens park- och naturmark. Respektive yta har inventerats och beskrivs i parkplanens andra del. Ytorna varierar i storlek och karaktär, allt från stora natur- och friluftsområden som Judarskogens naturreservat på 95 ha till mindre torg- och fickparker på under 1 ha. Inom kategorin "Övriga gröna friytor" ryms en mängd olika ytor, allt från en mindre gräsyta i ett gatuhörn till längre samband av gräsytor och naturmark längs en väg eller gata. Anledningen att kategorins längre samband eller större ytor inte klassificerats som någon annan karaktär är ofta att miljön är bullerstörd från trafikleder.

Teckenförklaring

 Stor tidstypisk park (9)	 Torg- och parktorg (16)	 Landskapspark (1)
 Kvarterspark (41)	 Fickpark (6)	 Bostadsnära natur (61)
 Naturpark (1)	 Större natur- och friluftsområde (2)	 Park- och naturstråk (54)
 Kaj- och strandpark (26)	 Mindre natur- och friluftsområde (10)	 Parkgata och grönskande gaturum (27)

Översikt av parkkaraktärer. Skala 1: 40 000 (A4).

Stor tidstypisk park Olovslundsparken i Olovslund.

Stor tidstypisk park

Stora tidstypiska parker finns från olika epoker. Dessa kan utgöras av såväl äldre slottsparker, institutionsparker eller industrimiljöer till modernare anläggningar. De kan definieras som en större kultiverad park, med öppna gräsytor och träd. Deras karaktär skiljer sig åt i ytter- och innerstaden men de har alltid en funktion som social mötesplats i stadsdelen och är ofta ett utflyktsmål, ett smycke, som formats efter rådande stilideal och behov av innehåll. En stor tidstypisk park innehåller flera sociala värden t.ex. lek, sport, sitta i solen, picknick, mötesplats, blomprakt och pulka eller skridskoåkning. Stora tidstypiska parker innehåller ofta skötselintensiva element som vattenkonst och blomsterprakt och de har många besökare.

Naturpark Ålstensparken i Ålsten.

Naturpark

Naturparker är ursparad Stockholmsnatur, ofta en skoglig miljö med inslag av park. Begreppet ”naturpark” utvecklades av botanikern Rutger Sernander vid anläggandet av Ålstensparken i Bromma under 1920-talet. Målet var att skapa parker inom Mälardalen med dess egna naturliga förutsättningar. Parktypen kräver kunskaper om natur- och kulturlandskapet liksom om ekologi vid planering, anläggning och skötsel. Naturparker innehåller ofta både skogsmark och äldre ängs- och hagmarksmiljöer. De ingår ibland som en del av de gröna kilarna och ibland som solitära parker inom tätbebyggda områden. Ofta innehåller parkerna anlagda delar som sittplatser, lekplatser och mindre bollplaner. Karaktärshabitaten är en viktig del av naturparkens karaktär.

Landskapspark Sundby friområde i Bällsta.

Landskapspark

Stora kulturpräglade landskap som ofta har lång kulturhistorisk kontinuitet. Landskapsparkerna består av halvöppna hagmarkslandskap med betade gräsytor och äldre träd. Exempel på upplevelsevärden är promenad, evenemang, hundrastning, solbad, bollspel, picknick, folkliv, löpning.

Kvarterspark Eldhunden i Stora mossen.

Kvarterspark

Kvartersparker är bostadsnära parker för lek, promenader, avkoppling och samvaro. De är gröna oaser insprängda i bebyggelsen och fungerar som ett komplement till större stadsdelsparker och naturområden.

Kaj- och strandpark Äppelvikshamnen i Äppelviken.

Kaj- och strandpark

Stränderna och vattnet ger Stockholm dess tydligaste identitet. Samverkan mellan den byggda staden och vattnet med båtliv, bad, skridskoåkning och fiske är en unik kvalitet. En viktig del av upplevelsen vid kaj- och strandparkerna är även vattenrummet och stranden på andra sidan. Staden har på många platser bevarat och utvecklat detta genom att anlägga sammanhängande parkmiljöer, ofta med en kombination av befintlig och återskapad natur. Kaj- och strandparkerna utgörs av naturliga eller anlagda grönytor vid stränder. I området finns inslag av gångvägar, sittplatser och bryggor. Parkerna är ofta välbesökta med höga vistelsekvaliteter som utblick, picknick och att sitta i solen. Gång- och cykelvägar är inordnade på olika sätt och byggda delar begränsas ofta till bryggor och sittplatser.

Bostadsnära natur Fåglalåten i Smedslätten.

Bostadsnära natur

Bostadsnära natur är sparade skogs- och andra naturmiljöer med inslag av anlagda delar i form av gångvägar, murar och sittplatser. Ordet natur används för att det inte bara omfattar växtlighet, utan även vattnet, berget, stranden och djurlivet. En del av de naturtyper som finns i den bostadsnära naturen är karaktärshabitat som t.ex. barrskog eller kultur- och odlingslandskap. Den bostadsnära naturen är gröna oaser som kan ha stora rekreativa värden på kvartersnivå. De erbjuder lekmiljöer, hundpromenader, skogskänsla m.m. Den bostadsnära naturen kan vara planlagd som park eller natur och är ett stadsbyggnadselement som används för att knyta ihop områden.

Park- och naturstråk Alvikstrappan och Alvikstorpet i Alvik.

Park- och naturstråk

Sammanhängande stråk av grönytor mellan olika parker och naturområden. Stråken binder samman grönytor av olika karaktär och funktion. Stråken har inslag av sittplatser och är en central del i den övergripande grönstrukturen. Exempel på upplevelsevärden är promenad.

Större natur- och friluftsområde Judarskogens naturreservat.

Större natur- och friluftsområde

Natur- och friluftsområden är skogsområden på minst 50 ha med ovärderliga resurser både lokalt och regionalt. På nära håll från bostaden finns kvaliteter som få andra storstäder kan erbjuda. Rekreation, friluftsliv och ekologiska spridningskorridorer är värden som förknippas med dessa områden. Värdena är till stor del beroende av storleken. För att behålla målet; att inom 1000 meter kunna nå områden som ger ”skogskänsla”, ”vild natur” och ”odling” krävs att Stockholms större skogsområden hålls så intakta som möjligt.

Mindre natur- och friluftsområde Mellersta Ålstensskogen i Ålsten.

Mindre natur- och friluftsområde

Sparade skogs- och andra naturmiljöer på minst 20 ha med anlagda delar i form av gångvägar och sittplatser. Innehåller olika naturtyper och karaktärs-habitat som t.ex. barrskog eller kultur- och odlings-landskap. De mindre natur- och friluftsområdena är gröna oaser med stora rekreativa värden. De erbjuder naturlek, hundpromenader, skogskänsla, löpning m.m.

Fickpark Biblioteksparken i Alvik.

Fickpark

Gemensamt för fickparkerna är att de är välordnade små platser, ofta med höga visuella värden. Fickparken bör vara ett grönt rum, t.ex. en liten trädgård eller täppa med mycket blomsterplanteringar, en plats med konstverk eller prydnadsdamm. I de delar av staden som förtätas kan fickparker berika staden med lokala rekreativa värden. Fickparkerna kan även utgöras av lekplatser. Fickparkerna kan också anläggas som temporära platser.

Torg- och parktorg Smedslättstorget i Smedslätten.

Torg- och parktorg

Torg med mer eller mindre gröna inslag som träd, perennplanteringar och gräsytor. De är en del av gatustrukturen men kan innehålla växtlighet och sociala värden som återfinns i parkerna. Ofta finns uteserveringar och andra aktiviteter och ibland förekommer lekplatser.

Koloniområde Åkeshovs Slottsträdgårdar.

Koloniområde

De första koloniträdgårdarna i Stockholm anlades i innerstaden kring sekelskiftet 1900 på initiativ av Anna Lindhagen. De äldre områdena i ytterstaden tillkom på 1910-talet. Koloniområden är områden avsedda för odling och innehar ofta stor artrikedom. De är allmänt tillgängliga och utgör mötesplatser för såväl besökare som odlare.

Kyrkogård och begravningsplats Bromma kyrka.

Kyrkogård och begravningsplats

Kyrkogårdar och begravningsplatser är historiska gröna oaser i staden som förvaltas av kyrkogårdsförvaltningen eller Svenska kyrkan. De är stillsamma stadsrum med stora rekreations- och upplevelsevärden och innehåller ofta träd, gräs och blomsterprakt. Kyrkogårdarna har ett särskilt ändamål och kan därför inte räknas som parker i tillgångsanalyser.

Parkgata och grönskande gaturum Nyängsvägen i Smedslätten.

Parkgata och grönskande gaturum

Utöver specifika parkrum finns också karaktärs- och skapande gröna länkar inom stadsdelsområden som binder samman parker och grönområden. Dessa kan utgöras av gröna inslag i gaturummen så som esplanader, parkgator, gatuplanteringar och planteringar i trappanläggningar. Här ingår även tidstypiska alléer i ytterstaden.

Övrig parkyta Grönyta utmed Nockebybanan i Alvik.

Övrig parkyta

Grönytor som inte passar in i någon av ovanstående parktyper är också en del av grönstrukturen. Dessa ytor har få rekreativa värden och är ofta del av transportstråk, förgårdsmark eller gröna restytor. Övriga gröna friytor kan ha andra värden för stadsbilden eller bidra med biologisk mångfald och ekosystemtjänster. Exempel på värden är småbiotoper för t.ex. fågelliv och insekter, ytor för ekosystemtjänster som vattenfördröjning, partikeluppsamling eller temperaturreglering samt upplevda visuella barriärer mot trafik eller buller.

Riktlinjer & frågeställningar för Brommas gröstruktur

Bromma ska ha en livskraftig gröstruktur

I dokumentet Grönare Stockholm listas ett antal riktlinjer för planering, genomförande och förvaltning av stadens parker och naturområden. Riktlinjerna syftar till att stärka stadens gröna kvaliteter och utveckla det offentliga rummet. Till respektive riktlinje listas ett antal frågeställningar som är viktiga att beakta under olika skeden- planering & utredning, genomförandet och förvaltning. Här listas frågeställningarna från Grönare Stockholm som är relevanta för Brommas gröstruktur.

Planering & utredning

- På vilket sätt tar grundstrukturen av den fysiska planeringen hänsyn till befintliga värden som landskapets karaktär, identitet och kulturhistoria?
- På vilket sätt bidrar den fysiska planeringen till att gröna miljöer kopplas ihop till ett sammanhängande nätverk för människor och djur? Till exempel genom att planera för parkstråk, gröna promenader och Stockholmstråk som i vissa fall även kan stödja de ekologiska spridningssambanden.
- Hur utformas gränsszonerna mellan kvarter-smark och allmän mark för att skapa trygga gångstråk, inbjudande parkentréer och målpunkter?

- Hur har den övergripande planeringen tillgodosett funktioner och utrymmeskrav för anläggningar (till exempel elstationer, pumphus)?

Genomförandet

- Utformas gränssonen mellan kvartersmark och allmän mark så att den stödjer parkentréer, gångstråk, målpunkter och en trygg gatumiljö och trygga parkmiljöer?
- Har tillfälliga paviljonger på parkmark placerats på ett sätt så att kopplingen till parken inte skärs av fysiskt eller visuellt liksom till exempel att angöring och parkering inte skär av stigar eller ingångar till park och natur?
- Hur säkerställs att barnens utemiljö anordnats med grönska och goda möjlighet till lek och spring?

Strategier för Brommas grönstruktur

Bromma ska ha en livskraftig grönstruktur

Stadens gröna och blå karaktär är en central del av Stockholms identitet och attraktivitet för såväl invånare som besökare. Ny bebyggelse ska samspela med landskapets kvaliteter och grönstrukturens värden och funktioner.

De unika gröna och blå karaktärerna ska värnas på ett klokt sätt

Stockholm ska utvecklas och förtätas samtidigt som staden ska behålla sin unika karaktär med en blandning av bebyggelse och gröna och blå miljöer.

Stadsplaneringen utgår från kunskaper om grönstrukturens karaktär och funktioner exempelvis värdefulla ekologiska spridningssamband eller vattenavrinningsområden.

Strategiskt viktiga parkytor och stråk ska identifieras och utvecklas. Anpassad natuvårdande skötsel av naturmark kan tillämpas för att stärka den gröna infrastrukturen.

Sambanden mellan Brommas parker och naturområden ska stärkas genom förbättrade kopplingar, minskade barriärer och ett mer finmaskigt nät av trädplanterade gator.

Det ska vara lätt och lockande att gå eller cykla mellan stadsdelsområdets mötesplatser.

Landskapets gröna och blå kvaliteter är en självklar utgångspunkt i stadsutveckling

Landskapets huvuddrag, det gröna kulturarvet och gröna stadsbyggnadskaraktärer behöver beaktas och omhändertas i stadsutvecklingsprojekt och förvaltningsprocesser.

Ny bebyggelse behöver alltid samspela med landskapets kvaliteter och grönstrukturens värden och funktioner.

Utformningen av gränszonen mellan bebyggelse och grönska är särskilt viktig för att behålla landskapets kvaliteter och för att få tillgängliga grönområden.

I avvägningen mellan intressen i stadsutvecklingen behöver man analysera hur de offentliga rummen och gatumiljöerna kan bidra till stadslandskapet i sin helhet.

I Brommas naturområden ska utsiktsplatser och utblickar värnas och stärkas. Topografin ska understrykas och de vegetationsklädda bergsbranterna ska bevaras och utvecklas.

Brommas parker ska ha ett betydelsefullt innehåll och en utformning som bygger på identitet, karaktär och svarar mot samtidens behov.

Att ta till vara på det som utmärker Brommas stadsbild och värna Stockholms rika parktradition är en given utgångspunkt.

Vid planerade förändringar i parker och andra grönytor bör alltid Stadsmuseet kontaktas för att bedöma åtgärdens konsekvenser på kulturhistoriska värden. Stadsmuseet är stadens stöd i antikvariska frågor. Hänsyn ska tas till historia, estetik och användning då växter och andra byggnadsmaterial väljs

Vid etablering av verksamheter i direkt anslutning till parkerna ska en analys av möjlig påverkan på parkmiljön, utblickar, kontakten med omgivningarna och dylikt alltid göras.

Det finns en medvetet bevarad grönstruktur mellan stadsdelarna. I samband med nyexploatering är det därför viktigt att belysa konsekvenserna om grönstrukturen förändras. Brommas bristande kopplingar utåt måste stärkas.

Vid större exploateringsprojekt är det viktigt att verka för att nya parker skapas och att angränsande parker utvecklas så att de integreras i samverkan med bebyggelsen.

Anvisningar för skötsel och vård av parkernas kulturhistoriska värden ska utvecklas. Arbetet ska ske i samråd med Stadsmuseet.

Skyltning och informationen om fornlämningar och parkernas historia ska förbättras och förnyas i samband med upprustningar.

Närheten till vatten behöver tas tillvara

Det är angeläget att öka möjligheterna för allmänheten att uppleva vattenrum med långa utblickar, vattenanknutna aktiviteter och karakteristiska strandmiljöer med växt och djurliv.

Stadens möte med vattnet ser ut på olika sätt med bland annat kajer, strandparker, strandbad och klippstränder. Denna mångfald behöver förvaltas och vidareutvecklas.

Brommas strandpromenad ska utvecklas genom att flera målpunkter skapas och promenadens tillgänglighet och attraktivitet förbättras.

Brommabornas parker och naturområden

Brommabornas parker och naturområden

Park- och naturmarken är Brommabornas gröna vardagsrum, där de tillbringar stor del av sin fritid. Tillgången på och utformningen av vardagsrummen har en stor betydelse för invånarnas vardagsliv, livskvalitet och hälsa. För att stadsdelsområdets park och naturmark ska kunna användas av alla är det viktigt att det finns en mångfald av funktioner, upplevelser och sociala värden.

Boende och besökare

Den totala folkmängden i Bromma är 80045 (år 2018). Sedan 2012 har antalet invånare ökat med 10 553 och enligt stadens prognos förväntas invånarantalet öka med ytterligare 6773 personer fram till år 2025. I Bromma utgör barn och ungdomar mellan 0-18 år 23,5 % av Brommas totala befolkning. Ålderskategorierna 25- 44 respektive 45-64 år svarar för 56,3% av Brommas totala befolkning.

Folkmängden och åldersstrukturen förändras i takt med att personer flyttar in eller ut från stadsdelsområdet eller genom att personer dör eller att barn föds. Bromma innehåller en blandad bebyggelse av olika storlek och karaktär. Variationen i det gamla och det nya bostadsbeståndet tyder på att nuvarande åldersfördelning troligtvis kommer vara liknande fördelat. Även tendenser som att barnfamiljer flyttar från innerstad till ytterstad påverkar statistiken.

I Översiktsplanen har vissa delar inom Bromma pekats ut som områden med utvecklingspotential för bebyggelse. Detta gäller bland annat östra delen av Alvik, Solvallaområdet, norra Riksby och kring Brommaplan. Flera av dessa ingår i större utveck-

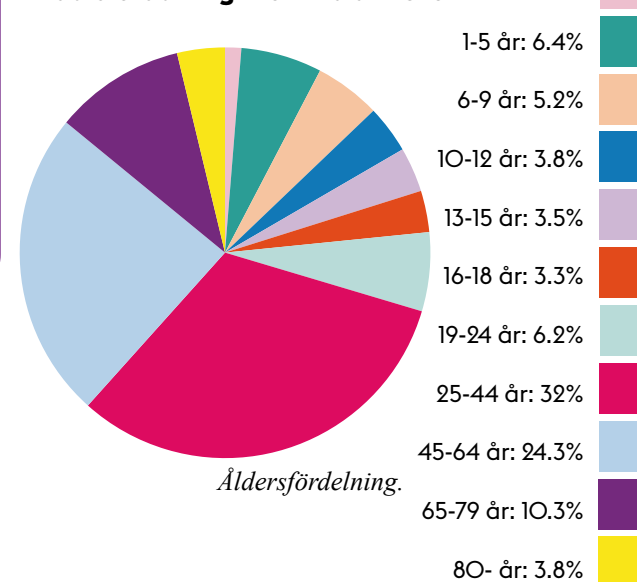
lingsområden i strategiska lägen nära innerstaden. Bebyggelsen har i samband med detta potential att utvecklas till en tätare, mer sammanhållen och mångsidig stadsmiljö med en blandning av verksamheter, bostäder, skola och service. Parallellt med planeringen av de större exploateringsprojekten pågår även många mindre förtätningsprojekt i andra delar av stadsdelsområdet.

En ständigt ökande befolkning ställer högre krav och ökar trycket på stadsdelsområdets park- och naturmark. Med ett ökat tryck ökar slitaget och därmed även behovet av skötsel och renovering av park- och naturmarken. Med fler barn och unga ökar framförallt kraven på stadsdelsområdets lekplatser och aktivitetsytor.

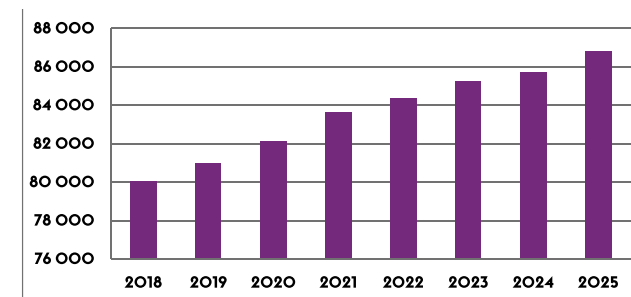
Bromma har flera målpunkter som lockar besökare från hela staden, till exempel Ålstensskogen, Grimstaskogen och Judarskogen. Arbetsplatserna finns bland annat kring Alvik och i Riksby.

Fakta

Åldersfördelning Bromma år 2018

Folkmängd Bromma år 2018-2025

Källa: Statistik Stockholm.

Allmänhetens engagemang

Kunskapen om livet i staden, om hur parker och grönområden fungerar, finns till stor del hos dem som bor nära eller använder platserna ofta. Att hämta in kunskap, erfarenhet och förslag från närboende och besökare är viktigt och en given del av arbetet med parkskötsel och parkupprustningar.

Beroende på typen av projekt och brukargruppens förutsättningar kan olika metoder för medborgar-medverkan och återkoppling användas. Upprustningar och andra parksatsningar planeras så att prioriteringar kan göras utifrån inkomna synpunkter och förslag.

Att ta till vara och uppmuntra allmänhetens engagemang är viktigt och kan göras på många olika sätt. Det kan från stadens sida exempelvis handla om att öka den upplevda tryggheten och förståelsen för parkernas skötsel och underhåll. Det kan också handla om att skriva avtal kring skötsel och underhåll av vissa delar av park- och naturmarken med intresserade föreningar eller nätverk. Förslag från allmänheten om tillfälliga evenemang och andra initiativ som kan berika parkerna ska uppmuntras.

Parker för alla

Park- och naturmarken har stor betydelse för människors vardagsliv, livskvalitet och hälsa. I Bromma finns parker och naturområden av olika karaktär, storlek och utformning. Allt från mindre fickparker till större natur- och friluftsområden. För Brommas boende och besökare ska parkerna och naturområdena vara inbjudande och tillåtande demokratiska rum. Stadens park- och naturmark är öppen för alla, året runt dygnet runt. Detta är någonting som är unikt för Stockholm i ett internationellt perspektiv.

Mångfald

De gröna vardagsrummen har en värdefull roll som demokratiska mötesplatser för människor i alla åldrar, oavsett social eller kulturell bakgrund. Parkerna främjar jämställdheten och bidrar till folkhälsan. Behov och efterfrågan av innehåll varierar.

För att Brommas parker och naturområden ska kunna fungera som vardagsrum för alla invånare är det viktigt att de innehåller en mångfald av upplevelser och sociala värden. Parkerna bör därför erbjuda en variation mellan allt från rofyllda platser med blomprakt till utmanande lekplatser eller motions-spår.

Med en ökande befolkning som använder stadens offentliga rum som vardagsrum, har efterfrågan på evenemangsplatser och robusta platser för lek och aktiviteter ökat allt mer.

Strandpromenaden i Ålsten i skymning.

Trygghet

Tryggheten är en viktig förutsättning för alla stadens invånare och är avgörande för hur människor i staden nyttjar parker och grönområden. Ett område kan ha många olika uttryck under dygnet, veckan eller året. Viktiga platser och parkvägar ska vara överblickbara och skymda passager bör undvikas i största möjliga mån. På samma sätt kan målpunkter, evenemang och aktiviteter i stadens offentliga rum bidra med positiva effekter för upplevelsen av trygghet, då det drar till sig många människor och verksamheter. Även områdets skötsel är avgörande för hur trygg man känner sig. Parker och miljöer som är välvärdade och omhändertagna upplevs som tryggare.

Upplevd trygghet varierar ofta över dygnet. Ett skogsparti som dagtid fungerar som en välbesökt oas kan på natten upplevas mörk och obehaglig. En god belysning i parker och längs frekvent använda stråk är viktigt för den upplevda tryggheten. Parkerna är en av stadens mer variationsrikt belysta miljöer, där stor vikt läggs vid att åstadkomma samspel mellan ljus och skugga och därigenom skapa en bra ljusmiljö och rumslighet och en upplevelse av trygghet. Trygghetsröjningar med rätt kunskap kan utformas utan att ekologiska värden går förlorade. Belysning kan också utformas för att minimera störning av nattlevande organismer.

Staden arbetar kontinuerligt tillsammans med medborgare och intresseorganisationer för att öka tryggheten för alla. I arbetet genomförs bland annat trygghetsvandringar där områden med behov av kompletteringsbelysning eller beskärning av träd och buskage identifieras.

Grillning i mellersta Ålstensskogen.

Hårdgjorda ytor av gummiäsfalt och asfalt i Eldhunden i Stora Mossen.

Tillgänglighet

En av stadens målsättningar är att vara en tillgänglig huvudstad. Trots målsättningen finns fortfarande brister eftersom det även finns andra faktorer att ta hänsyn till, som trafiksäkerhet, drift och underhåll, estetik och ekonomi. Ibland kan tillgängligheten vara svår att förbättra, till exempel på gångvägar med branta lutningar som löper över naturligt bergig och brant terräng.

Andra tillgänglighetsförbättringar är enklare att åtgärda, som kontrastmarkeringar, räcken i trappor, komplettering av armstöd på befintliga parksoffor, utplacering av nya tillgängliga parksoffor, ny belysning eller nya markmaterial. Vad gäller markmaterial är asfalt, betongplattor och släta stenhällar mest lämpliga.

Lekplatser för alla

Barn med funktionsnedsättning har samma lekbehov som barn utan funktionsnedsättning. Enligt lagstiftning från år 2003 ska bristande tillgänglighet gällande lekplatsers utformning och utrustning åtgärdas. Åtgärderna kan innefatta att byta markmaterial, komplettera eller anpassa lekutrustning eller sänka kantstöd. De små förändringarna kan vara skillnaden mellan exkluderande och välkomnande. En tillgänglig och användbar miljö underlättar även för personer utan funktionsnedsättning, bland annat äldre och personer med barnvagn. Tillgänglighetsanpassningen är kontextberoende, det vill säga att anpassningen måste ske utifrån platsens förutsättningar, men det finns några aspekter som är särskilt viktiga att tänka på.

Jämställd lek innebär lek där könsrollerna inte är

påtvingade och/eller lek där pojkar och flickor leker ihop istället för uppdelat mellan kön. Det finns ett antal utformningsprinciper för att främja en mer jämställd lek. En av dessa är att anlägga naturlika miljöer istället för tillrättalagda lekmiljöer.

Nåbarhet

Förutsättningarna att ta sig till lekplatsen och att röra sig mellan lekutrustningen. Nåbarheten påverkas bland annat av markmaterial, fallskyddsunderlag, kanter, trappsteg och hur mycket marken lutar.

Orienterbarhet

Möjligheten att förstå hur lekplatsen är utformad. Orienterbarheten påverkas bland annat av hur utrustningen är placerad och hur rumsligheten och ledstråken är utformade.

Utbud av lekutrustning

Möjligheten att leka vid tillgänglig lekutrustning. En sandlåda kan bland annat bli mer tillgänglig med en högre sarg som ger sitt- och lekmöjligheter eller ett bakkbord som är placerad i ytterkanten så att det kan nås med rullstol. Vid en cykelkarusell kan barn med synnedsättning cykla och barn med rörelsenedsättning åka med. Kompisgungor och gungor med rygg- och armstöd är mer tillgängliga för barn med nedsatt rörelseförmåga. Rutschkanor är mer tillgängliga om de anläggs på en kulle. Intill bör det finnas en trappa med ramp, ledstång och rep där barn med nedsatt rörelseförmåga kan ta sig upp genom att gå, hasa eller krypa.

Solsäker miljö

Barn är extra känsliga för solen. De har tunnare hud än vuxna och bränner sig därför lättare. Dessutom är barn som regel ute mer än vuxna. Träd, buskar och

annan växtlighet är speciellt viktiga på lekmiljöer då de skyddar mot stark sol. Lekinstallationer bör placeras så att de skuggas av växtlighet eller kuperad mark mellan klockan 11 och 15 för att minska UV-exponeringen.

Tunnel och lekutrustning i Eldhunden i Stora Mossen.

Rep och lekskulptur i Eldhunden i Stora Mossen.

Lekplatsinventering

I Bromma genomfördes år 2016 en lekplatsinventering och analys av Topia på uppdrag av staden. Här presenteras utdrag från rapportens slutsatser av stadsdelsområdet i stort. I parkplanens andra del, del 2, presenteras utdrag från rapporten under repektive plats.

Fri lek

Brommas lekplatser har ett starkt fokus på utrustningsbaserad lek och det råder viss brist på naturleksmöjligheter. Detta trots att naturen i många fall finns i nära anslutning till lekplatserna. Det råder stor brist på lek med löst material, som med sand, lera och dagvattenlek där nederbörd utnyttjas som en del av lekplatsen genom vattenrännor eller vattenpölar. Både naturlek och formbarhet uppmuntrar till fri association hos barn, större fysisk aktivitet jämfört med lek med traditionell lekplatsutrustning och den kan dessutom gynna jämställdhet.

Många av lekplatserna har genom sitt läge goda förutsättningar för lek i naturen. I vissa finns en onödig avskärmning mot naturmarken som istället borde ses som en tillgång. Genom att öppna upp och ta till vara på dessa platser kan barns tillgänglighet till naturen öka.

Staket

Placeringen och utformningen av staket kan förbättras. På flera platser har ett tätt trästaket i behov av underhåll säkrats genom en uppspikad längsgående bräda. Lösningen skapar instängda "lekstigar" och är svår att ta sig igenom. Dessutom saknas ofta brädor i den här typen av staket vilket gör att det ändå är lätt att ta sig igenom för små barn, med risk att skada sig på lösa spikar och trasiga brädor. I många fall begränsar de här staketen tillgängligheten till den omgivande lekmiljön, både den anlagda och den naturliga.

Användandet av staket för att skydda mot potentiellt osäkra miljöer som bilvägar och bergssluttningar är inkonsekvent. I vissa fall förekommer staket för att skydda mot potentiellt osäkra miljöer medan de inte förekommer i andra.

På flera platser finns öppna staket som ger möjlighet till balans och sittmöjligheter samtidigt

som de skärmar av platsen utan att blockera passage.

Generellt behöver staketen anpassas till omgivningen vid upprustningen av lekplatserna. Om det finns lekvänliga miljöer bredvid bör de minimeras, eller öppnas upp lokalt för att möjliggöra lek i den närliggande miljön.

Bristande skötsel

Samtliga lekplatser är i behov av kontinuerligt underhåll och översyn, dels för att upptäcka brister i utrustningens skick och dels för att lekplatserna ska upplevs som trygga och omhändertagna. När platserna känns övergivna minskar förtroendet för stadens arbete.

Tillgänglighetsanpassning

Brommas lekplatser brister med några få undantag när det kommer till anpassningar för personer med funktionsnedsättningar. Det gäller både anpassningar för föräldrar och för barn. I många fall är problemen lätt åtgärdade genom att byta vissa markmaterial och viss utrustning. Båtsmanstorpet är ett undantag med god tillgänglighet för personer med nedsatt syn, där det tagits ett helhetsgrepp vad gäller tillgänglighet. Det har bidragit till att skapa en attraktiv plats för många målgrupper, såväl barn som deras föräldrar. Den kan användas som referens för tillgänglighetsanpassningar av Brommas lekplatser.

Belysning

Belysningen på lekplatserna är ofta bristfällig. På de nyare lekplatserna finns det oftast belysning och vissa äldre lekplatser har belysning som nyligen satts upp. Belysning gör det möjligt att vistas senare på dagen och under de mörka årstiderna.

Belysningen behöver vara anpassad till platsen, vilket innebär att den i vissa fall inte är nödvändig eller att bara vissa ytor behöver belysas. Den behöver också utformas så att skuggbildning inte skapar otrygghet.

Mötesplatser

De lekplatser som genom sitt läge och utformning samlar många människor upplevs som goda platser. Genom att skapa lekplatser som är lockande även för vuxna finns en större möjlighet att locka fler besökare och därmed uppmuntra till möten mellan föräldrar och deras barn. Några exempel på vad som kan skapa dessa förutsättningar är: en vacker utblick, picknickmöjligheter eller lämpliga sittplatser i anslutning till barnens lekmiljö.

Toaletter

Offentliga toaletter saknas. Om barn och vuxna kan gå på toaletten är det mer troligt att de stannar längre på platsen.

Omgivningen

Genom att utgå från de kvalitetspunkter som är definierade kan hänsyn tas till de platsspecifika egenskaperna. På så vis kan platsens särart tas tillvara.

Namngivning

För att säkerställa att namngivningen av lekplatserna stämmer överens mellan den kommunala organisationen och lokalbefolkningen behöver de lokala namnen samlas in bland befolkningen i de olika stadsdelarna. Det är bland annat viktigt för att en framtida skyltning av lekplatserna ska kunna göras med respekt för det lokalt förankrade namnet.

Lekplats kontra lekmiljö

I många fall kan spår av lek synas i gränzonen kring lekplatsen och det kan vara svårt att mäta ytan på lekmiljön. Den omgivande lekmiljön är av stor vikt för platsens kvaliteter och lekmöjligheter. Det betyder att kvadratmeterytan som anges för varje lekplats är vilseledande. Vid exploatering av marken intill en lekplats, eller upprustning av en lekplats bör arean för den faktiska lekmiljön bedömas genom platsbesök.

Trafik

Trafiksituationen runt lekplatsen påverkar hur tillgänglig leken blir för barn. Barns vägar till och från lekplatsen skulle behöva säkras bättre så att alla barn även i praktiken kan ta sig till lekplatserna. I framtiden skulle en översyn av trafikens påverkan på vägen till och från lekplatser behövas för att ta ställning till sänkta hastigheter och trafikomläggningar. Förändringar skulle kunna bidra till en stressreducering både från trafiken och från bullret den genererar.

Skydd av lekmiljöer

För att säkra alla ytor som används för lek skulle lekmiljöerna i Bromma behöva ett skydd. I likhet med naturområden som försvinner vid exploatering finns det annars stor risk att många lekmiljöer också kommer att försvinna.

Det är framförallt arealerna som behöver kartläggas och skyddas eftersom de är grundförutsättningen för lek. Vid exploatering av de ytor som barn använder kan kvantitet inte ersättas med kvalitet.

¹ All text hämtad från Bromma lekplatsinventering och analys (2016). Topia landskapsarkitekter på uppdrag av staden.

Park- och naturtillgång

I denna del analyseras Brommas park- och naturtillgång utifrån parktyper och upplevelsevärden. Analysen av parktyper innefattar Brommas utbud av park- och naturområden. Analysen av upplevelsevärden innefattar vilka värden som erbjuds i parkerna och naturområdena.

Analyserna har även kompletterats med analyser för övriga element. Dessa innefattar kartering av skolverksamheter, hundrastområden samt en analys av gröna stråk.

Även kontakten med park- och naturområden utanför stadsdelsområdets gränser är mycket viktiga för att kunna tillfredsställa invånarnas behov och väga upp brister. Denna kontakt redovisas inte i denna parkplan.

Parktyper

Bromma har en total yta om 2760 ha, varav 260 ha är vattenområden. Av den totala ytan är 830 ha (30%) allmänt tillgänglig park- och naturmark. År 2014 var andelen offentlig grönyta per person cirka 112 kvadratmeter.

Grönområden har stor betydelse för en stads klimat och för människors välbefinnande. Andelen offentlig grönyta per person är ett viktigt mått som anger besökstrycket på stadsdelsområdets park- och naturmark. Andelen visar även vilket slitage som kan förväntas och hur skötseln kan planeras.

I ytterstaden är tillgången i regel stor. Ytterstadsområdena med en liten andel offentlig grön yta är oftast småhusområden. I innerstaden är tillgången generellt lägre. Det innebär bland annat att parkerna behöver

rustas upp oftare och att skötselinsatserna blir större. Inom vissa delar kan det höga besökstrycket på parkernas gräsytor göra att de slits sönder. Gräsytor kan i dessa fall komma att ersättas med konstgräs, gummiasfalt eller utformas till torg.

I en tät blandad stadsbygd bör 15-20% av landytan vara offentlig friyta. I flera av stadens nya stadsutvecklingsområden ligger andelen under 15%. Stadens målsättning är att hålla en god parkstandard genom att parkmarken ska vara tillräckligt stor för att fylla invånarnas rekretionsbehov och klara besökstrycket.

I parkriktlinjerna anges även att stadens invånare bör nå ett område med god ljudkvalitet, mindre än 50 dB, inom 200 meter. Därför presenteras även en bullerkarta som ligger till grund för tillgångsanalyserna. Bullernivåerna är avgörande för vilken parktyp som parkerna och naturområdena kan klassas som. Dessutom speglar bullernivåerna trafiken vilket i sin tur är avgörande för hur man kan röra sig inom området. Parkerna och naturområdena varierar i storlek och parktyp. Mellan bostaden och friluftsområden, stadsdelsparker och parker har staden satt upp ett antal rekommendationer. Dessa presenteras i tabellen ovan.

För tillgångsanalyserna har vissa avsteg från kraven för att uppfylla de olika ytorna gjorts i denna parkplan. De kompletterande upplevelsevärdena och avstegen beskrivs under respektive berörd tillgångsanalys. Dokumentet friyteguiden utgör även ett bra verktyg för att kunna göra jämförelser vid tillgångsanalys samt föra dialog om vilka mål som ställs för olika områden i staden, såväl befintliga som nya stadsutvecklingsområden och kunna föra ett sakligt resonemang kring mål, behov, kvaliteter, konsekvenser och behov av åtgärder.

Rekommendationer för parktyperna

Stockholmarna bör helst ha högst:

200 meter till närmaste park

500 meter till närmaste stadsdelspark

**1000 meter till ett friluftsområde, eller
möjlighet att enkelt ta sig till ett sådant med
kollektivtrafik**

Stadsbyggnadskontoret kommer att göra mer exakta analyser av tillgången till olika kvaliteter (såväl parktyper som sociotopkvaliteter) utifrån faktiskt gångavstånd.

Analyserna och de kvantitativa riktlinjerna som presenteras utgår från ett antagande som vi bedömt rimligt för denna parkplan. Avståndskraven är inte fastställda i Kommunfullmäktige och kan komma att ändras.

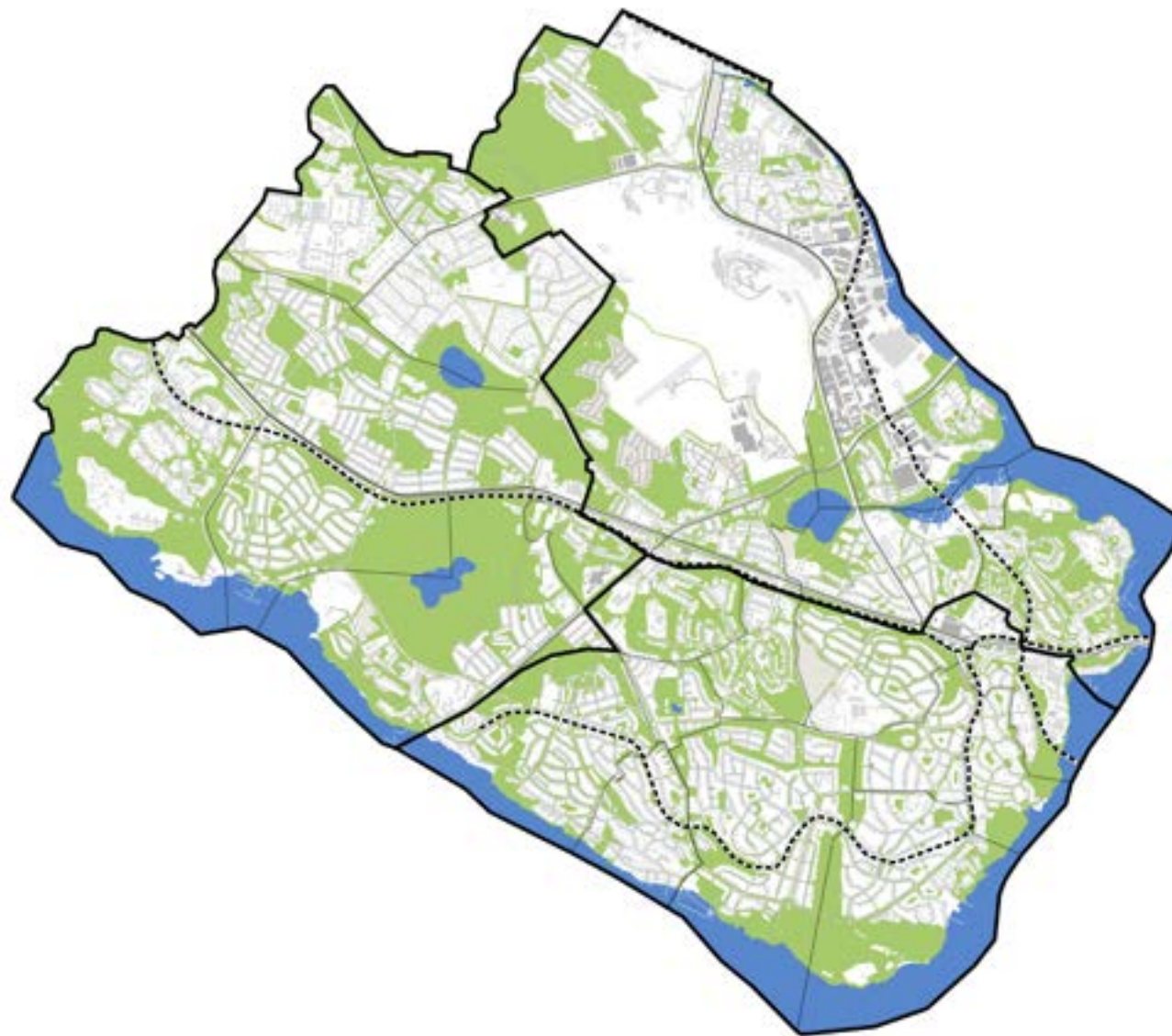
Riktvärden för närhet till parktyper är enbart vägledande för planeringen vilket innebär att friytornas utformning och innehåll behöver prövas från fall till fall utifrån en helhetsbedömning.

Allmänt tillgängliga friytor

I kartan redovisas samtliga av stadsdelsområdets allmänt tillgängliga friytor. Ytorna i översiktskartan är hämtade från stadens parkkarta i DpMap. Delar av dessa är dock svåra att använda på grund av faktorer som buller eller terräng. Upplevelsevärdena som analyseras i denna del är främst knutna till de stora grönområdena, men finns även i de mindre naturområdena och i närparkerna.

I stadsdelsområdets glesa till mycket glesa bebyggelse av villor och flerfamiljshus finns en utspärad naturmark och ett flertal parker. Inom den tätare bebyggelsen i Mariehäll, samt inom Alvik och Ulvsunda industriområde finns färre och mindre inslag av parker och naturområden. De större naturområdena utgörs av framförallt östra Grimstaskogen, Judarskogen, Kyrksjölöten, Sundby friområde, Ålstensskogen och Lillsjön.

Översikt allmänt tillgängliga friytor

Teckenförklaring

Allmänt tillgängliga friytor

0 1000 m
Skala 1: 30 000 (A4)

Bullernivåer

Buller som begrepp förekommer allt oftare inom den fysiska planeringen. Parker och naturområden som inte är bullerstörda är värdefulla tillgångar.

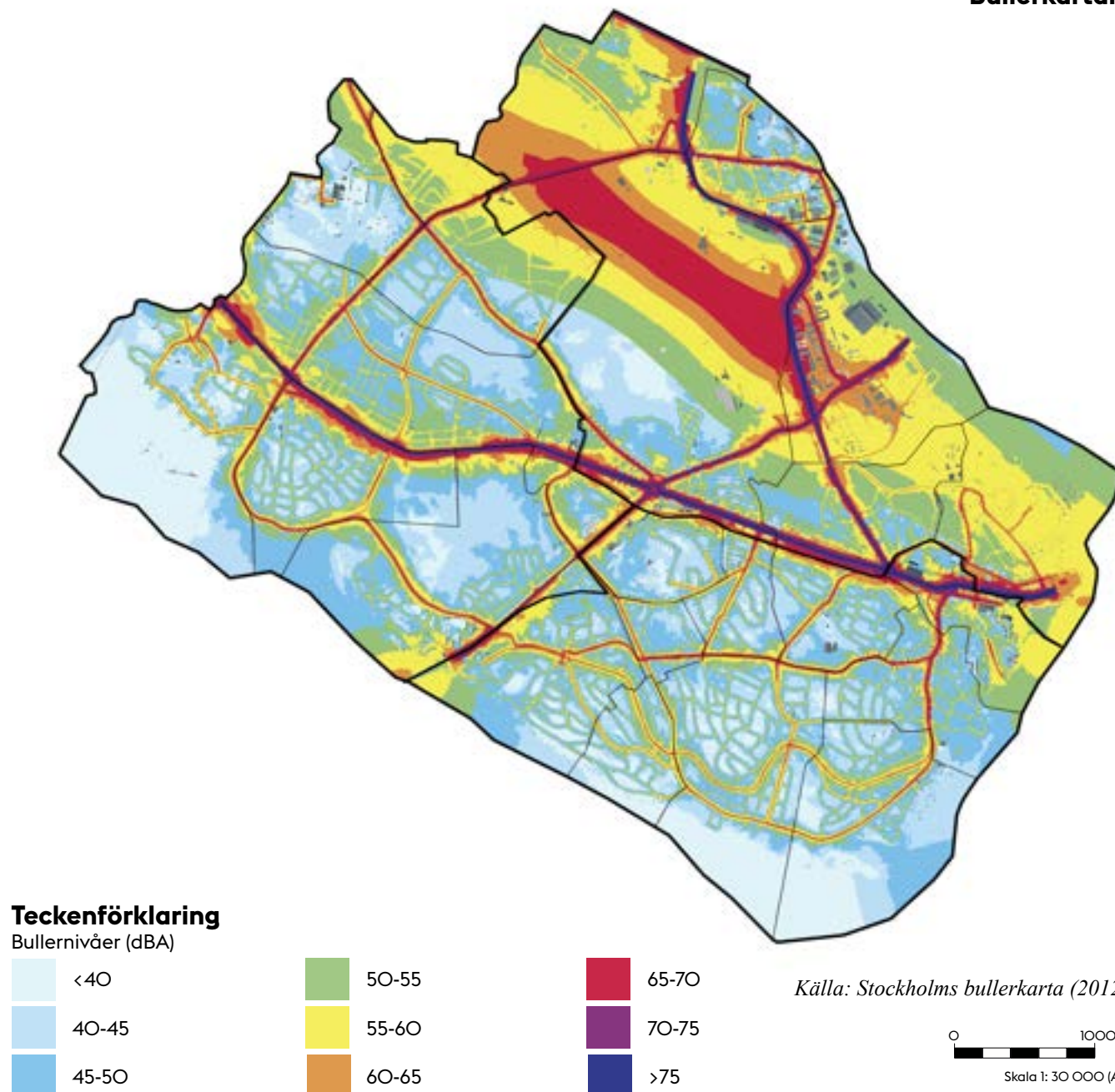
Gränsen för en god ljudkvalitet inom centralt belägna områden är satt till 55 dBA. Stadens bullerkällor är oftast kopplade till olika trafikslag. Bromma flygplats tillsammans med Drottningholmsvägen, Bergslagsvägen, Ulvsundsvägen, Kvarnbacksvägen, Norrbyvägen och Bällstavägen utgör de största bullerkällorna inom stadsdelsområdet och separerar stadsdelarna. Även spårtrafiken, framförallt tunnelbanan, utgör bullerkällor.

Bullret har en negativ inverkan på intilliggande naturområden och upplevelsen av dem. Flera av dessa områden är kuperade och fungerar som visuella och bullermässiga barriärer mellan vägarna och bostäderna. Områdena används många gånger för promenad och hundrastning av de boende. Men bullerstörningen minskar områdenas potential att bidra till en sammanhängande grön infrastruktur.

Kartan visar även att den största delen av Bromma ligger inom stadens gräns för en god ljudkvalitet. Bullerkartan visar att Brommas södra delar är de minst bullerstörda stadsdelarna. Stora delar av Traneberg, Ulvsunda industriområde, Riksby och Bällsta har bullernivåer på över 55dBA.

Stadens handbok "Gröna lösningar för en bättre ljudmiljö" innehåller förslag på bulleråtgärder, som bidrar med ekosystemtjänster och passar i parkmiljöer. Handboken finns på stadens miljöbarometer.

Bullerkartan

Områden med god ljudkvalitet

I kartan redovisas områden med god ljudkvalitet, det vill säga parker och naturområden med bullernivåer på maximalt 55 dBA. Kartan har tagits fram med utgångspunkt av bullerkartan på föregående sida.

De största bullerkällorna innebär att flera områden inte uppfyller kraven för god ljudkvalitet. Bullret från flygtrafiken påverkar stora områden inom delområde 1. Detta innebär att det endast är några få grönytor inom Mariehäll, Ulvsunda och Riksby som är med i kartläggningen. Bullret från de största trafiklederna har en negativ effekt på de intilliggande grönyterna. Vägarna omges många gånger av naturliga grönytor som i viss mån används för promenad och hundrastning. Bullerstörningen minskar områdenas potential att bidra till en sammanhängande grön infrastruktur. I kartan synliggörs detta bland annat invid Bergslagsvägen inom delområde 2. Analyskartan visar en nästan heltäckande tillgång till tysta grönområden inom delområde 3. Detta beror på begränsade trafikmängder inom de flesta av områdets gator.

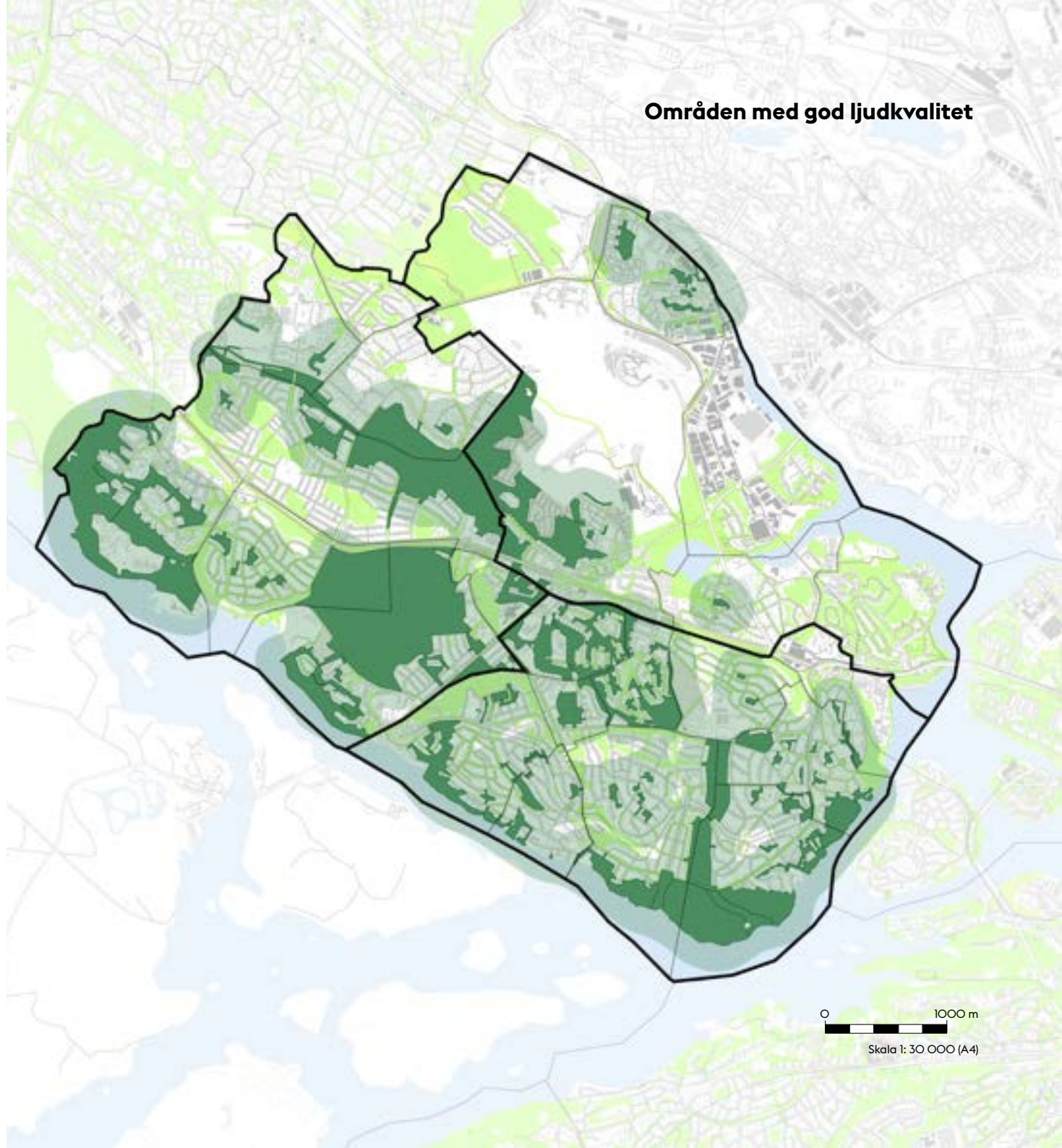
Om det råder god ljudkvalitet inom största delen av en park eller naturområde har området räknats med i analysen, trots att en del av området kan vara bullerstört. Mer detaljerade bullerutredningar skulle behöva genomföras för att avgöra vilka bullerförhållanden som råder inom respektive park och naturområde. Analysen har inte tagit hänsyn till att bullernivåerna kan variera över tid. Analysen utgår från att ett område med god ljudkvalitet innehar maximalt 55 dBA, för att uppleva känslor av ro i större grönområden bör ljudnivån ligga något lägre.

Teckenförklaring

Område med god ljudkvalitet (200m)

Områden med god ljudkvalitet

0 1000 m
Skala 1: 30 000 (A4)

Analys parktyper

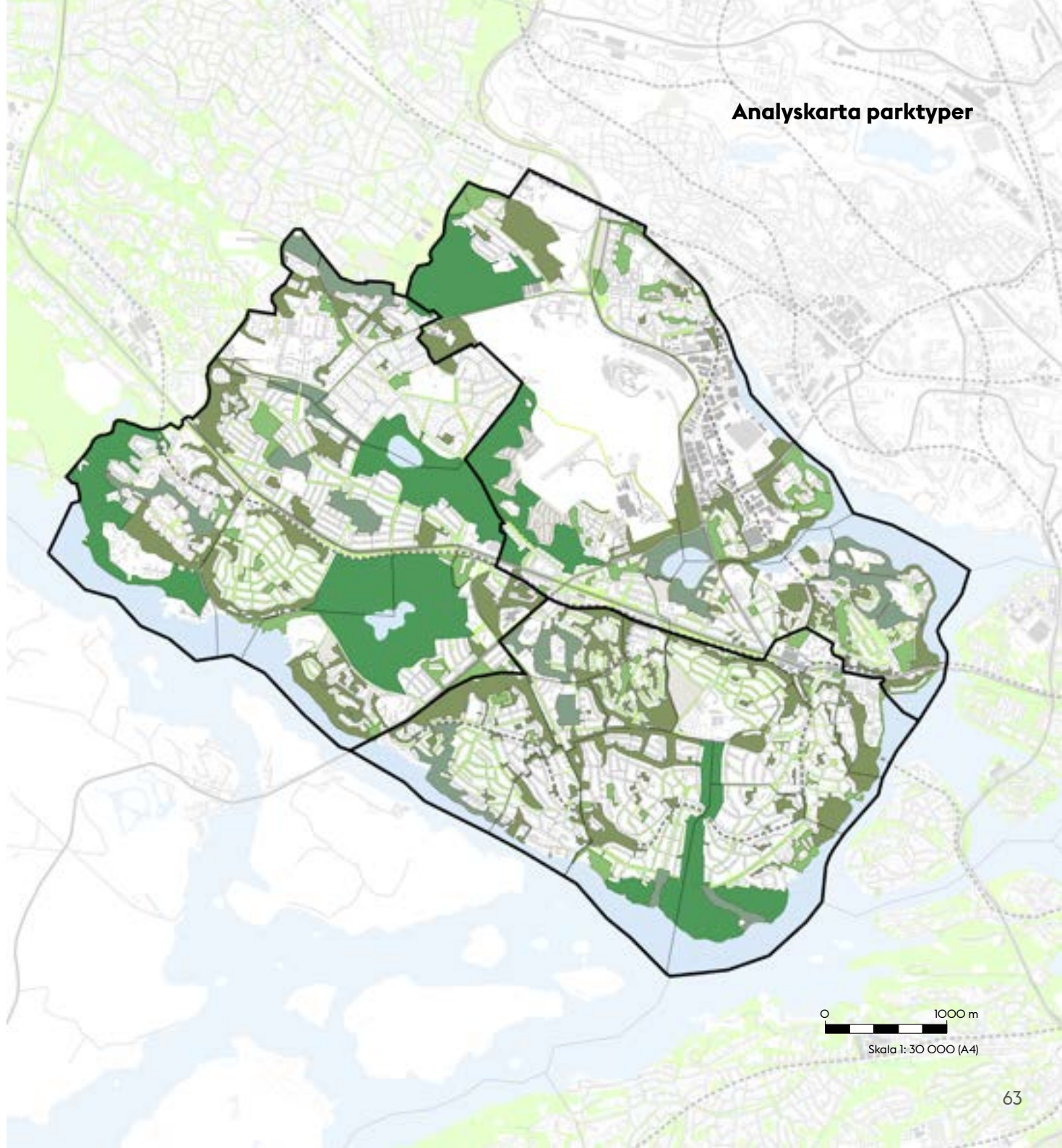
Staden har skapat en begreppsmodell för att dela upp parker och naturområden i fyra huvudtyper med utgångspunkt från hur de fungerar som social mötesplats. Dessa huvudtyper är friluftsområde, stadsdelspark, park och annat grönområde. Varje huvudtyp definieras av olika krav på bland annat storlek (total areal och bredd), innehåll, upplevelsevärden, naturvärden, solljus och buller. I stadens dokument och fortsatta arbete är det inte bestämt om parktypen ”park” ska heta park eller kvarterspark. I denna parkplan har huvudtyperna kompletterats med parktypen natur, som utgör ett stort inslag i Brommas gröonstruktur.

På kommande sidor beskrivs respektive parktyp och förekomst vidare. Observera att karteringen i Parkplan Bromma inte stämmer överens med det Parksiktsslagret som Exploateringskontoret har tagit fram parallellt och som inte är färdigställt (den 2022-02-08). Senaste versionen av Parksiktsslagret finns på stadens DpMap.

Teckenförklaring

	Friluftsområde
	Stadsdelspark
	Park
	Annat grönområde
	Natur

Analyskarta parktyper

Gångväg i mellersta Ålstensskogen.

Friluftsområden

Ett friluftsområde innehåller sociotopvärdena promenad, naturupplevelse/ vild natur, rofylldhet och skogskänsla. Ett friluftsområde ska ha en areal på minst 20 ha.

Inom Bromma finns jämfört med andra delar av staden många friluftsområden. Inom Bromma finns totalt 6 friluftsområden. Dessa är Judarskogens naturreservat, Kyrksjölötens naturreservat, delar av Grimsta naturreservat, Sundby friområde, Riksby friområde och Ålstensskogen. Den sistnämnda, Ålstensskogen, är i denna parkplan uppdelad i flera delområden som kopplas samman genom stadsdelsparkerna Ålstensparken och Solviksängen. Totalt sett uppfyller därmed delområdena krav på sociotopvärden och storlek i sin helhet.

Analysen visar att Brommas västra, norra och södra delar har god tillgång till friluftsområden. I de östra delarna av Bromma är tillgången lägre. Dock finns närhet till större grönområden som Lillsjön och Himmelfärdsberget. Det är även relativt lätt att nå närliggande friluftsområden med kollektivtrafik.

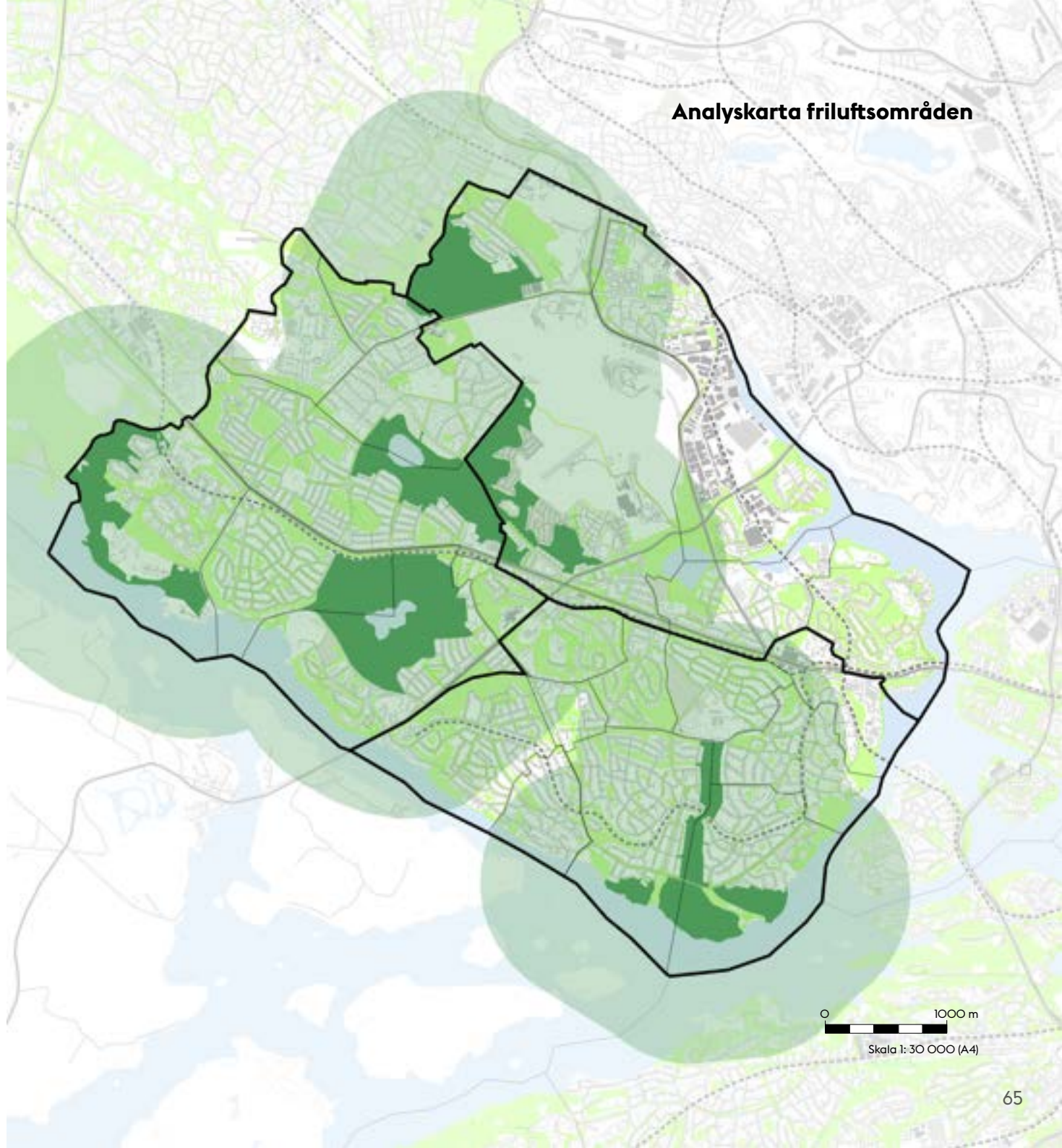
De kvalitativa riktlinjerna för analyskartan:

Stockholmarna rekommenderas ha högst 1000 meter till ett friluftsområde, eller möjlighet att enkelt ta sig till ett sådant med kollektivtrafik.

Analyskarta friluftsområden

Teckenförklaring

 Friluftsområde (1000m)

Damm i Olovslundsparken.

Stadsdelsparker

En stadsdelspark är en stor park som fungerar som en målpunkt och social mötesplats för en stadsdel, eller större delen av en eller flera stadsdelar. Den ska vara huvudsakligen vegetationsklädd med träd, buskar och gräs och utgöra en grön oas.

En stadsdelspark ska vara så stor att aktiva och rofyllda aktiviteter kan pågå samtidigt. Dess area ska vara minst 3 ha, den ska vara minst 50 meter bred och innehålla en gräsyta som är minst 0,5 ha och som är lämplig för bollek och picknick. En stadsdelspark ska innehålla sittplatser, promenadvägar, möjligheter till lek, sitta i solen, rofylldhet och aktivitetsytor för sommar (t.ex. plaskdamm) och vinter (t.ex. pulkaåkning och skridsko). Den bör innehålla sociotoperna (upplevelsevärdena) bloms-terprakt, motion och folkliv. Parken ska ha minst två tillgängliga entréer och tillgängliga ytor för lek och samvaro.

Större delen av parken ska vara solbelyst under minst 4 timmar vid vårdagjämning, dvs den ska inte vara skuggad av höga byggnader eller berg. Den öppna gräsytan (på minst 0,5 ha) ska vara solbelyst under minst 4 timmar vid vårdagjämning. Bullernivåerna bör understiga 55 dBA i huvuddelen av parken. Högre bullernivåer kan förekomma i parkens utkanter. Eventuell trafik inom parken ska vara ringa och ske på fotgängares villkor.

Inom Bromma finns totalt 12 stadsdelsparker. Stadsdelsparkerna varierar i karaktär. Dessa är Himmelstalundsberget, Lillsjön, Olovslundsparken, Fredrikundsstråket & Tunnlandsparken, Folkaredalen, Solviksängen, Ålstensparken, Blackebergsstråket, Björklunds hage, Komötet, Beckombergast-råket och Nälstatråket. Varken Solviksängen eller

Ålstensparken uppfyller kraven på storlek, men blir tillsammans med friluftsområdet Ålstensskogen stadsdelsparker. Inom Alvik planeras Alviks strand tillsammans med Alviksberget och Mälarberget att bilda en stadsdelspark vid en eventuell omvandling av omgivande bebyggelse.

Stadsdelsparkerna är relativt jämnt fördelade över stadsdelarna. Störst är tillgången i Brommas nordvästra och mellersta delar. I nordöst och sydöst är tillgången sämre. Detta gäller Bällsta, Mariehäll, Ulvsunda industriområde, Riksby, Äppelviken samt delar av Stora Mossen, Ålsten, Smedslätten och Alvik.

Dock kan andra grönområden som Tranebergsparken, Annedalsparken och Alviks strand erbjuda en viss funktion som stadsdelspark trots att det inte uppfyller kraven på storlek. Stadsdelsparkerna uppfyller även kraven för kvarterspark men har i denna parkplan valts att klassas endast som stadsdelspark och förekommer därmed inte inom andra analyskartor i andra former.

De kvalitativa riktlinjerna för analyskartan:

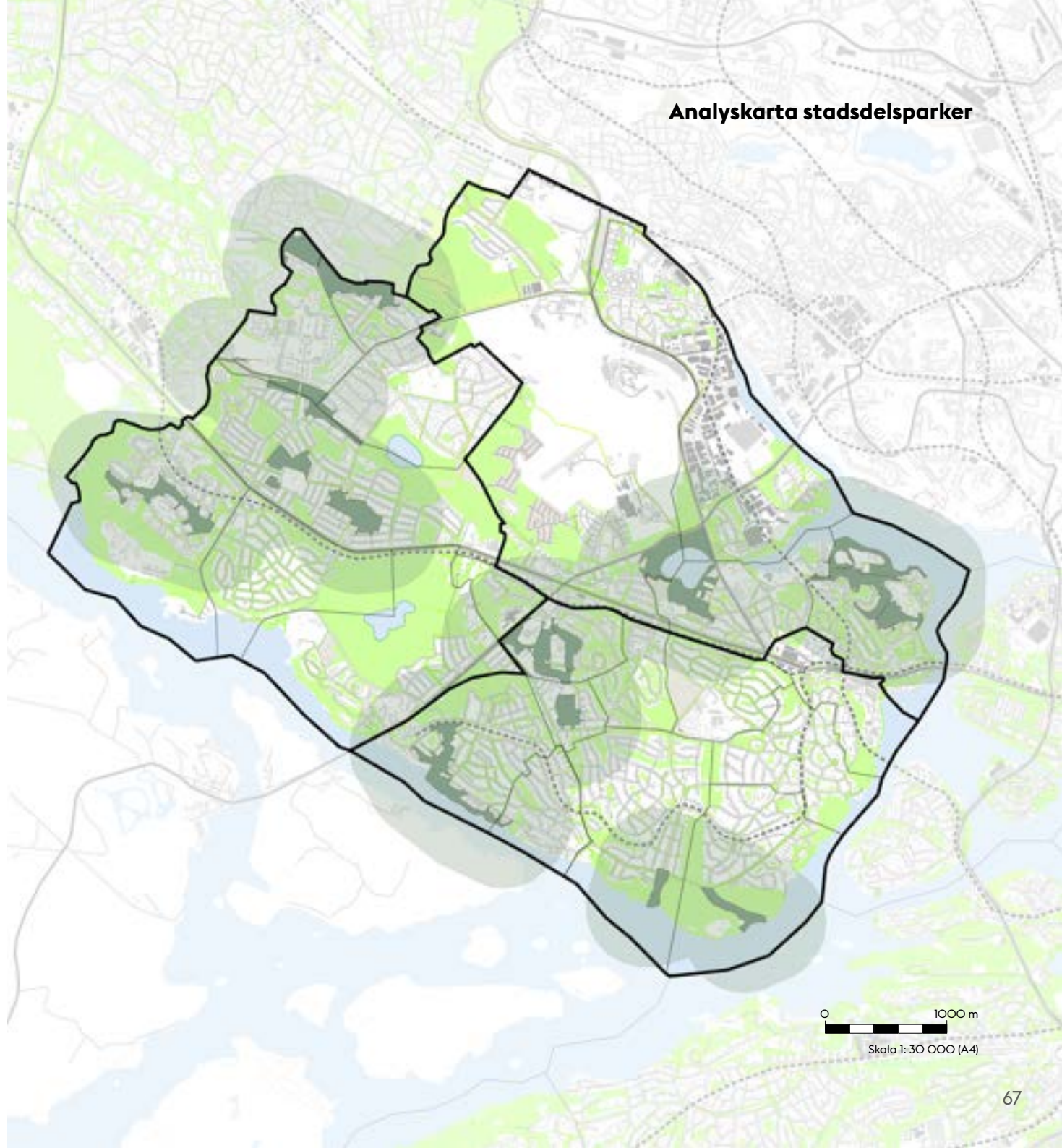
Rekommenderat högsta avstånd till närmaste stadsdelspark för stockholmarna är 500 meter.

Teckenförklaring

Stadsdelspark (500m)

Analyskarta stadsdelsparker

Örnboiparken i Ålsten.

Parker

En park som är social mötesplats för flera kvarter eller en mindre del av en stadsdel. En park ska vara större än 0,2 ha. Den ska vara huvudsakligen vegetationsklädd med träd, buskar och gräs, och utgöra en grön oas.

En park ska innehålla sittplatser, möjligheter till lek och sitta i solen. Den ska erbjuda åtminstone en aktiv del, men gärna även en rofylld, ha minst en tillgänglig entré och upplevas som en allmän plats.

Möjligheter till lek avser lek vid anordnad lekplats, bollek eller hjullek. Naturlek ingår inte i analysen.

Större delen av parken ska vara solbelyst under minst 4 timmar vid vårdagjämning, dvs den ska inte vara skuggad av höga byggnader eller berg. Bullernivån bör understiga 55 dBA i större delen av parken.

Bromma innehåller 55 stycken parker som är jämnt fördelade över stadsdelarna. Flera bostadsområden ligger utanför det önskade avståndet till en park. Denna brist vägs till viss del upp av närhet till någon annan typ av grönområde. Tillgången på parker är sämre inom flera villaområden.

I analysen har Bällsta Åpark inkluderats trots att det inte innehåller några lekmöjligheter. Detta eftersom det precis utanför stadsdelsområdesgränsen ligger en lekplats inom samma grönområde. Sundby IP intill innehåller möjligheter till bollek och har därmed inkluderats i analysen.

Utöver detta innehåller Bromma 16 stycken parker som saknar lekmöjligheter. Dessa har markerats ut på kartan utan avståndsmarkeringar. En av dessa är Alviks strand. Grönytan har en tydlig parkkaraktär

men saknar lekmöjligheter och har därmed exkluderats. Möjligheter till lek finns inom Broparken, belägen intill på andra sidan gatan.

Några av parkerna är enligt bullerkartan belägna inom bullerstörda områden. Dessa är utmarkerade på analyskartan med avståndsmarkeringar. För att exkludera dessa skulle mer detaljerade bullerutredningar behöva genomföras.

Flera naturområden innehåller lekmöjligheter vid anordnade lekplatser. Dessa klassas inte som park då de inte uppfyller kravet att större delen av parken ska vara solbelyst under minst 4 timmar vid vårdagjämning. Dessa klassas som natur.

I parkplanens andra del faller samtliga av dessa in under begreppet parktyp park. Detta eftersom samtliga av dessa har parkkaraktär och uppfyller storlekskraven. Avsteg har därmed gjorts, att de är bullerstörda eller saknar lekmöjligheter.

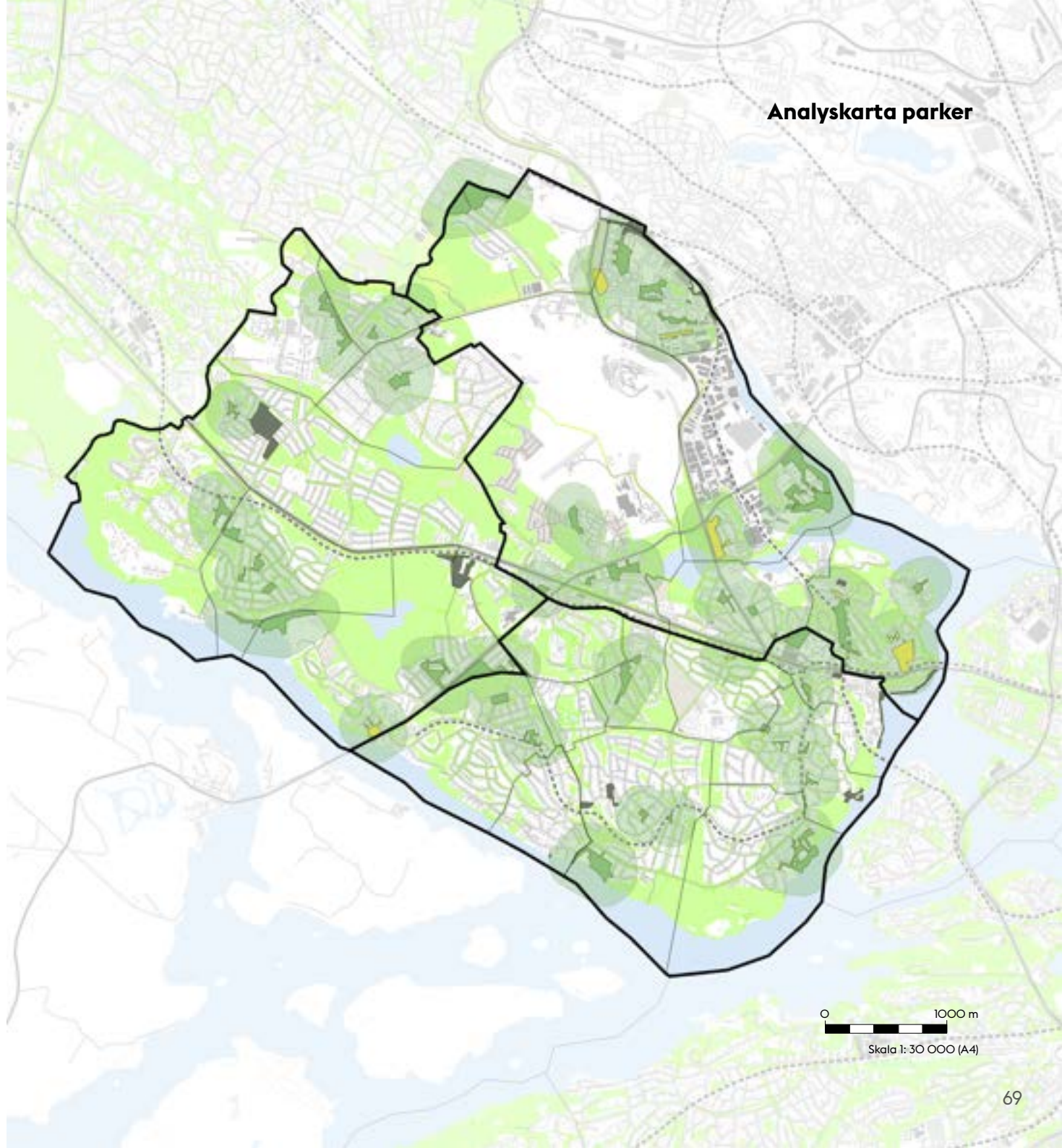
De kvalitativa riktlinjerna för analyskartan:

Rekommenderat högsta avstånd till närmaste park för stockholmarna är 200 meter.

Teckenförklaring

- Park (200m)
- Park, bullerstörd (200m)
- Park, saknar lekmöjligheter

Analyskarta parker

Höglandsparken i Ålsten.

Natur

I denna parkplan har parktyperna kompletterats med parktypen natur. Parktypen beskriver områden som huvudsakligen består av skogsklädd naturmark med träd, buskar och gräs. Ytorna utgör bostadsnära natur och promenadstråk. De kan innehålla sittplatser, gångvägar och erbjuda lek, som naturlek eller vid anlagd lekplats.

Bromma innehåller ett stort antal områden som klassas som natur. Dessa har en jämn spridning över stadsdelsområdet. Flera av dessa utgörs av större ytor med naturmark som korsas av flera gångvägar. Exempel på dessa är Alviksberget, Mälarparken, Nockebysskogen, Gubbkärrsskogen och Solvallaskogen. Det finns även längre strandpromenader inom Traneberg och Ulvsunda industriområde.

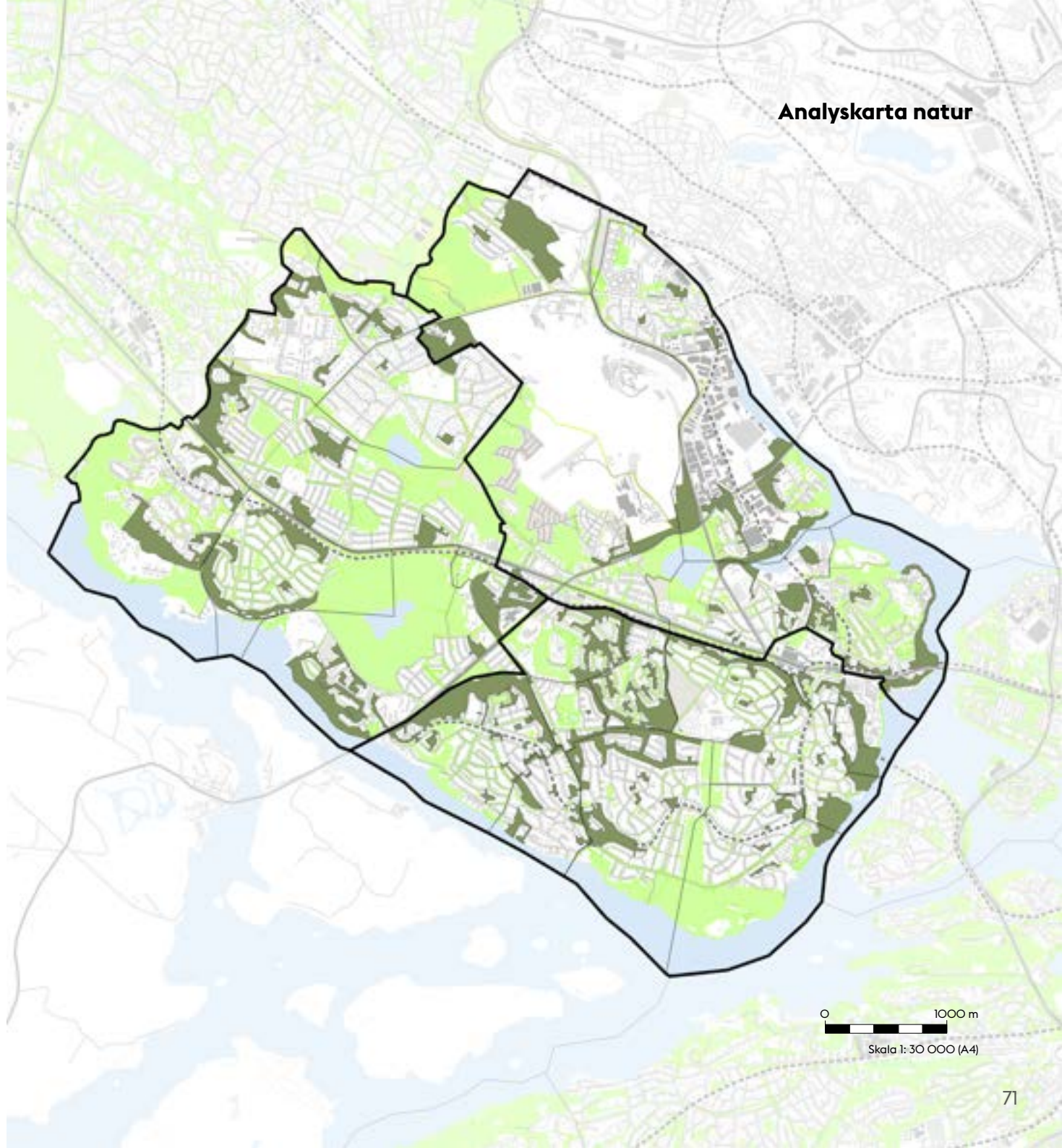
Parktypen natur är ett komplement i denna parkplan, och omfattas därmed inte av några kvalitativa riktlinjer. Dessa har markerats ut på kartan utan avståndsmarkeringar. Utan denna komplettering hade ytorna klassats som annat grönområde så de inte uppfyller kraven för friluftsområde, stadsdelspark eller park.

De kvalitativa riktlinjerna för analyskartan:

För natur har staden inga riktlinjer, därför redovisas inga avstånd på analyskartan.

Teckenförklaring

 Natur

Kalle Schröders torg i Alvik.

Annat grönområde

Alla offentliga grönytor som inte kan klassas in under friluftsområde, stadsdelspark, park eller natur.

Analyskartan visar att Bromma har en hög tillgång på annat grönområde. Ytorna varierar i karaktär och utgörs bland annat av förgårdsmark, impediment samt torg- och parktorg som bildar lokala knutpunkter. Tillgången på förgårdsmark skiljer sig mycket mellan stadsdelarna. Detta beror på att de har uppförts och präglats av olika tidsepoker. I till exempel Högländet och Norra Ängby utgörs förgårdsmarken av få och smala grönytor medan det i angränsande stadsdelar, som Södra Ängby och Ålsten är flera och bredare.

De kvalitativa riktlinjerna för analyskartan:

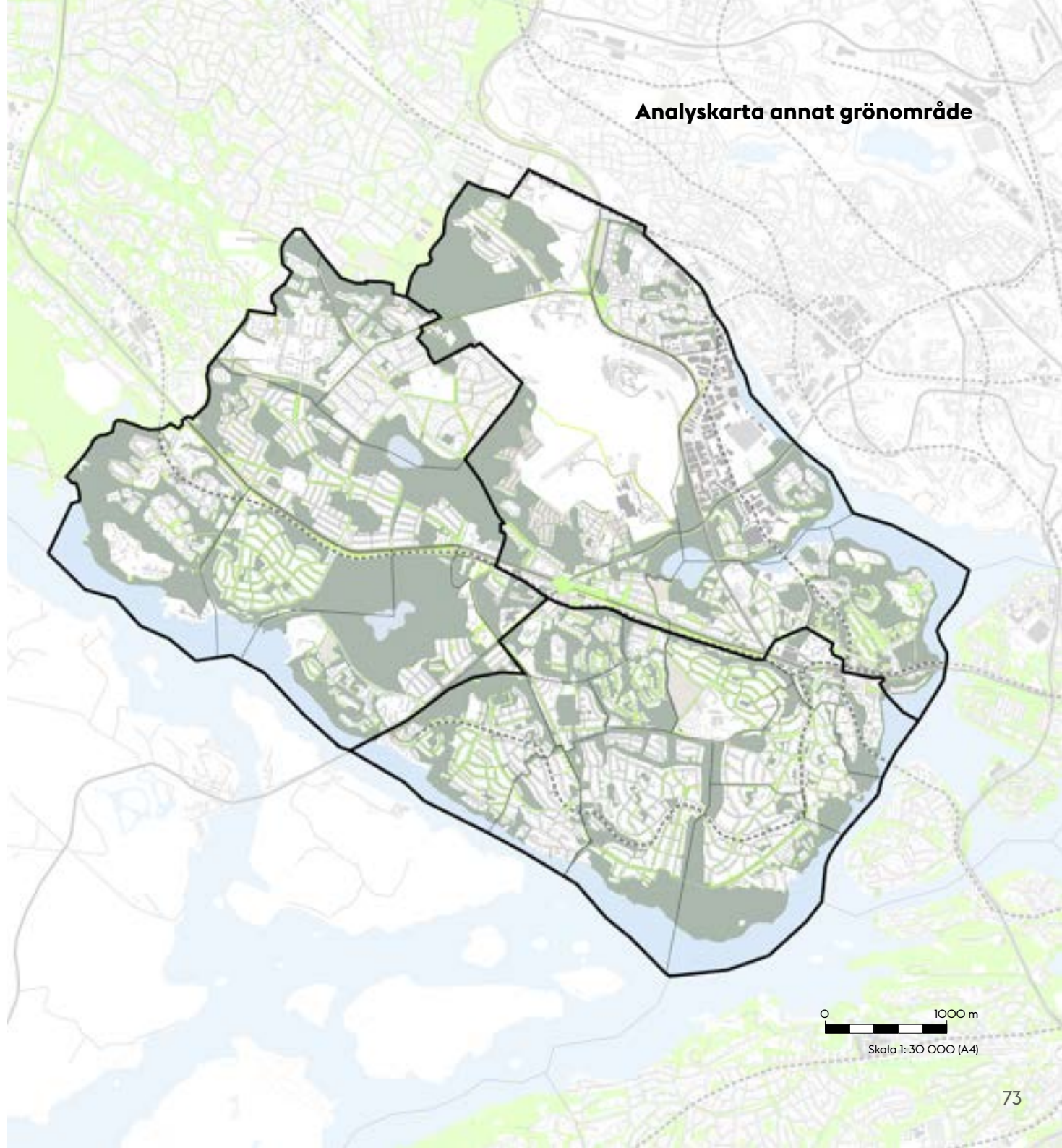
Staden har inga kvalitativa riktlinjer för annat grönområde natur, därför redovisas inga avstånd på analyskartan.

Analyskarta annat grönområde

Teckenförklaring

Annat grönområde

0 1000 m
Skala 1: 30 000 (A4)

Vårpromenad i Mälarparken.

Analys upplevelsevärden

Vilka parkkvaliteter människor uppskattar varierar beroende på individen. Stadens invånare behöver ro och avkoppling, men också mötesplatser och aktivitetssytor. Olika människor har även olika möjligheter att förflytta sig och ta sig mellan stadens parker och naturområden. Upplevelsevärdena som efterfrågas av de yngsta och de äldsta invånarna är därför de som bör finnas närmast bostaden. På denna sida presenteras upplevelsevärdena (även kallat sociotopkvaliteter) från Sociotopkartan som förekommer inom staden. I parkplanens andra del listas samtliga upplevelsevärden för respektive plats. Brommas parker och naturområden erbjuder en mängd upplevelsevärden. Strandparkerna längs Mälaren och de kulturhistoriskt värdefulla områdena som Åkeshovs slottspark innehåller höga värden för picknick och promenader. Områden som Ålstensskogen och Judarskogen erbjuder skogskänsla samtidigt som de används för både promenader och löpträning.

Riktvärden för närhet till sociotopkvaliteter är enbart vägledande för planeringen vilket innebär att friytornas utformning och innehåll behöver prövas från fall till fall utifrån en helhetsbedömning.

Underlag till tillgångsanalyserna

Under år 2014-2015 genomfördes en tillgångsanalys för Bromma av Landskapslaget, på uppdrag av staden. Dokumentet skulle komplettera de tidigare genomförda parkplanerna (från år 2008- 2010) med tillgångsanalyser för sociala värden och parkkarakterer. Sedan tillgångsanalysen genomfördes har definitionen av ett flertal upplevelsevärden ändrats. För de värden som redovisas nedan har detta dock inte inneburit stora förändringar. Nedanstående texter och information är därmed till största delen hämtade från tidigare genomförd tillgångsanalys.

Upplevelsevärden

Strandbad

Officiella strandbad anlagda av kommunen som löpande tar vattenprover. Ej bassängbad utomhus.

Utomhusbassäng

Utomhusbad, kan även vara avgiftsbelagd.

Blomprakt

Rik blomning, trädgårdsodling, koloniområde, botanisk trädgård, blomplantering.

Bollek

Lek med boll på mindre ytor (oftast minst 500 kvm), t.ex. boule, fotboll, basket, landbandy.

Bollspel

Lek med boll på större plana ytor. Lagfotboll, rugby, brännboll, cricket, landhockey. I detta fall är det ytan som är det viktiga, jämfört med "bollek". Bollidrotter på mindre yta som framförs organiserat blir fortfarande "bollek", exempelvis basket.

Båtliv

Möjlighet att se eller själv delta i aktivt båt- och kajliv, småbåtshamn, båtuppläggningsplats, brygga.

Djurhållning

Möjlighet att titta på andra tamdjur än katter och hundar (4H-gård eller parklek med djur, som kaniner, minigrisar, höns, får eller hästverksamhet).

Evenemang

Plats för teater, musik eller motionsevenemang samt festivaler, cirkus, valborgs- och midsommarfirande. Vanligtvis större öppna gräsytor eller mer specialiserade platser likt utomhusteatrar.

Fiske

Möjligheten att fiska och meta (tillgänglig strand eller kaj. Rent fiskerikt vattenområde).

Folkliv

Ofta många människor och myllrande folkliv. Här ligger betoningen på myller. Att en fotbollsplan är

relativt välanvänd betyder inte att den har folkliv, eftersom det inte myllrar av folk. Folklivet kan vara säsongsbetonat eller endast pågå vissa tider av dygnet eller någon specifik dag i veckan.

Grillning

Iordningsställd grillplats (platser där grillning i egen grill ofta förekommer kartläggs som solbad/picknick).

Grön oas

Alla sociotoper som har en större andel grönska, d.v.s. alla utom kajer och torg med endast lite grönt. Minst 300 kvm.

Hjullek

Möjligheten att åka skateboard, bmx, kickbike eller inlines på ramp eller bana.

Lekplats

Barns lek med redskap, t.ex. gräva, hoppa, klättra, springa på gräs eller på grus. Storleken på platsen har mindre betydelse, bara det är iordningställt.

Löpning

Förekomst av belyst och iordningställt motionsspår. Betoning på belyst och iordningställt för löpning, inte GC-vägar.

Naturlek

Barns möjligheter till naturlek, dvs. att klättra i träd, på berg, krypa i buskage eller dylikt. Dessa platser kräver minst ca 0,2 hektar sammanhängande yta.

Odling

Odla i koloniträdgård eller fritidsträdgårdar. Även stadsodling. Ej jordbruk.

Picknick/ solbad

Möjlig och trivsamt plats för picknick och/eller solbad. Exempelvis gräsytor, klippor eller sittmöjligheter i sollägen.

Promenad

Flanerande, strövande, hundrastning, jogging dagtid (till skillnad från löpträning, nedan), cykling på gång- och cykelvägar.

Pulkaåkning

Möjligheten att åka pulka i sluttning.

Ridning

Möjligheten att rida (Ridstigar i större friområden eller ridbanor. Nära ridstall)

Rofyllighet

Möjlighet till avkoppling, avskildhet och tystnad, att vara ifred. Bör ej vara bullrigare än 50 dB(a).

Sitta i solen

Parkbänkar som är solbelysta minst 4 timmar under vårdagjämning.

Skidor

Möjligheten att åka skidor. (Natur- och friluftsområden, öppna gräsfält, insjöar, fjärdar, minst 5 ha.)

Skogskänsla

Upplevelsen av stor tyst skog, plocka bär och stor rymlighet. Detta betyder att det inte får vara alltför många användare per ytenhet. Storleken på ytan är också viktig.

Skridsko

Möjlighet att åka skridskor utomhus på vinterhalvåret. Spolad isplan, rink eller plogad skridskobana på intilliggande sjö.

Torghandel

Förekomsten av torgstånd med försäljning av blommor, grönsaker och prylar.

Utegymp

Plats för hopp, kast och banlöpning. Kräver anläggning, inte bara tillräcklig grönyta. Allmänt tillgängliga utegym.

Uteservering

Förekomsten av café eller kiosk med uteservering. Kräver stadigvarande lokaler.

Utsikt

Överblick över landskapet eller stort vatten samt känslan av stor rymd. Lång siktlinje.

Vattenkontakt

Kontakt med lite större vattenyta. Kan vara sjöar, större dammar (minst 2500 kvm) eller kustlinjen.

Vattenlek

Plaskdamm, sandvattenlek, duschar eller annan typ av rinnande/sprutande vattenlek.

Naturupplevelse/ vild natur

Besökare har upplevelsen att platsen består av "riktig" natur som inte är förvanskad/ alltför påverkad/mer påverkad av människan. Förekomsten kräver större sammanhängande områden med "naturupplevelse".

Avstånd

Ett avstånd på ca 200 meter innebär 6-7 minuters promenad för ett litet barn eller någon som går lite långsamt, vilket är en viktig gräns för vardagsrekreation. Större avstånd har visat på kraftigt minskad användning. I Grönare Stockholm definieras parkriktlinjer för de upplevelsevärden som bedöms vara värdefulla för människors vardagsliv. Tillgångsanalyserna på följande sidor presenterar stadsdelsområdets upplevelsevärden med avståndsmarkeringar som är baserade på stadens parkriktlinjer. Parkriktlinjerna och avstånden som är listade i tabellen ska användas i arbetet med att analysera och utveckla Stockholms parker och naturområden. Andra kvaliteter som värderas högt av stockholmarna är båtliv, evenemang, folkliv, ridning, torghandel, uteservering, fiske och skidåkning. Avstånden till bullerkällor som vägar spelar en stor roll för hur parkerna och naturområdena upplevs. Därför ligger även bullerkartan till grund för följande analyskartor.

Avvikelser

Analyserna innehåller ett urval av upplevelsevärden som förekommer i Bromma. Detta betyder att det finns ett antal värden som inte analyserats i denna parkplan. Dessa är: rofylldhet, folkliv, torghandel, uteservering, naturlek, sitta i solen, picknick/solbad och naturupplevelse/vild natur.

Ytor

Förutom upplevelsevärdena i stadsdelsområdets park- och naturmark har även ytor som förvaltas av Idrottsförvaltningen inkluderats i analysen. I Bromma består dessa ytor av bokningsbara idrottsplatser och bollplaner. Anledningen att de inkluderats i analysen är att de i viss mån erbjuder spontant drott när planerna inte är bokade.

Stadsbyggnadskontorets tillgångsanalyser

Under år 2015 genomförde Stadsbyggnadskontoret övergripande GIS- analyser av park- och naturtillgången i staden. Till en viss del skiljer sig Stadsbyggnadskontorets analyser från tillgångsanalyserna som presenteras på följande sidor i denna parkplan. Olika ingångsvärden och metoder medför att de slutliga resultaten avviker från varandra. En viktig orsak till skillnaderna är att i Stadsbyggnadskontorets analys kan ett upplevelsevärde som till exempel bollspel vara knutet till en hel park trots att värdet kanske bara finns i ena änden av parken. Analysmetoden ger en god generell bild från en storskalig nivå. I denna parkplan har upplevelsevärdena knutits till de specifika platserna där de förekommer vilket ger en mer detaljerad bild på stadsdelsnivå. Analysens resultat för Brommabornas tillgång till upplevelsevärden är sammanställd i följande faktaruta. I parentes kan man se hur värdet står i förhållande till staden som helhet.

Stadsbyggnadskontorets analyser

Brommabornas tillgång i förhållande till staden som helhet (i parentes).

81% (83%) når grön oas inom 200 meter

80% (77%) når lekplats/ naturlek inom 200 meter

63% (62%) når promenadområden inom 200 meter

63% (65%) når rofylld plats inom 200 meter

37% (62%) når blomprakt inom 500 meter

89% (93%) når bollspel inom 500 meter

56% (81%) når picknick/solbad inom 500 meter

25% (56%) når pulkaåkning inom 500 meter

30% (30%) når odling inom 500 meter

Faktaruta parkriktlinjer

Stockholms parkriktlinjer togs fram 2006, och reviderades 2012, som stöd för att säkra rekreativa kvaliteter i grönstrukturen. De omfattar tillgång och parkstandard. De kvaliteter som ingår i parkriktlinjerna finns kartlagda i Stockholms sociotopkarta.

Inom 200 meter:

Grön oas, lek (naturlek eller lekplats), rofylldhet, sitta i solen, promenad.

Inom 500 meter:

Blomprakt, bollspel/bollek, parklek, picknick/solbad, pulkaåkning.

Inom 1000 meter, eller enkelt nåbart med kollektivtrafik:

Bad (utomhusbad), djurhållning, odling, löpträning, skogskänsla, utsikt, vattenkontakt, naturupplevelse/vild natur, skridskoåkning.

Andra kvaliteter som värderas högt av stockholmarna:

Båtliv, evenemang, folkliv, ridning, torghandel, uteservering, fiske och skidåkning.

Badliv vid Ängbybadet (1955).
Källa: Ehnemark, Jan, 4 juli 1955, Stockholms stadsmuseum
fotonummer SvD 37344

Strandbad & plaskdammar

Med bad avses officiella strandbad och utomhusbassänger som är anlagda av kommunen som löpande tar vatteprover. I analyskartan ingår även plaskdammar.

Inom Bromma finns tre officiella badplatser; Ängbybadet, Solviksbadet och Minnebergsbadet. Badplatserna har stor geografiskt spridning då de är belägna inom respektive delområde i Bromma. Dessa är populära målpunkter och mötesplatser under sommaren. Vid Solviksbadet finns även ett inhägnat nakenbad för kvinnor med brygga, omklädningshytter, kalldusch och toalett.

Trots sin långa strand längs Mälaren och Ulvsundasjön har Bromma endast dessa tre officiella strandbad. Längs strandlinjen finns många informella badplatser vid klippor och mindre stränder. Allt bad på andra platser än strandbaden sker på egen risk. Det kan finnas vassa föremål på botten, algblomning, dålig vattenkvalitet och andra ohälsosamma förekomster i vattnet. Därför kan inte de informella badplatserna ersätta de offentliga badplatserna eftersom bland annat vattenkvalitet och botten inte kontrolleras. De informella badplatserna saknar även toaletter och är ofta belägna i en otillgänglig terräng.

Stadsdelsområdet saknar utomhusbassänger inåt land. I analyskartan är även plaskdammar utmarkerade eftersom de innehåller höga lekvärden för mindre barn i form av vattenlek. I Bromma finns det sju plaskdammar, dessa är belägna inom: Hemslöjden (Båtsmanstorpets lekplats), Olovslunden, Blackebergsstråket, Dragontorpets lekplats, Kratsbodaparken, Annedalsparken och Tranebergs fritidspark. Med plaskdamm avses en damm där barn kan bada och plaska utomhus. Dammen ska vara max

0.3 meter djup och ha en reningsanläggning. Dessa visas utan avståndsmarkering. Inom stadsdelsområdet finns även andra former av vattenlek i form av sandvattenlek och vid utomhusduschar. Dessa har inte inkluderats i analysen.

Vid stadens officiella strandbad och plaskdammar är hundar förbjudna. För att hålla en god badvattenkvalitet är det viktigt att strandbadens och plaskdammar-
nas besökare tar sitt ansvar för att undvika nedskräpning och att föroreningar hamnar på stranden eller i vattnet.

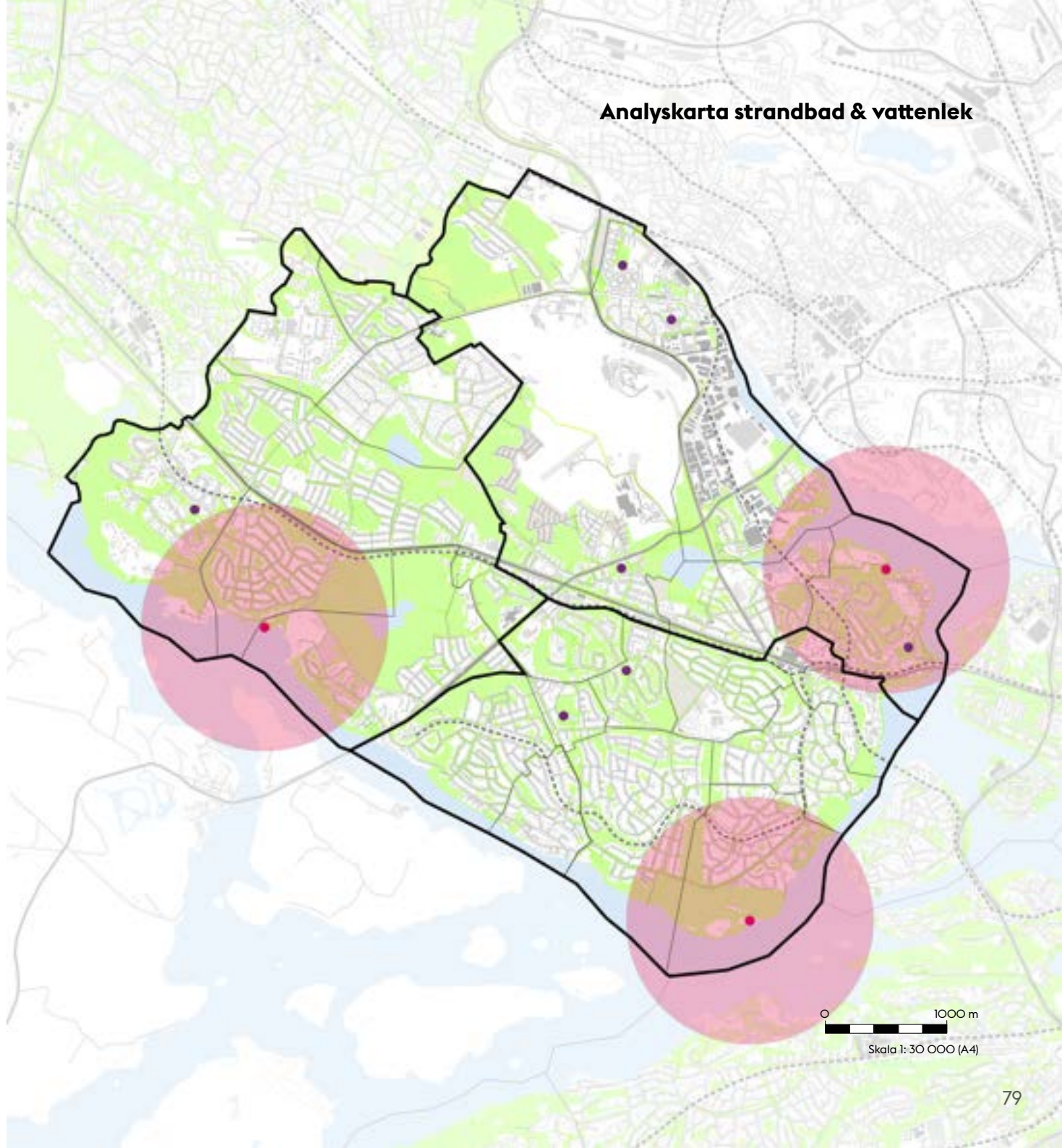
Riktlinjer för analyskartan:

Bad (strandbad eller utomhusbassäng) inom 1000 meter eller enkelt nåbart med kollektivtrafik.
För plaskdammar och vattenlek har staden inga riktlinjer, därför redovisas inga avstånd på analyskartan.

Teckenförklaring

- Plaskdamm
- Allmän badplats

Analyskarta strandbad & vattenlek

Blomprakt vid Ålstensparken.

Blomprakt

Blomprakt är ett uppskattat element i stadens parker och naturområden. Analysen inkluderar även koloniområden som har allmänna gångvägar och allmänna platser med större planteringar av perenner och sommarblommor. Blomprakt tillför estetiska och rekreativa värden till stadens utemiljöer. Blommorna ger dessutom möjligheten att följa årstidernas växlingar.

Inom Bromma är tillgången på blomprakt god med placeringar vid stora tidstypiska parker, torg- och parktorg och vid hållplatser för kollektivtrafik. Tillgången är mindre i Ulvsunda Industriområde samt inom delar av Södra Ängby, Ålsten och Smedslätten.

I analysen har inte mindre inslag av blomprakt inkluderats. Detta gäller bland annat blomsterurnor som placeras vid stadsdelarnas knutpunkter, privata trädgårdar och bostadsgårdar. Även blommande ängsmarker, buskage eller träd som slån, rhododendron, syren och körsbär kan bidra till mindre upplevelser av blomprakt.

Blomprakt inom koloniområden presenteras i analyskartan för odling.

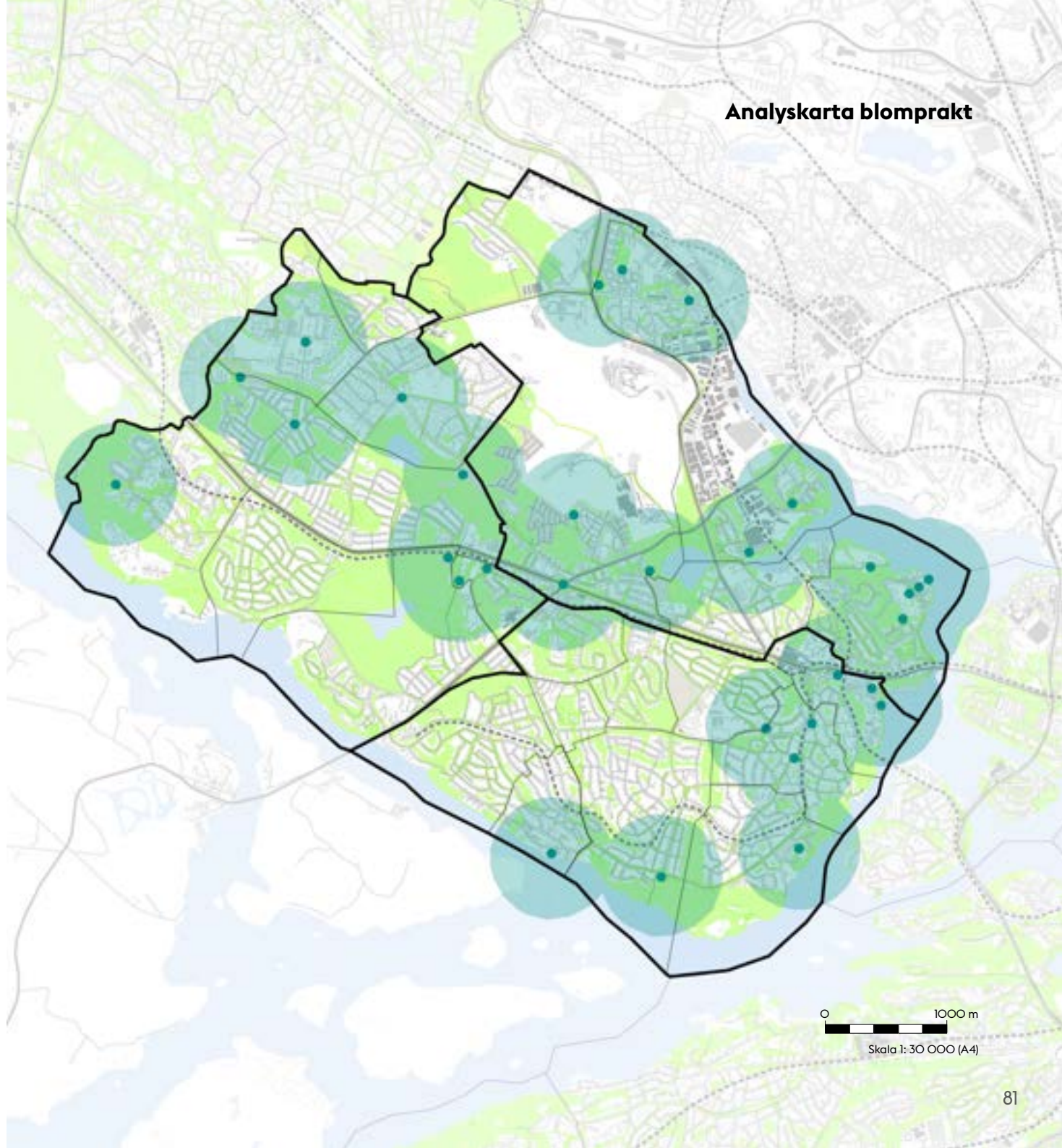
Riktlinjer för analyskartan:

Blomprakt inom 500 meter.

Analyskarta blomprakt

Teckenförklaring

● Blomprakt

Fotboll på gräsyta (Olsson, 2014).

Bollspel & bollek

Inom staden finns en mängd platser som möjliggör bollspel och bollek. Analyskartan har delats upp i tre separata kartor för att bli så tydlig som möjligt. Dessa är: Fotboll, tennis & basket samt boule & beachvolleyboll.

Utanför stadsdelsområdesgränsen finns fler möjligheter till bollspel och bollek. Dessa utgör tillgång även för Brommaborna. Bollspel och bollek bör främjas eftersom det bidrar till invånarnas fysiska aktivitet och den totala folkhälsan. Evenemang och medborgarförslag gällande fysisk aktivitet och hälsa bör därmed uppmuntras.

Fotboll

Fotboll är ett vanligt förekommande och populärt inslag i stadens parker. I denna analyskarta redovisas olika typer av bollplaner som möjliggör fotbollspel. Riktlinjerna gäller endast planer för spontanspel. Därav saknar de bokningsbara bollplanerna avståndsmarkeringar i analyskartan eftersom användningen är reglerad och inte öppen för allmänheten under valfri tid. De bokningsbara bollplanerna är utmarkerade eftersom de är en viktig tillgång för många boende i stadsdelsområdet, som exempelvis barn som är engagerade i organiserad idrott.

Analyskartan visar att Bromma innehåller en god och stor variation av möjligheter till fotbollspel, totalt 30 stycken. Tillgången är relativt jämnt fördelad över stadsdelsområdet. Vanligast är större gräsplaner, totalt 14 stycken. Det finns även 7 gräs- eller konstgräsplaner. Det finns 10 st bokningsbara bollplaner och idrottsanläggningar. Dessa är bland annat Ängby och Stora mossens IP som innehåller ett flertal bollplaner för fotboll. Vid idrottsplatserna finns även möjligheter till andra former av bollspel-

eller bollek, bland annat kulstötning.

Sämre tillgång till fotbollspel finns inom Nockebyhov, Riksby, Ulvsunda industriområde, Alvik, Äppelviken, Smedslätten, Stora Mossen och Nockeby.

Riktlinjer för analyskartan:

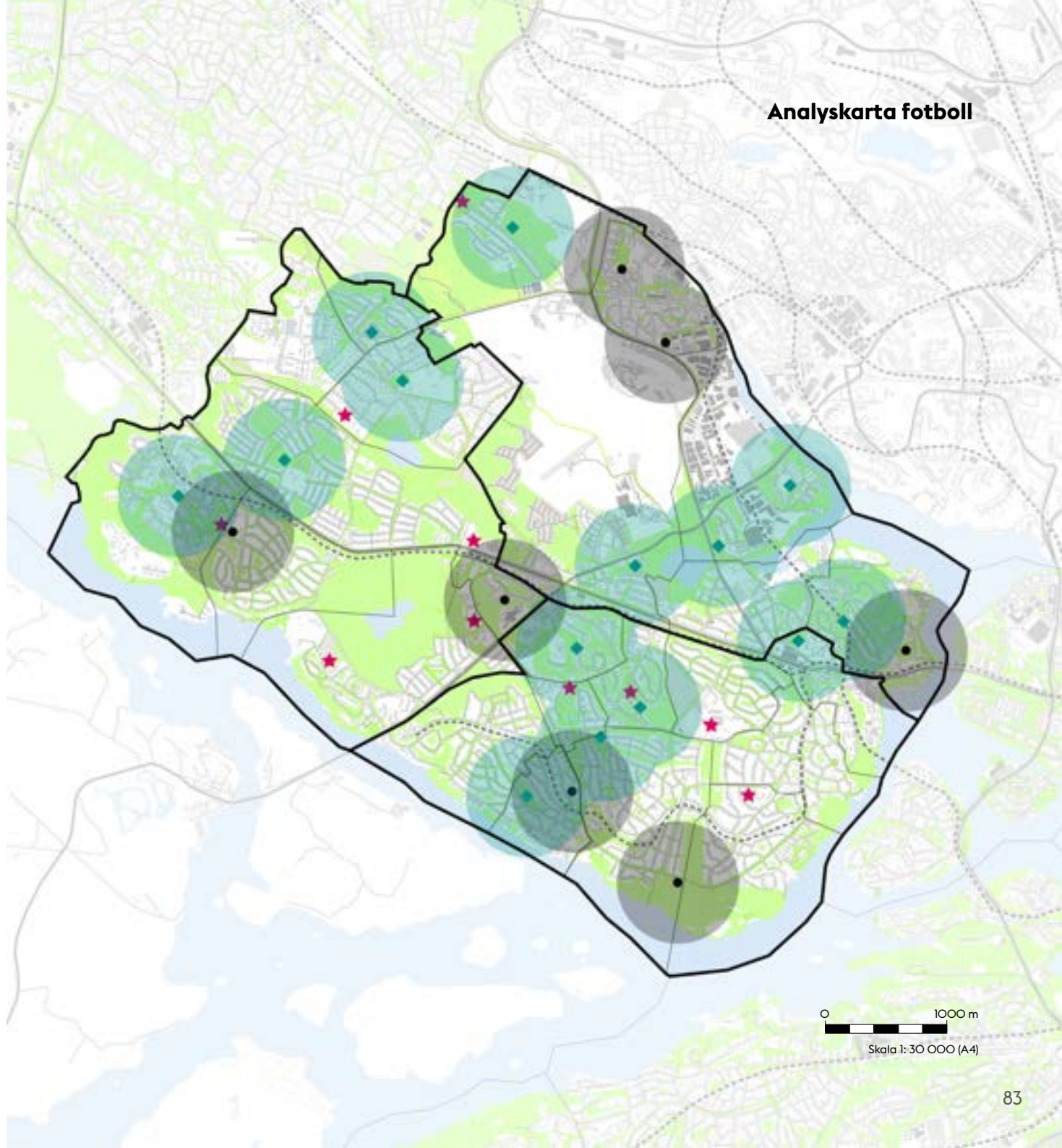
Bollspel/ bollek inom 500 meter.

För bokningsbara bollplaner och idrottsplatser har staden inga riktlinjer, därför redovisas inga avstånd på analyskartan.

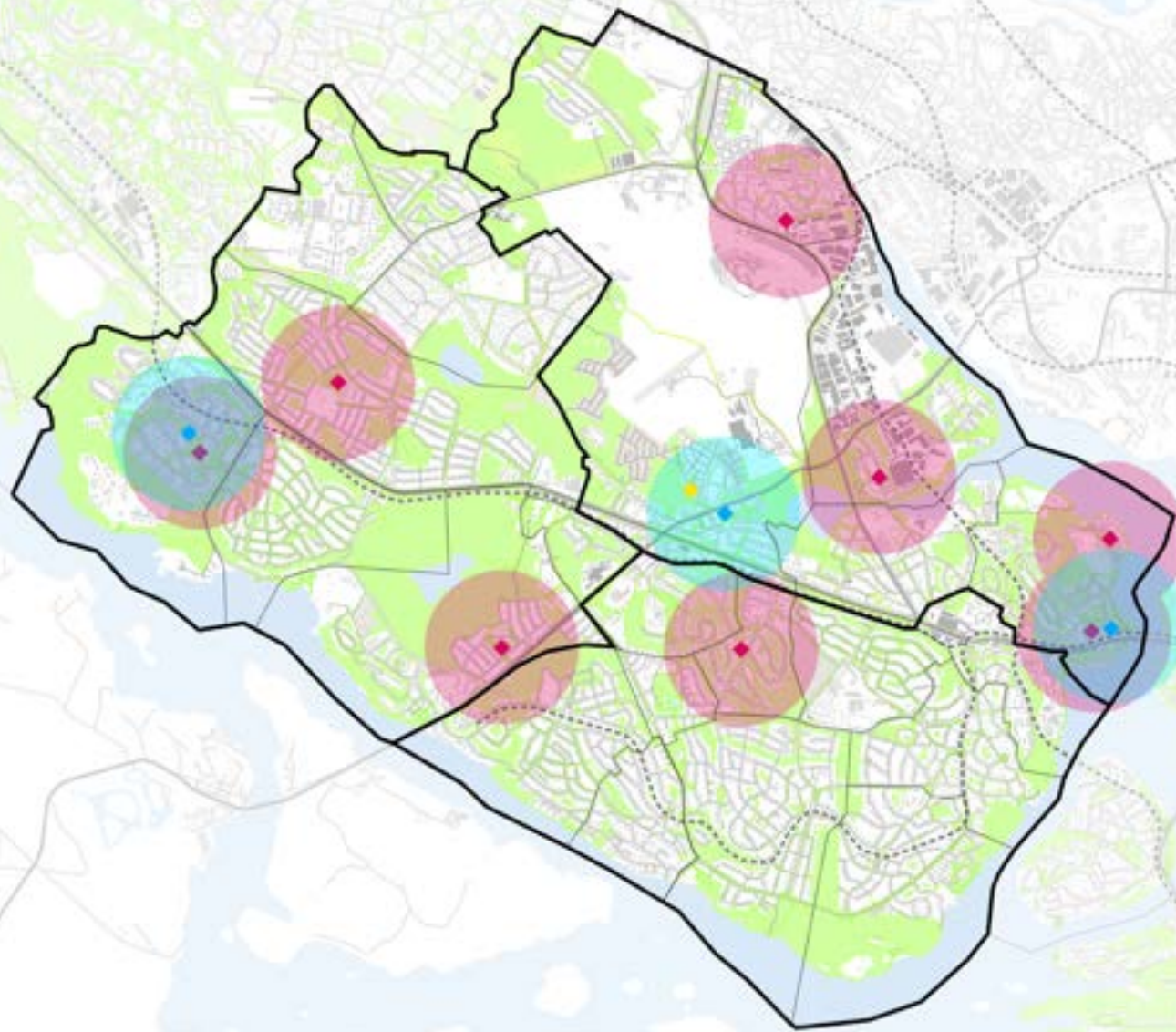
Teckenförklaring

- ★ Idrottsplats/ bollplan (bokningsbar): 10 st
- ◆ Fotbollsplan (större grusplan): 13 st
- Fotbollsplan (mindre grus- gräs- eller konstgräsplan för spontant spel): 7 st

Analyskarta fotboll

Analyskarta tennis & basket

0 1000 m
Skala 1: 30 000 (A4)

Tennis & basket

Inom staden finns en mängd platser som innehåller möjligheter till tennis och basket. Inom Bromma har dessa möjligheter en god spridning, främst i de mellersta delarna. Sämre tillgång på möjligheter till tennis och basket finns inom Brommas norra och södra delar.

Inom Brommas parker och naturområden finns totalt 4 stycken tennisbanor, varav 1 är speciellt för minitennis indelad i 3 stycken planer. Riktlinjerna gäller endast planer för spontanspel. Minitennis finns i Björklunds hage och övriga 3 banor är belägna inom Tranebergsparken, Hemsjöden och Blackebergsstråket.

Inom Brommas parker och naturområden finns totalt 8 basketplaner. Dessa är belägna inom Tranebergsparken, Björklunds hage, Blackebergsstråket, Adolfsbergsvägen, Dragontorpets lekpark, Park vid Ryssmursvägen, Minnebergsparken och inom Ulvsunda industriområdes förgårdsmark.

Riktlinjer för analyskarta:

Bollspel/ bollek inom 500 meter.

För bokningsbara bollplaner och idrottsplatser har staden inga riktlinjer, därför redovisas inga avstånd på analyskarta.

Teckenförklaring

- ◆ Tennisbana
- ◆ Bokningsbar tennisbana
- ◆ Basket

Boule & volleyboll

Inom staden finns en mängd platser som innehåller möjligheter till boule och volleyboll. Inom Bromma har dessa möjligheter en god spridning, främst i de östra delarna. Sämre tillgång på möjligheter till boule och volleyboll finns inom Brommas mellersta och västra delar.

Inom Brommas parker och naturområden finns totalt 10 bouleplaner. Dessa är belägna inom Tranebergsparken, Stora Ängby park, Blackebergsstråket, Minnebergsparken, Tranebergspan, Björkbacken, Ulvsundaparken, Höglandstorget, Grönytor vid Strömkarlsvägen och Tallarna.

Det finns 2 volleybollplaner. Dessa är belägna vid Ängbybadet och vid Stora Mossens idrottsplats.

Riktlinjer för analyskartan:

Bollspel/ bollek inom 500 meter.

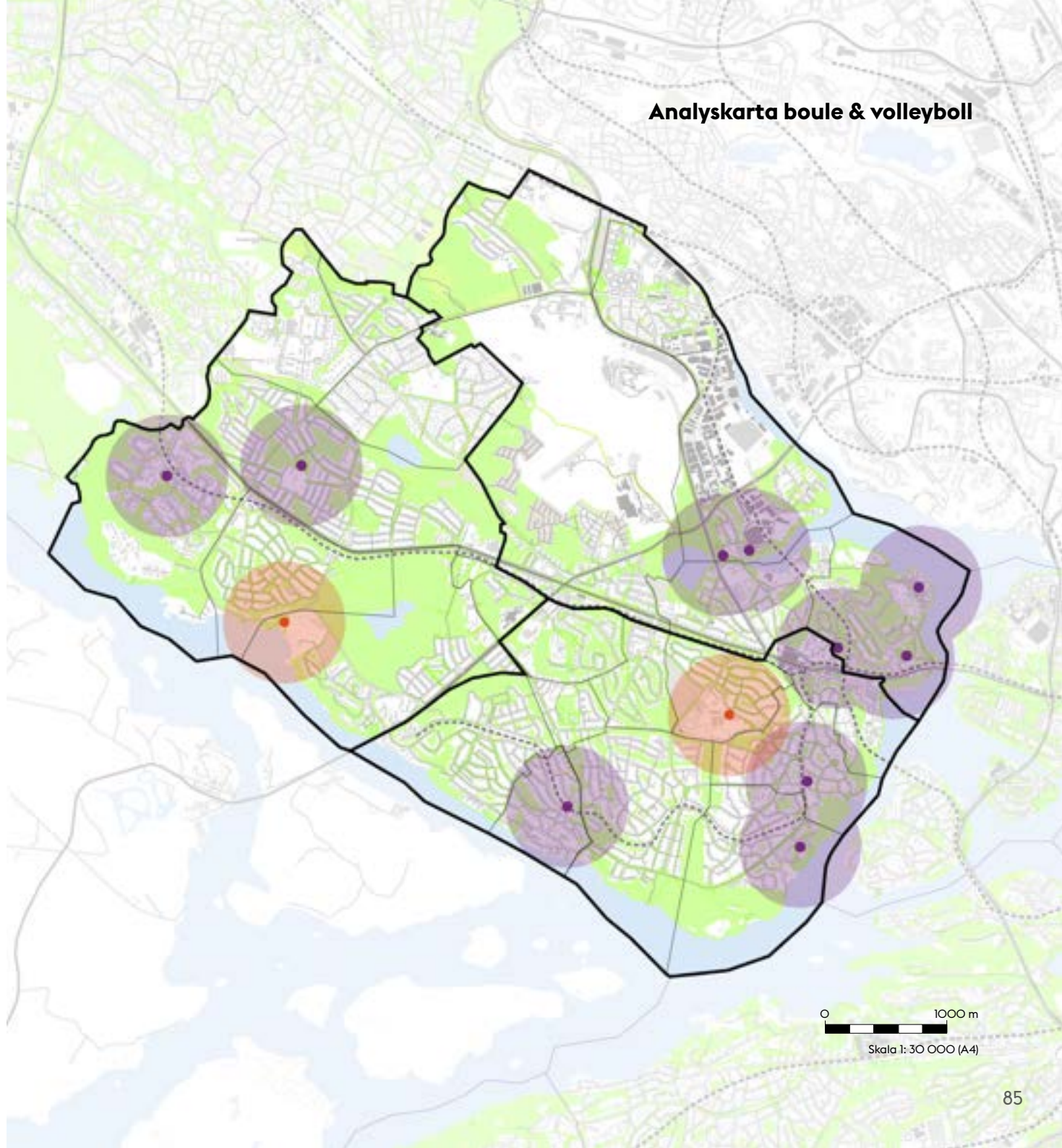
För bokningsbara bollplaner och idrottsplatser har staden inga riktlinjer, därför redovisas inga avstånd på analyskartan.

Teckenförklaring

● Volleyboll

● Boule

Analyskarta boule & volleyboll

0 1000 m
Skala 1: 30 000 (A4)

Evenemanget "Tolvanloppet" längs Ålstensgatan.

Evenemang

Inom staden finns en mängd platser som är lämpliga för olika typer av evenemang. Sociala aktiviteter och folkliv stärker gemenskapen och är enligt handboken högt rankade av speciellt ungdomar och unga vuxna.

Inom Bromma finns totalt 13 parker och naturområden som rymmer evenemang. Av dessa är det endast 3 områden som rymmer större evenemang. Detta gäller Ålstensparken, Solviksängen och del av Sundby friområde. I Ålstensparken används den öppna ytan närmast vattnet vid bland annat cirkusföreställningar eller högtider som valborg- och midsommarafton. Precis utanför stadsdelsområdesgränsen ligger en evenemangsplats intill Räckstarondellen. Platsen är en tillgång för Brommaborna i såväl Blackeberg, Norra Ängby, Södra Ängby som Beckomberga.

De mindre evenemangsplatserna spelar en viktig roll som samlingsplatser för mindre folkgrupper, till exempel för valborgsmässofirande och loppisar. Även dessa mindre evenemangsplatser redovisas på analyskartan. Dessa utgörs av totalt 10 platser inom områdena Grimstaskogen, Blackebergsskogen & Tyska botten, Murlindan, Del av Nälstastråket, Åkeshovs slottspark & Åkeshovs gårdsväg, Judarskogens naturreservat, Kyrksjölötens naturreservat, Lillsjöparken, Bergviks strandpark och Varvsängen. Vid Åkeshovs slott arrangeras bland annat parkteater under sommarhalvåret.

Kartan visar att evenemangsplatserna har en jämn spridning över stadsdelsområdet. Från stora delar av Brommas är det långt till närmaste evenemangsplats. Men fler platser inom Brommas parker och naturområden skulle kunna användas för mindre evenemang om önskemål framförs av föreningar, allmänhet eller

evenemangsbolag.

Evenemangsplatser är positiva inslag i staden som möjliggör att stora folkgrupper kan samlas och umgås.

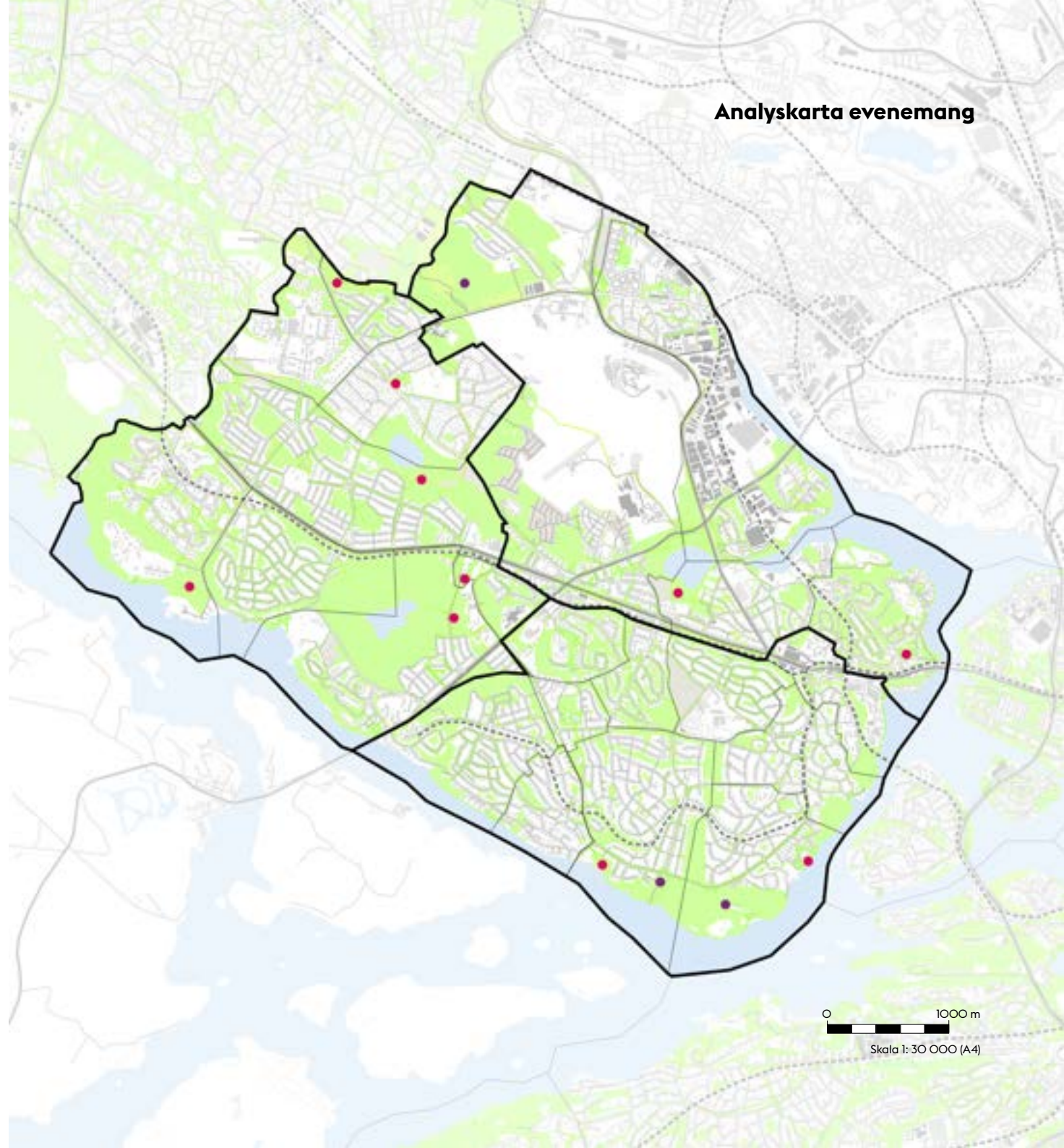
Riktlinjer för analyskartan:

Staden har inga riktlinjer för evenemangsplatser, därför redovisas inga avstånd på analyskartan.

Teckenförklaring

- Mindre evenemangsplats
- Större evenemangsplats

Analyskarta evenemang

Stångjärnet i Ulvsunda industriområde.

Grön oas

Grön oas är alla grönytor som är minst 300 kvm och innehåller en större andel gröna än hårdgjorda inslag. Detta innebär att bland annat hårdgjorda kajer och torg- och parktorg med få gröna inslag inte räknas in.

I Bromma erbjuder de flesta områden grön oas. Ytorna som inte klassas som gröna oaser omfattas av kajer, torg- och parktorg samt parkgator och grönskande gaturum.

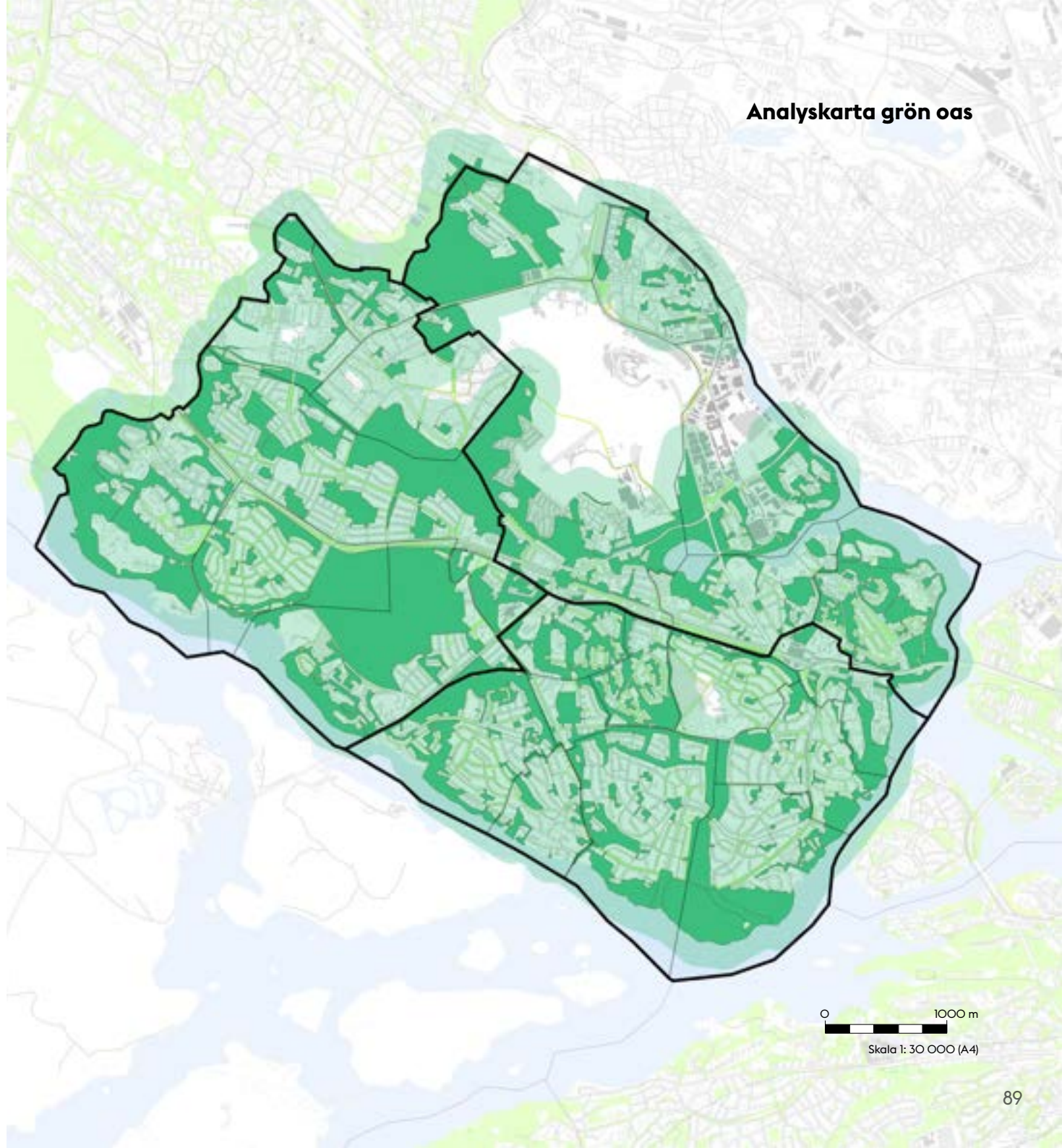
Kartan visar att de gröna oaserna har en jämn och väl täckande spridning över stadsdelsområdet. Från stora delar av Brommas är det lätt att nå närmaste grön oas. Det mest framträdande bristområdet finns inom Riksby och norra delen av Ulvsunda industriområde. Bristen påverkar dock främst industri- och verksamhetsområden. Mindre bristområden förekommer inom Stora Mossen, Bromma kyrka, Beckomberga, Mariehäll och Bällsta.

Riktlinjer för analyskartan:

Grön oas inom 200 meter.

Teckenförklaring

- Grön oas

Lekutrustning i Örnboiparken.

Lek

För barnen i den täta staden är det av stor betydelse att trafikens effekter som buller, föroreningar och framförallt barriärer minskas och överbryggs så att en god tillgång på lekområden kan säkerställas. En grundläggande förutsättning är även att ytorna i sig är trafiksäkra och trygga. I Bromma finns flera platser som erbjuder olika typer av lek. Eftersom det är svårt att mäta tillgången till olika typer av lekplatser är endast de anordnade lekplatserna med lekutrustning inkluderade i denna analys. Naturlekplatser omfattar ett naturområde med höga lekvärden och saknar anlagda lekplatser. Dessa har dämed utgått från tillgångsanalysen. Även skol- och förskolegårdar som går att leka på under kvällar, helger och lov är inte inkluderade i analysen. Dessa är utmarkerade i separat karta.

Analysen är uppdelad i större och mindre lekplatser. En mindre lekplats innehåller till exempel endast småbarnslek medan en större är anpassad till flera åldersgrupper. Inom Bromma finns totalt 69 platser som erbjuder olika typer av lek. Av dessa har 31 platser ett större utbud och 39 platser ett mindre utbud av lekutrustning.

Lekplatserna är jämnt fördelade över stadsdelsområdet. Bristområden finns dock i mer eller mindre i alla stadsdelar, förutom i Blackeberg, Norra Ängby och Traneberg. Stora delar av Smedslätten, Stora Mossen, Ålsten, Nockeby, Bromma Kyrka och Riksby har relativt glest med ordnade lekplatser. Det handlar i de flesta fall om områden med villabebyggelse där gemensamma ytor är mer sällsynta.

Dock har flera av bristområdena närhet till parker och naturområden som kan fungera som naturlekplatser. Detta kan även vara en förklaring till varför Bromma har så många mindre lekplatser. Många ligger i anslutning till naturområden och kan naturligt tillgodose flera av barnens lekbehov. De senaste åren har några av lekplatserna, till exempel Örnobiparken, Rimiparken och Skorstenen, rustats upp och då fått mer av egen identitet vilket uppskattas av många brukare.

Varje år genomförs en säkerhetsbesiktning av samtliga anlagda lekplatser. Flera av lekplatserna är i behov av upprustning. I takt med att Bromma växer är det viktigt att säkerställa tillgången och kvaliteten på lekområdena. Utdrag från 2016 års lekplatsinventering och analyser slutsatser och åtgärdsförslag presenteras i tidigare i detta kapitel samt under respektive plats i del 2.

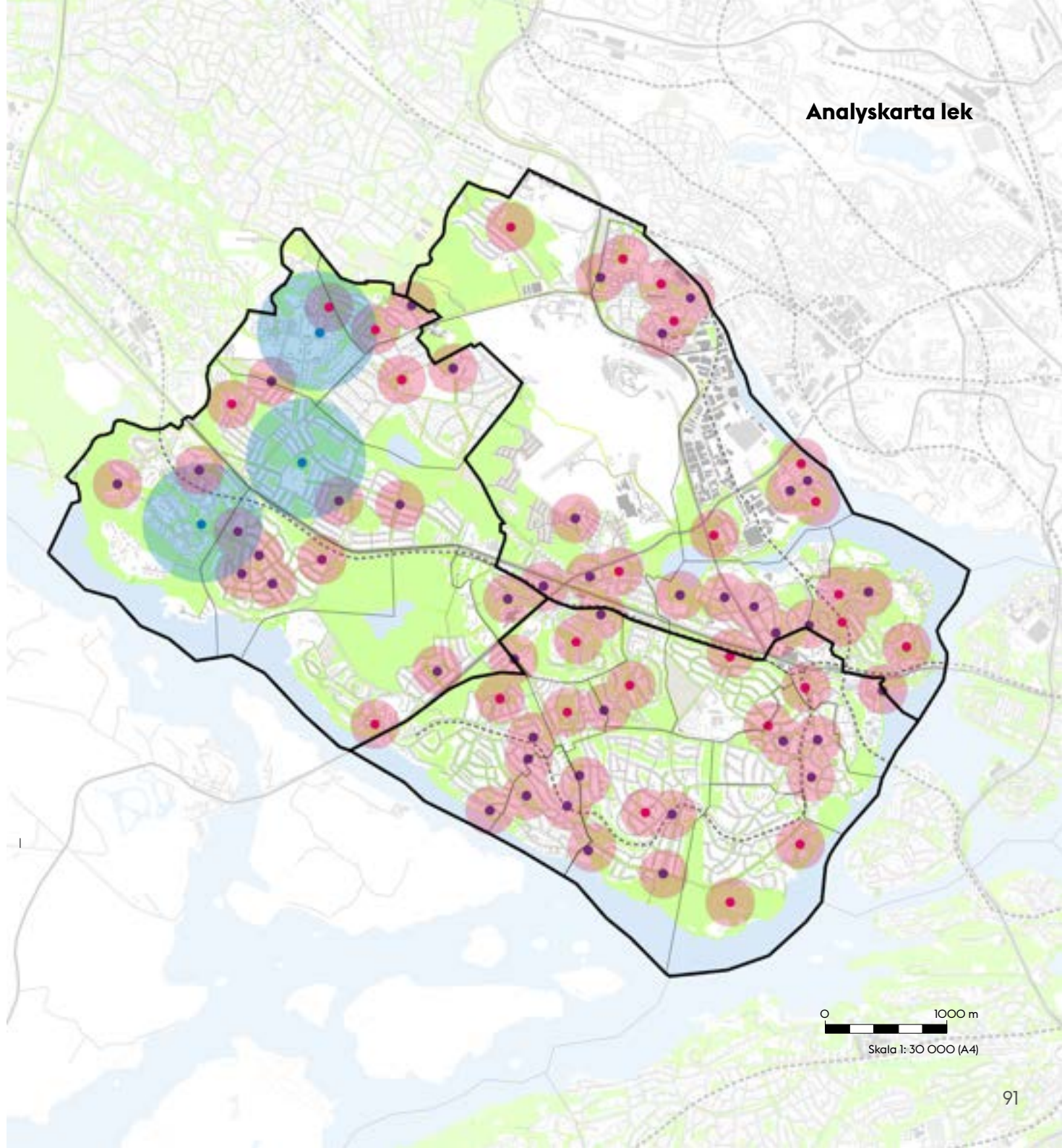
Riktlinjer för analyskartan:

Lek (lekplats) inom 200 meter.

Teckenförklaring

- Lekplats
- Mindre lekplats

Analyskarta lek

Utegymp i Alviks strand.

Motion & idrott

Motion, idrott och hälsa är grunden för invånarnas välbefinnande och är därmed viktiga element i den fysiska planeringen. I Bromma finns flera platser som erbjuder motion, idrott och samtidigt har höga sociala värden för människor i olika åldrar.

Löpträning avser möjligheten att springa längs ett belyst och iordningsställt motionsspår. Stora delar av Bromma har en låg tillgång till sammanhängande naturområden med löpträningsmöjligheter. I Bromma finns det två motionsspår med belysning. Dessa är Kyrksjölöten och Solviksslingan, som är 1.5 respektive 1.6 kilometer långa. Längs motionsspåren finns utegym. Utanför stadsdelsområdesgränsen finns även ett motionsspår med belysning i Grimstaskogen. Även Lillsön, Judarskogens naturreservat och strandpromenaden längs Mälaren erbjuder bra möjligheter till löpträning. Men dessa platser saknar elljusspår och mjukt underlag inom vissa partier varför de inte har inkluderats i analysen. Även mindre och närliggande park- och naturområden kan tillsammans erbjuda goda möjligheter till löpträning om de kompletterar varandra och bildar gröna stråk.

Utöver löpträning visar analyskartan tillgång till en mängd andra idrottsaktiviteter. Många Brommabor har nära till fiske och båtliv. Det finns även utegym, en ridanläggning, en golfbana och flera skateanläggningar för hjullek.

Genom att utveckla stadsdelsområdets möjligheter till motion och idrott främjas invånarnas fysiska aktivitet och den totala folkhälsan. Evenemang och medborgarförslag gällande fysisk motion och hälsa bör därmed uppmuntras.

Riktlinjer för analyskartan:

Löpträning inom 1000 meter eller enkelt nåbart med kollektivtrafik.

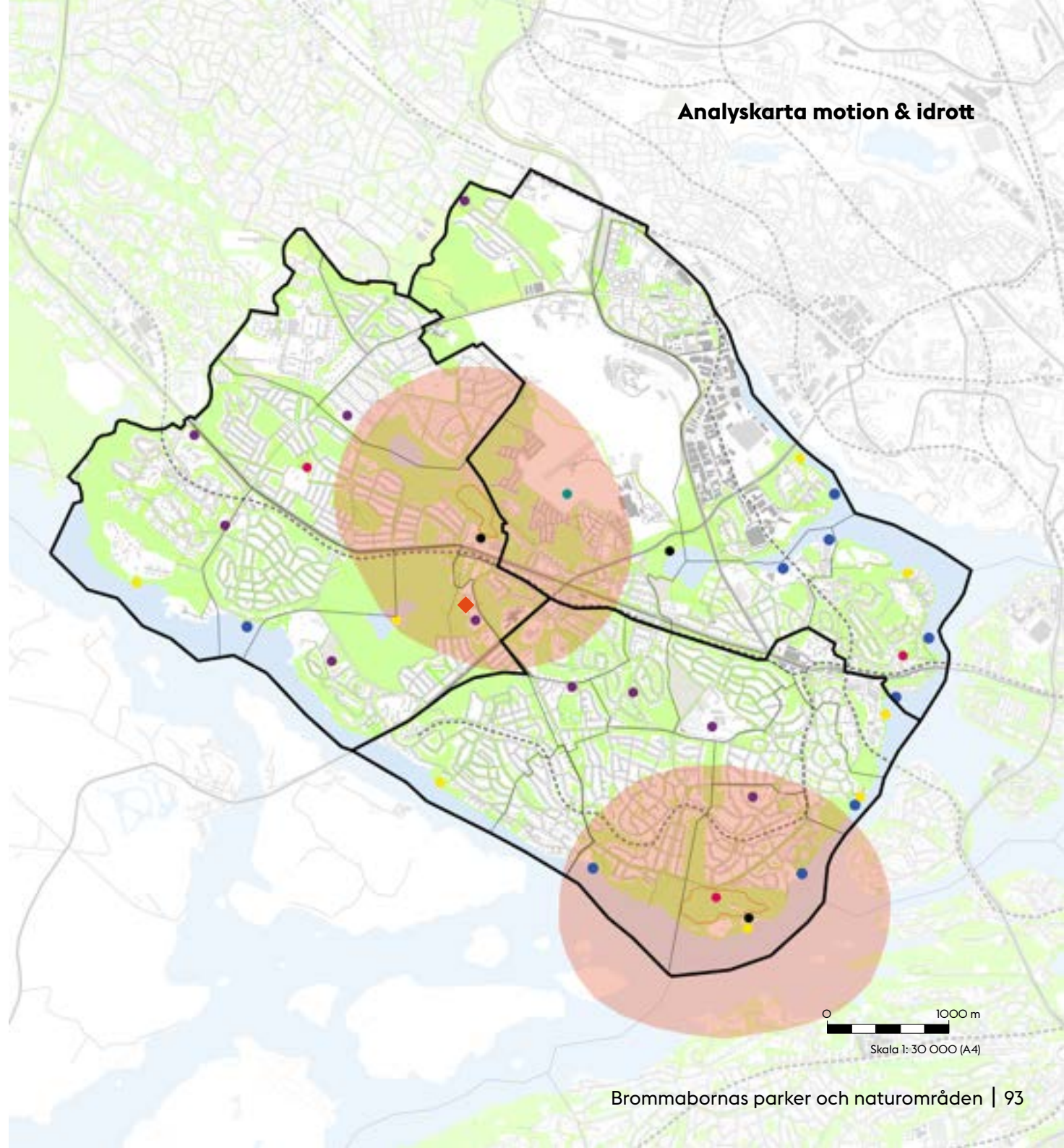
För hjullek och utegym har staden inga riktlinjer, därför redovisas inga avstånd på analyskartan.

Utöver löpträning visar analyskartan tillgång till en mängd andra idrottsaktiviteter. Många Brommabor har nära till fiske och båtliv. Det finns även utegym, en ridanläggning, en golfbana och flera skateanläggningar.

Teckenförklaring

- Löpträning (elljusspår, mjukt underlag)
- Skate
- Golf
- Utegym
- Idrottsplats (bokningsbara)
- Fiske
- Båtliv
- ◆ Ridning

Analyskarta motion & idrott

Odling vid koloniföreningen Åkeshovs slottsträdgårdar.

Odling

Analyskartan visar tillgången på odlingar i form av koloniträdgårdar och fruktparker. Under de senaste åren har intresset för odling ökat i popularitet.

Koloniträdgårdarna erbjuder möjligheten till egen odling för privatpersoner. Trycket på att få odla på stadens koloniträdgårdar är ofta högt. Köerna är långa och endast ett fåtal medborgare kan få en egen koloniträdgård eller kolonilott.

Möjligheten att odla kollektivt på parkmark stärker den sociala samhörigheten och skapar ett lokalt engagemang i området. Samtidigt bryr sig flera människor om sin närmiljö och tryggheten ökar.

Inom Brommas centrala delar finns goda möjligheter till odling. Bristområdena utgörs till största delen av villaområden där det erbjuds goda möjligheter till privat odling i trädgårdarna. Det är sämre tillgång på odlingsmöjligheter inom stadsdelarna Högländet, Ålsten, Smedslätten, Äppelviken och Alvik i söder samt Blackeberg i väster. Ett område med dålig tillgång på odlingsmöjligheter är även Ulvsunda Industriområde.

I Bromma finns det tre fruktparker, i Johannelund, Åkeshovs slottspark och Beckomberga.

Blommorna och fruktträden som kommer med odlingsmöjligheterna är positiva för stadens biologiska mångfald och för pollineringen. Dessutom kan odlingen bidra till en ökad folkhälsa och ha en pedagogisk inverkan eftersom det kan få människor att reflektera kring bland annat matproduktion och närodling.

Genom att utveckla stadsdelsområdets möjligheter till odling främjas den biologiska mångfalden och den totala folkhälsan. Initiativ från odlarföreningar gällande brukaravtal för stadsodling eller kollektivodling bör därmed uppmuntras på lämpliga platser.

Riktlinjer för analyskartan:

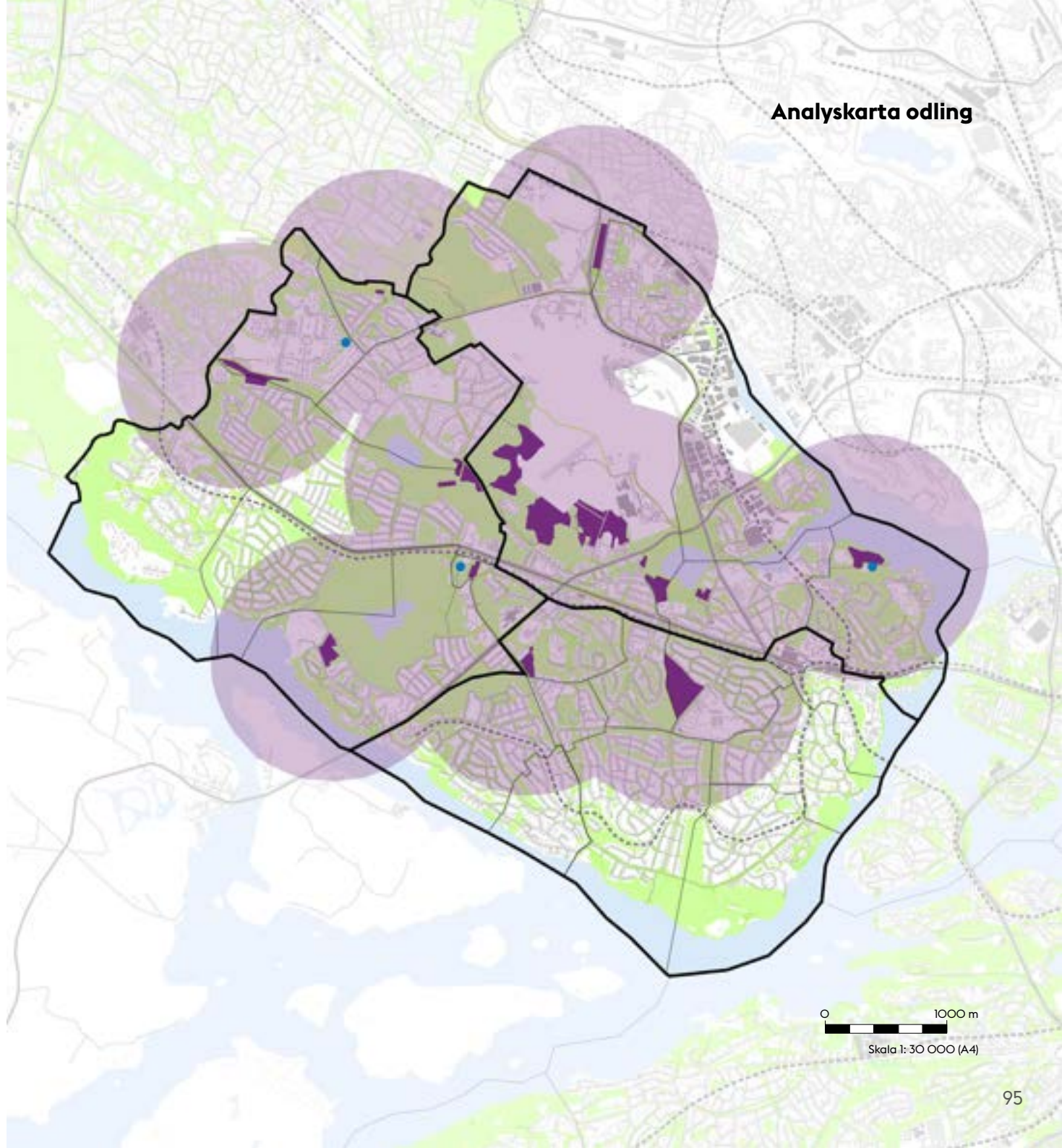
Odling inom 1000 meter eller enkelt nåbart med kollektivtrafik.

För fruktpark har staden inga riktlinjer, därför redovisas inga avstånd på analyskartan.

Teckenförklaring

- Koloniträdgård
- Fruktpark

Analyskarta odling

Utsikt från mellersta Ålstensskogen.

Utsikt

Staden innehåller en mängd landformer som präglar dess identitet och stadsbild. Utsikt är en värdefull rekreativ tillgång som ger en bättre förståelse för landskapet. Höjder, kajer och stränder är utpekade som särskilda landskapselement med möjligheten till utsikt.

Tillgången på utsikt är beroende av landskapets topografi och bebyggelse. Utsiktsplatserna är populära för platser för bland annat picknick, sitta i solen och promenad.

Analyskartan visar att Bromma har en god tillgång på platser med utsikt, många belägna längs den långa strandlinjen. Parkstråk och andra allmänna platser ger utblick över vattnet mot andra delar av Stockholm, en kvalitet som bidrar till en känsla av rymd i stora delar av Bromma.

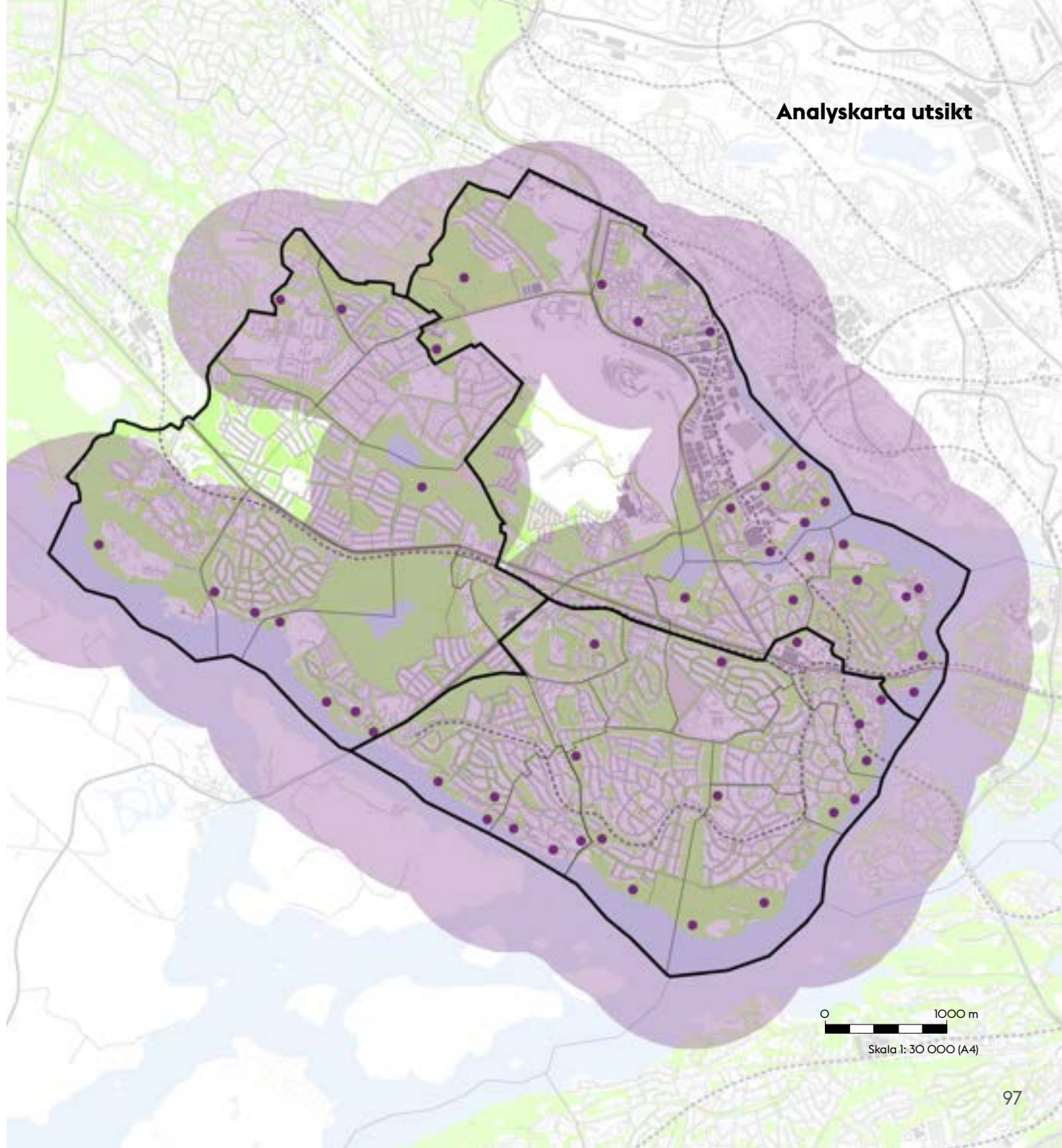
Inom Bromma finns flera mindre bergshöjder som erbjuder vidsträckta utsikter över landskapet. Även de större sjöarna, Judarn, Kyrksjön och Lillsjön räknas som utsiktstillgångar eftersom de öppna ytorna bedöms ge en känsla av rymd. De enda områden som inte har bra tillgång till utsiktsmöjligheter ligger i de västra delarna av Beckomberga och Norra Ängby, samt i en mindre del av Riksby.

Riktlinjer för analyskartan:

Utsikt inom 1000 meter eller enkelt nåbart med kollektivtrafik.

Teckenförklaring

● Utsikt

Skogskänsla i Judarskogen.

Skogskänsla

Skogskänsla är upplevelsen av en stor tyst skog, med stor rymlighet och möjligheten att plocka bär. Detta innebär att det inte får vara alltför många användare per ytenhet. Vidare ställs kraven att ett område med skogskänsla ska vara minst 50 ha till yta och inte vara för avlångt eller korsas av gångvägar. Till upplevelsen hör känslan av enskildhet och ljudnivån ska vara under 40 dBA.

Bromma har tre grönområden som erbjuder skogskänsla: Judarskogen, Ålstensskogen och Gubbkärrskogen. Alla tre innehåller korsande gångvägar men bedöms ha skogskänsla eftersom gångarna gör områdena tillgängliga för allmänheten. Ålstensskogen ingår i analysen trots att skogen är något mindre än 50 ha. Områdets gräns mot Mälaren förstärker upplevelsen av skogskänsla och enskildhet.

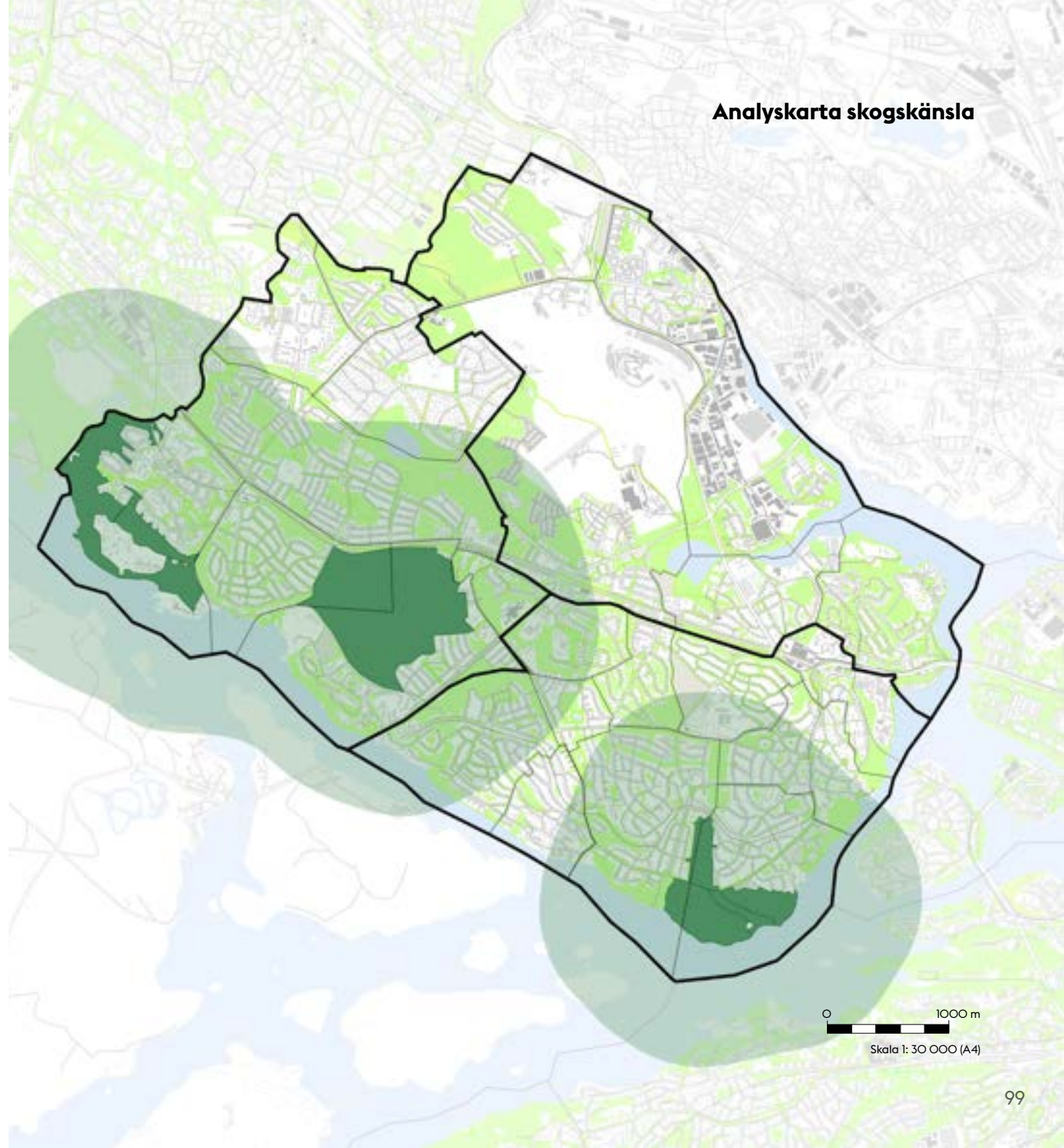
Inom stora delar av norra och västra Bromma är tillgången på skogskänsla dålig. Här är flygplatsen en bidragande orsak eftersom kravet på en ljudnivå under 40 dBA överskrids inom stora delar. Bortsett från bullernivåerna skulle bland annat Kyrksjölöten kunna betraktas som ett område med skogskänsla.

Avsteg har gjorts från kravet på att skogen inte skall korsas av gångvägar samt storlekskravet.

Riktlinjer för analyskartan:

Skogskänsla inom 1000 meter eller enkelt näbart med kollektivtrafik.

Analyskarta skogskänsla

Teckenförklaring

- Skogskänsla

Vattenkontakt från Bergviks strandpark.

Vattenkontakt

Vattnet är en av stadens starkaste karaktärsdrag och är en bidragande faktor till att Stockholm är en så attraktiv stad att bo och leva i. Längs stadens strandlinjer finns kajer, klippor, bryggor, badstränder och vegetationsklädda stränder. Stadens vattenområden är värdefulla för såväl rekreation som ekologiska funktioner. Vattenkontakt syftar till kontakt med en större vattenyta.

Staden har goda förutsättningar att bevara och utveckla den blå strukturen. Den allmänna tillgängligheten till stränder och vattenkontakt är en unik tillgång samtidigt som det fortfarande finns stora utvecklingsmöjligheter.

Inom Bromma finns god tillgång till större vattenytor med vattenkontakt längs hela strandlinjen mot Mälaren. I Bromma finns tre av stadens femton sjöar, Lillsjön, Kyrksjön och Judarn. Trots att endast stora vattenytor bedöms ha så pass stark attraktionskraft att de får en avståndsmarkering i analysen utgör även mindre vattenområden en nämnvärd kvalitet för Brommaborna. Därför har Brommas sjöar och ån vid Mariehäll också tagits med på analyskartan utan avståndsmarkering. Även dammar och plaskdammar kan ge upplevelser av vattenkontakt. Dessa är dock inte markerade på kartan. Då större vattenytor endast finns längs stadsdelens stränder finns stora områden i centrala Bromma som helt saknar vattenkontakt. Det är dock relativt lätt att komma nära vatten från stora delar av Bromma med buss eller spårbunden kollektivtrafik.

Vattenkontakten är en värdefull tillgång. I ett långsiktigt perspektiv är det därför önskvärt att fler delar av strandlinjen tillgängliggörs för allmänheten. Promenadstråk längs stadens vatten är populära av

både boende och besökare.

För att områdena ska kunna nyttjas av alla är det viktigt att tillgängligheten ökar. Samtidigt är det av stort värde att promenadstråk längs strandlinjer hänger samman och bildar en struktur av attraktiva och rekreativa promenadstråk.

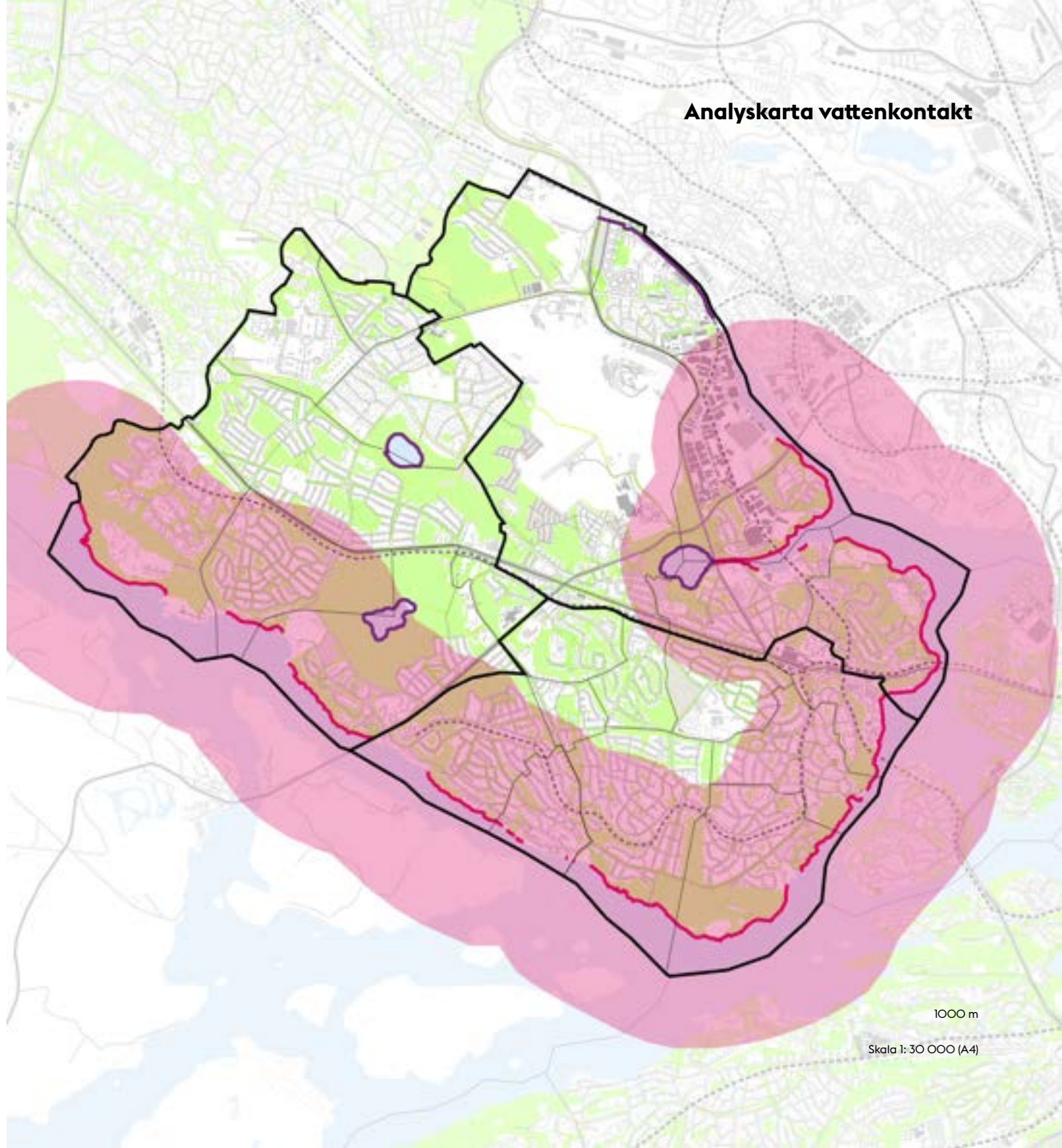
Riktlinjer för analyskartan:

Vattenkontakt inom 1000 meter eller enkelt nåbart med kollektivtrafik.

Teckenförklaring

- Vattenkontakt
- Mindre yta med vattenkontakt

Analyskarta vattenkontakt

Snögubbar i Ålstensparken i Ålsten.

Vinteraktiviteter

Det finns en mängd platser som lämpar sig för vinteraktiviteter i form av skidåkning, pulkaåkning och skridskoåkning. För att förlänga utomhussäsongen är det viktigt att uppmuntra vinteraktiviteter inom stadsdelsområdets park- och naturmark. Analyskartan har delats upp i två separata kartor för att bli så tydlig som möjligt. Dessa är: Skridskor samt Pulkaåkning & slängkälke.

Inom Bromma finns inga sträckor för längdskidor som spåras av stadsdelsförvaltningen, men vid Solvalla travbana har sträcka spårats i privat regi. Förutsättningar för anlagda backar för utförsåkning saknas i Bromma.

Genom att utveckla informationen om parkernas möjligheter och kvaliteter under vintertid kan vinteraktiviteter uppmuntras. Evenemang som ytterligare ökar intresset för vinteraktiviteter bör uppmuntras, till exempel tävling i snöskulpturer. I Bromma finns förutom ovan nämnda vinteraktiviteter bra promenader i parker och utmed stränder på vinterväghållna gångvägar. Parkerna är även populära för att grilla och sitta i solen.

Skridskoåkning

Skridskoåkning avser möjligheten att åka skridskor på plana och isbelagda ytor. Ytan kan antingen vara en spolad isbana på en bollplan eller en naturisbana på en sjö. Inom Bromma spolas totalt 14 skridskobanor. Dessa utgörs av spolade bollplaner och gräsytor. Vid bra förutsättningar plogas även sjöarna Judarn och Kyrksjölöten. Inom de norra delarna finns god tillgång på skridskobanor.

Strandparkerna är belägna i ett väderstreck så att de erbjuder sol under vinterhalvåret. Inom Bromma

spolas totalt 20 utposter som lämpar sig för skridskoåkning. Några av dessa är badplatserna, bland annat Solviksbadet och Ängbybadet som utgör startpunkt för många långfärdsskridskoåkare under vintertid.

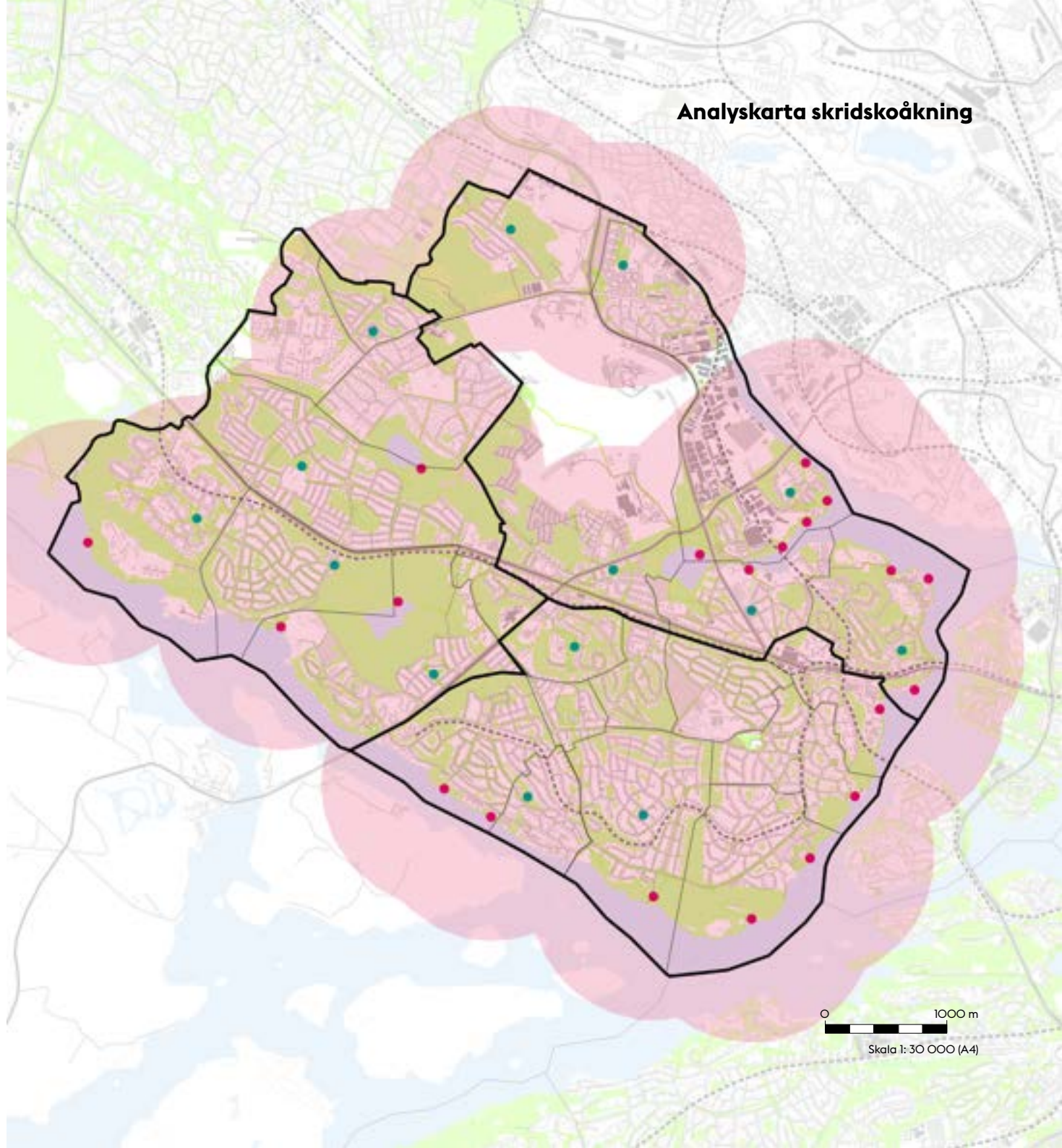
Riktlinjer för analyskartan:

Skridskoåkning inom 1000 meter eller enkelt nåbart med kollektivtrafik.

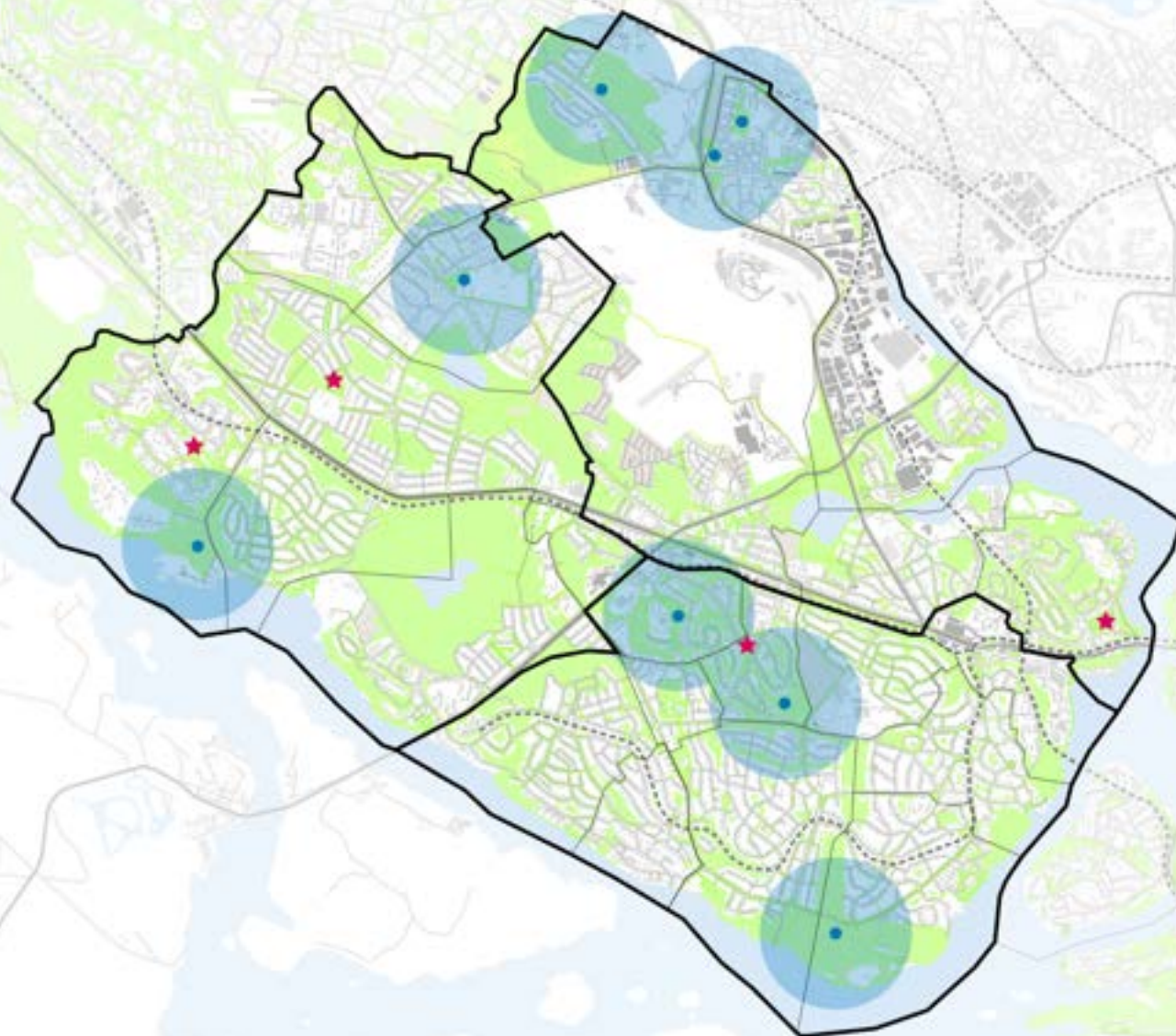
Teckenförklaring

- Utpost skridskoåkning (naturis)
- Skridskoåkning (spolad isbana)

Analyskarta skridskoåkning

Analyskarta pulkaåkning & slängkälke

Pulkaåkning & slängkälke

Pulkaåkning avser möjligheten att åka pulka i en öppen backe eller grässlätt som har en plan yta nertill. En grundläggande förutsättning är att ytan ska vara trafiksäker, utan hinder eller korsande vägar. Inom Bromma iordningställs 8 pulkabackar varje vinter. Brommas pulkabackar är få till antal men relativt jämnt fördelade över stadsdelarna. Dock visar analysen att det är långt mellan de anordnade pulkabackarna. I stadsdelens park- och naturmark finns även många mindre backar. Även om dessa är välanvända har de inte inkluderats i tillgångsanalysen eftersom de inte uppfyller kraven.

Vid 4 av stadsdelsområdets lekplatser monteras slängkälkar när väderförhållandena tillåter. Dessa redovisas på analyskartan utan avståndsmarkeringar.

Riktlinjer för analyskartan:

Pulkaåkning inom 500 meter.

För slängkälke har staden inga riktlinjer, därför redovisas inga avstånd på analyskartan.

Teckenförklaring

- Slängkälke
- Pulkaåkning

0 1000 m
Skala 1: 30 000 (A4)

Analys Gröna stråk

Grönstrukturen har både en social och en ekologisk funktion. Den sociala grönstrukturen består av två delar, den formella och den informella. Den formella strukturen utgörs av offentliga parker och naturområden medan den informella strukturen utgörs av resterande grönytor, som till exempel är privat eller ingår i ett verksamhetsområde. Tillsammans bildar den formella och informella strukturen ett nätverk av gröna stråk. Stråken varierar i storlek och utformning och består av allt ifrån bredare parkstråk till gång- och cykelvägar med gröna omgivningar.

Stråken binder samman olika målpunkter samtidigt som de stärker kopplingarna mellan olika områden och stadsdelar. För att skapa en sammanhållen grönstruktur med tydliga samband är det viktigt att de gröna stråken förstärks och sammankopplas.

Den gröna stråken är ofta populära och uppskattade för bland annat promenader, hundrastning och löpning. Samtidigt kan de sociala värdena i de gröna stråken sammanfalla med ekologiska värden och kopplingar. Vissa stråk, som inom skogsområdena, är tydliga och starka medan andra stråk, som mellan grönområden över gator, är otydligare och svagare.

I vissa delar är de offentliga ytorna belägna som mindre öar i bebyggelsen eller längs gator. Att plantera en allé kan vara ett sätt att visuellt koppla samman ytorna. Kopplingen mellan grönyttorna kan då bli mer inbjudande samtidigt som de ekologiska sambanden förstärks.

De gröna stråken i karta

I analyskartan är de tydligaste gröna stråken markerade. Dessa är lokala gröna stråk som sammanbinder större och mindre grönytor.

Även för de gröna stråken utgör de trafikerade lederna barriärer som bryter eller försvagar kopplingarna. Dessa leder är framförallt Drottningholmsvägen, Bergslagsvägen, Ulvsundavägen, Spångavägen, Norrbyvägen, Bällstavägen och Kvarnbacksvägen. Även vissa partier av spårtrafiken kan utgöra barriärer. Barriärerna försämrar kontakten mellan stadsdelarna och grönområdena och gör att stadsbilden bryts upp i olika beståndsdelar. Svaga kopplingar finns längs Mälaren där sambanden bryts av villatomter, båtklubbar eller industrier som når till vattnet. Större bristande kopplingar finns mellan olika stadsdelar där sambanden bryts av större trafikleder.

För att få ihop områdena är det viktigt att identifiera behov av förbättringar i befintlig grönstruktur genom att se över länkarna som binder samman stadsdelarna med varandra, inom och utom stadsdelsområdet. Vid de större bristande kopplingarna kan till exempel socio- eller ekodukter skapas för att kopplingen ska stärkas. Andra aktuella åtgärder kan vara att skapa strategiskt placerade målpunkter, utveckla promenadstråk i sammanhängande parkstråk med mera.

Sammanfattning av kartan

Underlaget till kartan var dels den workshop som hölls med stadens förvaltningar under parkplanearbetet samt underlaget blågröna samband från Exploateringskontoret. Nedan är en sammanfattning av underlagen av dessa.

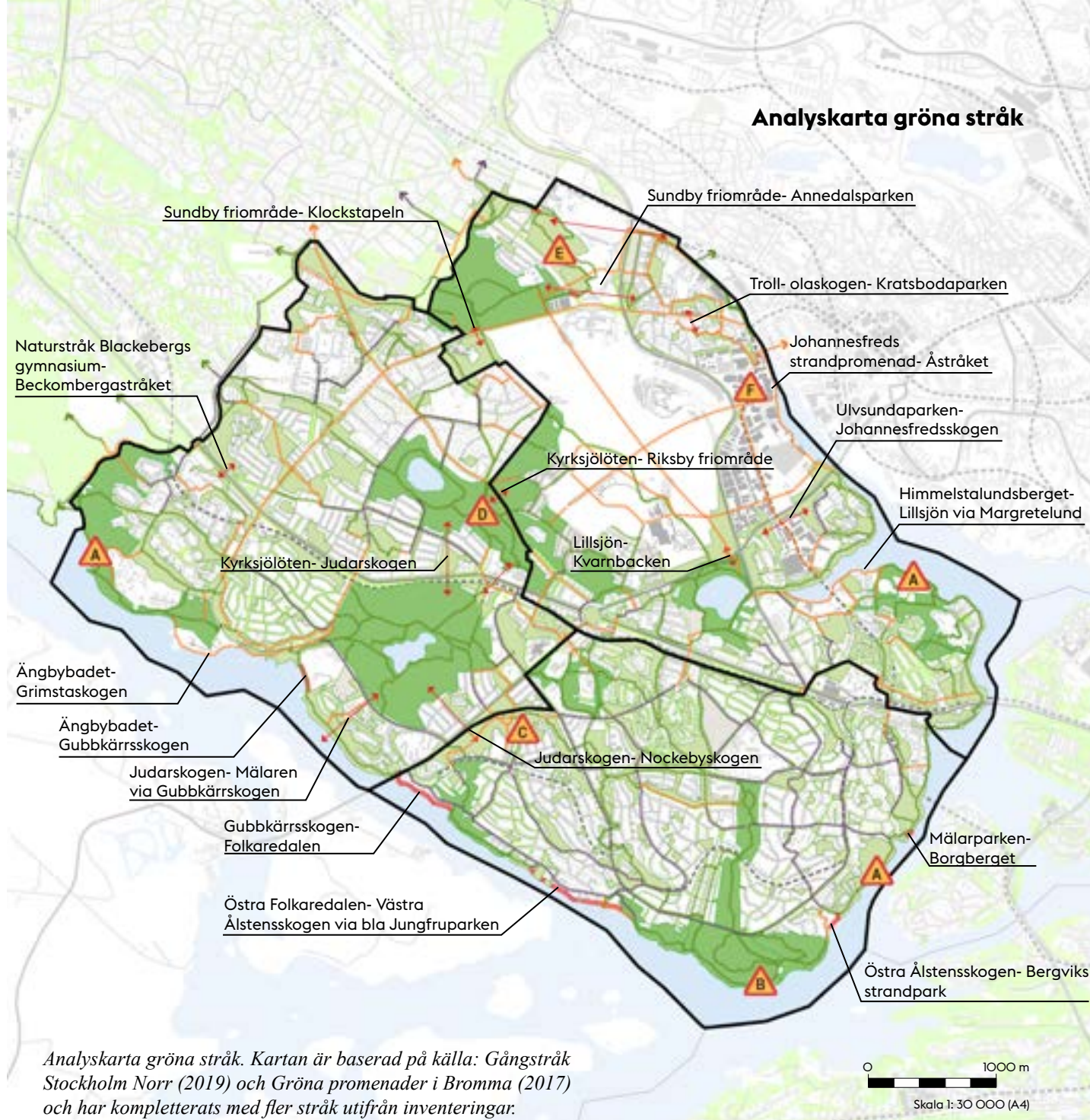
Inom Bromma finns ett längre sammanhängande grönt stråk längs Mälarens strandlinje. Stråket fortsätter vidare in i Hässelby- Vällingby i norr via Grimstaskogen. Inom stadsdelsområdet finns ett

antal gröna stråk som binder ihop såväl de större som de mindre grönområdena och sjöarna. Dock finns det ett antal mindre bristande kopplingar eller kopplingar som saknas som bör tas i beaktande. Dessa finns utmarkerade på analyskartan.

Förutom att bristande kopplingarna gäller en social funktion kan de även höra samman med ekologiska samband som även de behöver förbättras. Dessa finns utmarkerade i kapitel 3. Alvik, Mariehäll och Ulvsunda industriområde har lägre parktillgång än de övriga stadsdelarna. Mariehäll och Ulvsunda industriområde har även långt till större grönområden. Strandpromenaden mellan dessa samt vidare mot Traneberg i söder har potential att utvecklas till ett viktigt grönt stråk. Inom Blackeberg har exploatering inom naturmark skett. Med hjälp av strategiskt utsparat naturmark binds området samman av Blackebergsstråket. En eventuell utveckling av Solvallaområdet skulle kunna förbättra kopplingen mellan Mariehäll och Bällsta. Likaså gäller eventuell utveckling av Bromma flygplats som potentiellt skulle kunna binda samman flera stadsdelar inom Bromma.

Teckenförklaring

- Större grönområde
 - Mindre grönyta
 - Rekreativa stråk
 - Gröna promenader
 - Potentiellt tillägg
 - Brister
 - Koppling saknas
 - Varning
A) Backigt, stenigt
B) Stenigt
C) Låg brant backe
D) Stigförgrening
E) Dålig stig vid stängsel
F) Trafikbuller

Hundrastning (Olsson, 2014).

Analys övriga element

Tillgångsanalyserna har kompletterats med en kartering av hundrastområden och skolverksamheter på följande sidor. Till dessa element har staden inga riktlinjer.

Hundrastning

Enligt stadens lokala föreskrifter ska hundar hållas kopplade på offentliga platser, med undantag för hundrastområden. Ett hundrastområde är ett utpekadt naturområde eller en inhägnad hundrastplats. En hundrastplats är ett mindre inhägnat och uppskyttat rastområde för hundar på gräs- eller grusyta där hundar kan släppas lösa. Hundrastplatserna bör vara placerade en bit ifrån bostadsbebyggelse eftersom hundskall kan uppnå höga bullernivåer och anses vara störande. I Bromma finns totalt 6 hundrastplatser som är belägna inom Beckomberga, Blackeberg, Mariehäll, Nockebyhov, Traneberg och Ulvsunda industriområde.

Ett hundrastområde är ett friare rastområde som inte är inhägnat. Där får hunden springa lös under förutsättning att man har den under uppsikt och att den kommer när man kallar på den. Hundägaren är alltid ansvarig för den skada som hunden kan vålla. Nedan listas ett antal punkter som är viktiga att tänka på:

- Under perioden 1a mars till den 20e augusti bör man vara särskilt noga med att ha tillsyn över sin hund ute i naturen för att inte störa vilda djur med ungar.
- Tikar ska under löptid vara kopplade när de vistas utanför inhägnade områden.
- Hundar får inte vistas inom vissa områden eller vid vissa badplatser. Närmare information om detta finns på stadens hemsida.
- Hundägarna ska alltid se till att deras hund inte orsakar skada eller obehag för andra.

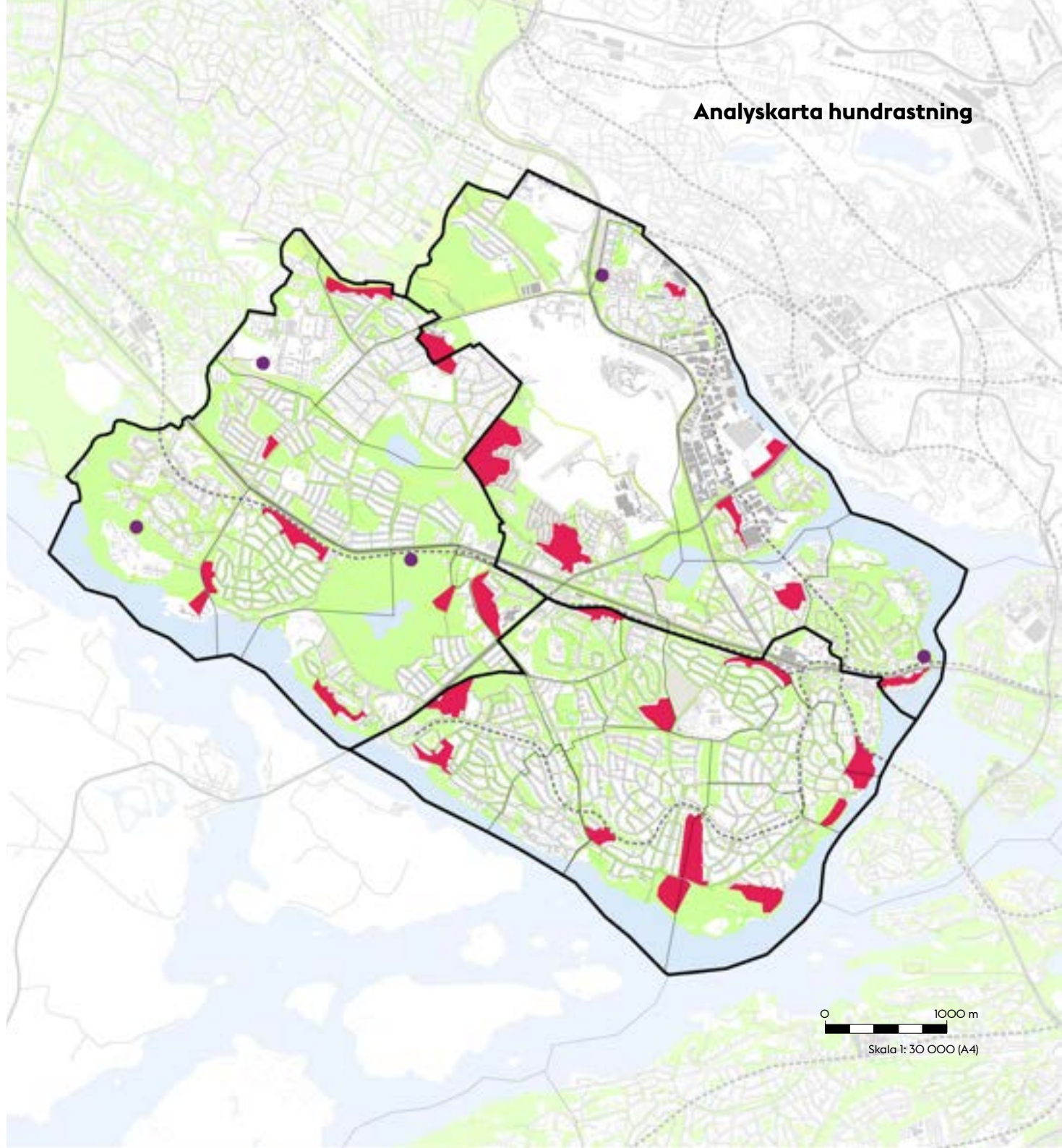
Inom Bromma finns flera hundrastområden med en jämn spridning över hela området. Detta är positivt eftersom dessa fyller en vardagsfunktion för många hundägare.

Stadsdelsförvaltningen har det övergripande ansvaret och beslutar om hundrastning inom sitt område. Inom staden finns en grupp som arbetar med riktlinjer för hundrastning. Arbetsgruppen består av de olika stadsdelarna samt Trafikkontoret som även ger råd om riktlinjer och policy.

Teckenförklaring

- Hundrastområde
- Hundrastgård

Analyskarta hundrastning

Förskolor och skolor

Lekplatserna, naturlekplatserna och parkleken utnyttjas mer eller mindre av barngrupper från områdets förskolor och grundskolor. Områdena och platserna som barngrupperna utnyttjar mer är i högre grad utsatta för slitage och trängsel.

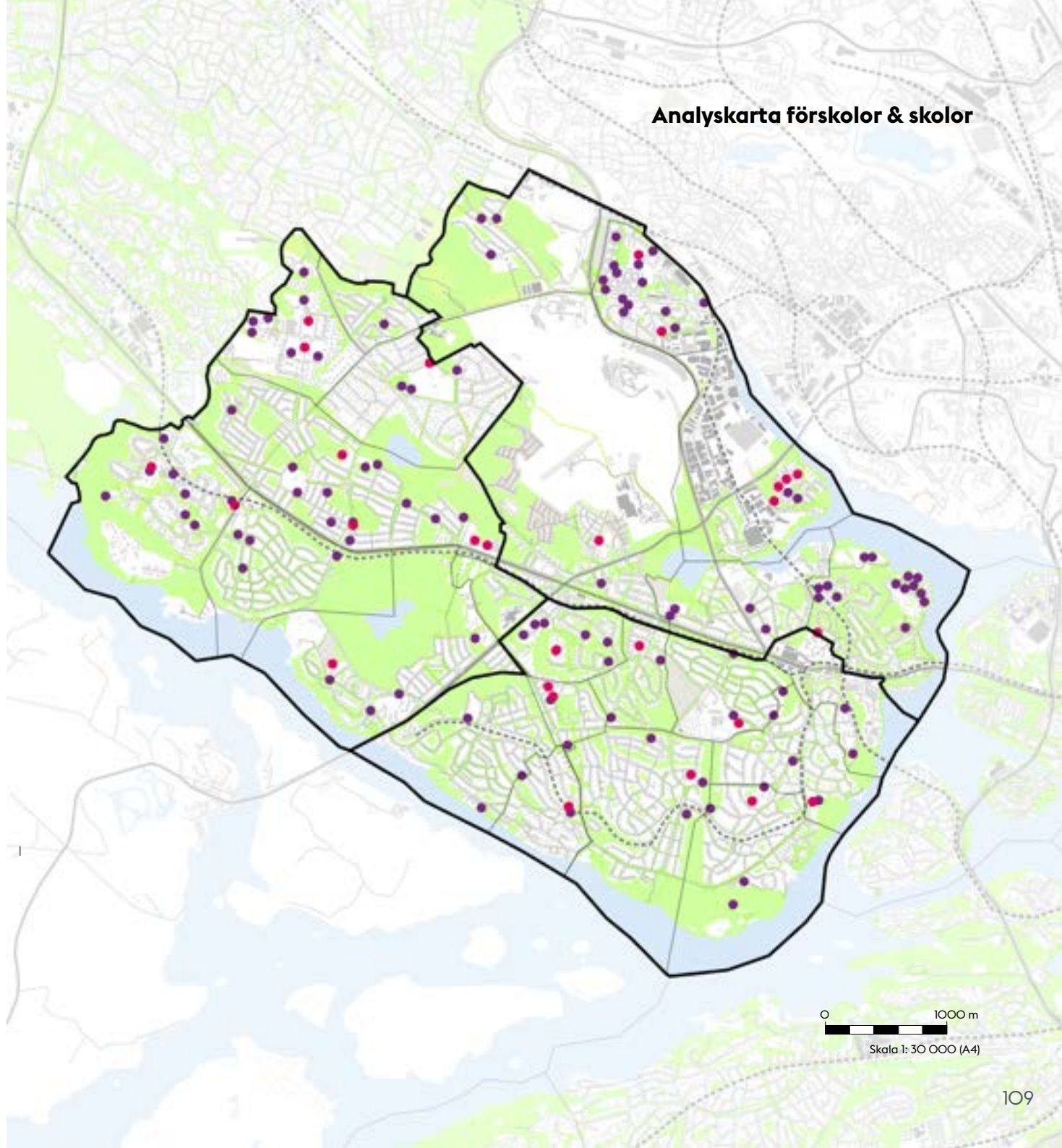
Parkmarken intill förskolorna och grundskolorna är en värdefull tillgång som kan utnyttjas av verksamheterna. I den växande staden tenderar förskolorna och grundskolornas gårdar alltmer att bli mindre i yta. Trots att den allmänna park- och naturmarken är en värdefull tillgång kan den inte ersätta verksamheternas gårdar utan bör planeras och användas som komplement till dessa.

I analyskartan är både kommunala och enskilt drivna förskole- och skolverksamheter markerade. Kartan visar att det inom Bromma finns en hög tillgång på grundskolor och förskoleverksamheter. Dessa har en jämn spridning över hela stadsdelsområdet. Lägre tillgång finns i och intill verksamhetsområdena Riksby och Ulvsunda industriområde.

Teckenförklaring

- Förskolor
- Grundskolor

Analyskarta förskolor & skolor

Vy ut mot vattnet vid Alviksbron

Ytor under broar

Inom Bromma finns ett flertal broar som kopplar samman stadsdelar och områden över vattnet. Ytorna under broarna är ofta oanvända och har potential att utvecklas till tillgängliga och välanvända platser som sammanlänkar områdena på ömse sidor om bron. Förutsättningarna som dessa ytorna har skapar en skyddad utomhusmiljö försedd med tak och skydd för väder. De är ofta i direkt anslutning till vatten vilket är uppskattat och skapar förutsättningar till god vattentillgång. Tyvärr kan många av dessa platser upplevas otrygga på grund av de är belägna i dolda lägen med bristande kontakt med omgivningen och har dålig belysning. Platserna karaktäriseras många gånger även av en hög bullernivå samt hårdgjorda väggar och tak vilket gör dem begränsade i lämpliga användningsområden.

Inom staden finns flera exempel på hur platserna kan disponeras för en användning där buller inte är en avgörande faktor för trivsel. Exempel på innehåll är parkeringsplatser, förvaringslokaler, uppställning av driftfordon eller dagvattendammar. Även skateparker är ett exempel på ett användningsområde som kan få dessa stadsmiljöer att bli mer levande och upplevas tryggare under flera av dygnets timmar. Ett problem är dock att dessa markytor oftast i Trafikverkets ägo där underhåll av broar och bropelare behöver göras med jämna mellanrum. Det kan därför vara svårt att förverkliga och kräver en nära dialog med Trafikverket.

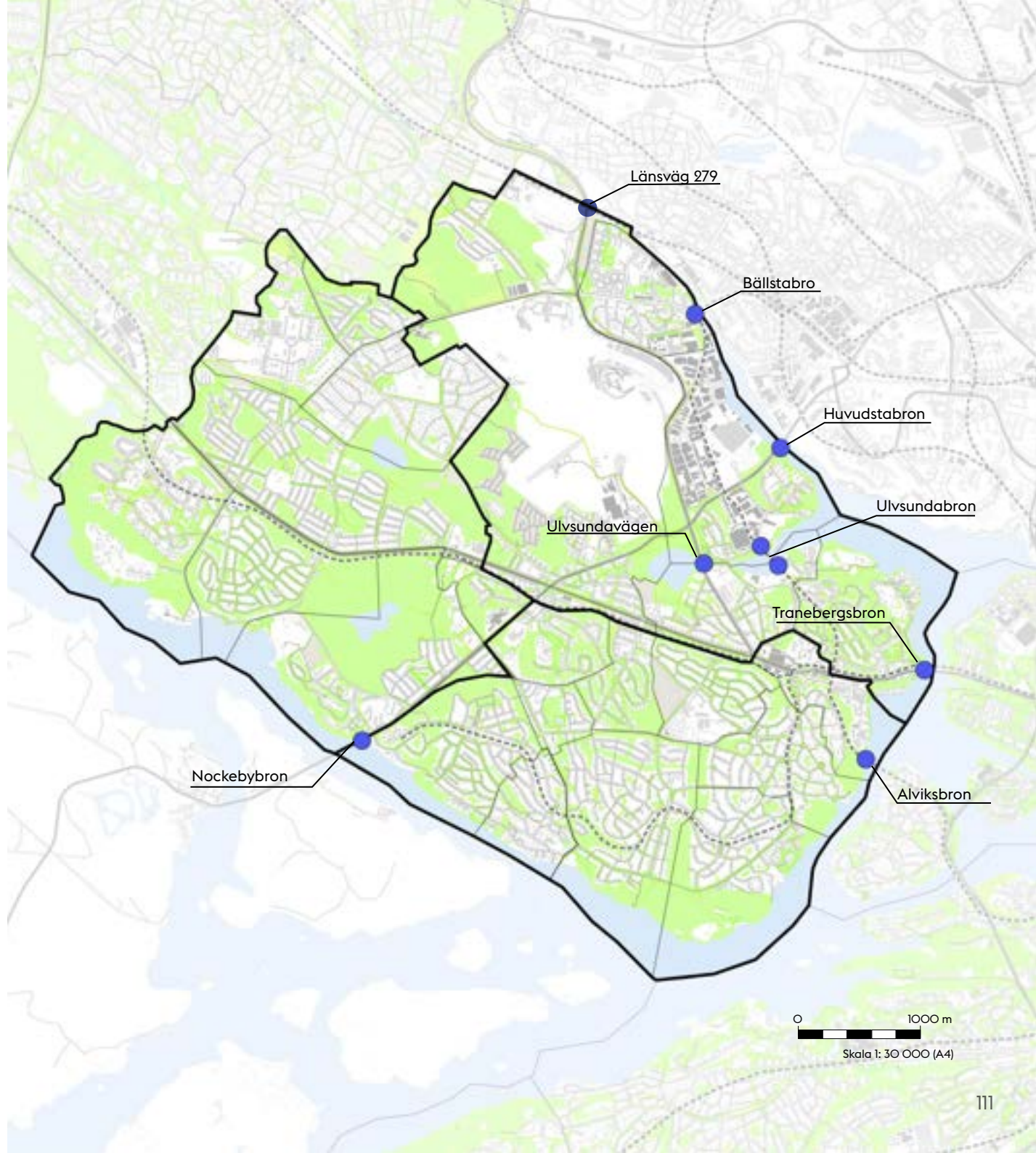
Inom Bromma finns ett flertal platser under broar med stor utvecklingspotential. Platserna har en spännande och unik karaktär och möjligheterna är många. Alviksbron och Huvudstabron innehåller endast spårtrafik från tvärbanan och är därmed mindre bullerpåverkade än de andra platserna. Inom bland annat projektet Alviks strand förelås att ytorna under Tranebergsbron och Alviksbron ska möjliggöra aktiviteter till unga. Andra intressanta inspel kan vara konst, utegym och belysning.

Kommunstyrelsen har i en motion (Stockholm stad 2016) föreslagit att staden ska förbättra förutsättningarna för en mer levande stadsmiljö under stadens broar där de bland annat yrkat på:

- Att staden tar fram ett brofästeprogram med subventionerade upplåtelseavgifter och förenklade regler för mat- och alkoholservering.
- Att samtliga brofästen i Stockholm har minst en laglig graffitivägg.
- Att staden gör en av bropelarna under Tranebergsbron till projektduk.

Teckenförklaring

- Ytor under broar

Yta under Tranebergsbron.

Yta under Solnabron.

Gångväg under Tvärbanebron Ulvsunda.

Gångväg under Ulvsundavägen.

Gångväg under Alviksbron.

Yta under Tranebergsbron.

Brofäste vid Lilla Essingen med
dagvattendamm och blommande träd.

Riktlinjer & frågeställningar för Brommabornas parker och naturområden

Brommaborna ska ha god tillgång till parker och natur med höga rekreations- och naturvärden

I dokumentet Grönare Stockholm listas ett antal riktlinjer för planering, genomförande och förvaltning av stadens parker och naturområden. Riktlinjerna syftar till att stärka stadens gröna kvaliteter och utveckla det offentliga rummet. Till respektive riktlinje listas ett antal frågeställningar som är viktiga att beakta under olika skeden- planering & utredning, genomförandet och förvaltning. Här listas de frågeställningarna från Grönare Stockholm som är relevanta för Brommabornas parker och grönområden.

Planering & utredning

- Vilka behov och kunskap har fångats upp från medborgarna i samband med projekt inom den fysiska planeringen? Hur har stadsdelsförvaltningen involverats?
- På vilket sätt bidrar projekten till att personer med olika bakgrund, ålder, kön, och förmåga kan tillgodogöra sig parker och natur?
- Hur kan tillräckligt stora och väl placerade parker skapas så att ett område får bra tillgång till parkkvaliteter för den nuvarande och tillkommande befolkningen?
- Hur har kvalitet, behov och variation i de gröna offentliga rummen beaktats?
- Hur kan vackert gestaltade gröna livsrum

skapas?

- På vilket sätt har multifunktionella ytor kunnat skapas?
- Hur har tillgänglighet och närhet till odlingsmöjligheter, friluftsliv, motion och natur beaktats?
- Hur säkerställs barnens möjligheter till lek och rekreation inom skol- och förskolegårdar, parklekar och närliggande parker och natur?
- På vilket sätt bidrar den fysiska planeringen till att tillgodose stockholmarnas tillgång till parker enligt Stockholms parkriktlinjer.

Genomförandet

- Hur säkerställs att stockholmarnas synpunkter från planeringsfasen tillgodoses, till exempel i samband med en parkupprustning? Hur bidrar den detaljerade utformningen till att platsen i praktiken svarar mot medborgarnas olika typer av behov?
- Finns det en preciserad gestaltningsidé som sedan verkställs i genomförandet? Syftet är att säkerställa en estetisk utformning med fina rumsligheter, en läsbar kulturhistoria och material som kan åldras.
- Hur säkerställs att platsen fyller vissa funk-

tioner även under etableringsfasen?

- Hur har funktioner och utrymmeskrav för renhållning, brand, trafik, angöring, bil- och cykelparkering, avfallshantering tillgodosetts på kvarterersmark? Hur påverkar dessa funktioner utformningen av allmän platsmark samt naturområden och parker?

Förvaltning

- Stockholmarna ska ha god tillgång till parker och natur med höga rekreations- och naturvärden
- Finns det en aktuell lokal parkplan och aktuell kunskap om hur boende vill använda sina parker och dess byggnader?
- Hur tillgodoses olika gruppers behov av innehåll i parker och naturområden? Vilka möjligheter finns att tillskapa eller vidareutveckla populära gröna mötesplatser?
- Hur möjliggörs varierande aktiviteter över dygnet respektive över året? Är plaskdammar och andra konstruktioner i fullvärdigt skick?
- Hur väl bidrar belysning, skyltning, allmän orientering till att säkerställa trygga gröna miljöer?
- Hur kan möjlighet till stadsodling i relevanta delar av park- eller naturområdet tillskapas i mån av intresse från de närbo-

ende?

- Hur kan möjlighet till att anlägga nya eller utöka befintliga koloniområden med tillgång till bland annat vatten och låsbara utrymmen tillskapas?
- Hur säkerställs att parker med många besökare har tillräcklig skötsel, rätt utformning och rätt ytskikt för att bli slitagetåliga och robusta?

Strategier för Brommabornas parker och naturområden

Brommaborna ska ha god tillgång till parker och natur med höga rekreations- och naturvärden

Parker och natur ska vara en del av stadens offentliga rum som kopplar ihop staden och som bidrar till en levande och trygg stad för alla. De offentliga rummen ska vara av hög kvalitet och svara mot olika typer av behov. Medborgarna ska kunna vara delaktiga kring utvecklingen av sina gröna miljöer.

Förståelsen och analysen av Brommabornas nuvarande och kommande behov behöver öka

Stadens arbete med de gröna frågorna ska alltid präglas av medskapande och delaktighet genom dialoger och ökad information.

Kunskaperna om hur grönområdena faktiskt används och en nära dialog med brommaborna om innehållet i och förvaltningen av befintliga och nya grönområden ska fortsatt vara en viktig del av arbetet.

Dialogformerna behöver utvecklas löpande för att få in synpunkter även från grupper som normalt inte hör av sig till staden. Dialogmetoder som särskilt passar barn och unga ska utvecklas.

Stadens kanaler för att lämna förslag, synpunk-

ter och klagomål ska även i fortsättningen vara viktiga kanaler som för samman staden med dess medborgare.

Metoder för medborgarmedverkan och återkoppling ska analyseras och anpassas efter projektets och brukargruppernas förutsättningar.

Upprustningar och andra parksatsningar ska planeras så att prioriteringar kan göras om utifrån inkomna synpunkter och förslag.

Befintlig grönstruktur berikas utifrån behoven i en växande stad

Renhållning, upprustning, tillgänglighetsanpassning och kvalitetsförbättringar inom parker och naturområden planeras och genomförs löpande i takt med ett ökat besöksstryck.

Genom kontinuerliga medborgardialoger bör innehållet i stadens parker anpassas för många olika typer av besökare och de aktiviteter som främjar utevistelse och folkhälsa för Brommaborna.

Avtal kring parkskötsel och andra engagemang som kan berika stadens parker vidareutvecklas

och ska skrivas med intresserade föreningar eller nätverk. I dessa avseenden är det viktigt att staden förankrar ambitioner, riktlinjer och förhållningssätt till naturvård och användning i löpande dialog med avtalspartnern.

Parkerna ska i högre utsträckning kunna användas året runt. Möjligheterna till vinteraktiviteter ska utvecklas och förbättras. Solbelysta, beskuggade och vindskyddade platser ska tas till vara.

Parkvårdskap, som tar till vara engagemang, ökar den upplevda tryggheten och förståelsen för parkernas skötsel och underhåll, ska utredas och prövas.

Parkerna skall vara anpassade för många olika typer av besökare. Tillgängligheten ska ökas och anpassas för tillfälliga eller permanenta funktionsvariationer.

Innehållet i parkerna ska anpassas efter deras karaktär. Alla slags aktiviteter kan inte finnas överallt och upplevelsevärden ska renodlas i utpekade parker.

Trygghet och tillgänglighet ska vara givna utgångspunkter i utvecklingen av parkerna.

Staden verkar för förbättrad tillgänglighet och att enkelt avhjälpta hinder undanröjs.

Tillfälliga evenemang kan berika de offentliga parkerna.

Kommersiella budskap får inte förekomma i parkerna.

Parkerna ska vara betydelsefulla mötesplatser för rekreation och olika aktiviteter. I parkerna ska årstidsväxlingar kunna följas och naturens ljud och dofter upplevas.

Ytterstadens grönområden får fler funktioner

Befintlig grönstruktur i ytterstaden omvandlas till parker med fler sociala kvaliteter än tidigare i takt med förtätning.

Parker och naturområden kompletteras med funktioner för såväl sociala möten, fysisk aktivitet och klimatanpassningsåtgärder.

En övergripande ambition att berika och förstärka befintlig grönstruktur ska utgå från Brommabornas upplevelser och kunskap om kulturella, sociala och ekologiska funktioner.

Brommabornas parker och naturområden

Nya parker ska vara en del av stadsutvecklingen

Inom stadens stadsutvecklingsområden tillskapas nya parker som en självklar del av en sammanhållen stadsmiljö.

Miljöer för barn och unga ska särskilt tillgodoses och placeras strategiskt.

Det kan vara aktuellt att skol-, idrotts- och parkytor samutnyttjas så att samma yta får olika användning och olika brukare över dygnet och över året.

Gröna ytor bör utformas för att rymma fler funktioner utifrån behovet på platsen och sin storlek, exempelvis fördröjning av vatten i attraktiva planteringsytor. En utgångspunkt är vilka sociotopvärden som behöver skapas för att ge en god park- och naturtillgång för de boende inom området.

Stockholms parkriktlinjer är vägledande för att möta stockholmarnas behov av rekreation.

Om park- eller naturmark tas i anspråk för annat ändamål ska förlorade gröna kvalitéer och värden kompenseras i närområdet.

Öka tillgängligheten till Brommas grönområden för att få en sammanhängande stad

Befintliga parker och naturområden tillgängliggörs för att klara målen om en tätare och grönare stad.

Stadsdelar kopplas ihop genom gröna promenader, stråk längs vatten eller genom att så kallade Stockholmsstråk anläggs i större grönområden.

För att enkelt hitta till gröna målpunkter ska information finnas tillgänglig och vid behov skyltning och vägvisning i parker och natur.

Vid stadens naturreservat tydliggörs ekologiska och rekreativa värden genom pedagogiska insatser och tillgänglig information. Detta kan även göras genom fysiska åtgärder som skötselåtgärder eller utformning av entréområden som ökar orienterbarheten.

Brommabornas parker och naturområden 117

3

Brommas ekologiska infrastruktur

Groddamm i Storskogen i Ålsten.

Brommas ekologiska infrastruktur

Den ekologiska infrastrukturen består av gröna och blå ytor som har olika funktioner för människor, djur och natur. Tillsammans bildar de värdefulla ekologiska samband som bidrar med livsviktiga tjänster och nyttor i staden. Funktionerna i dessa samband är viktiga att bevara och ta hänsyn till för att skapa hållbara stadsmiljöer.

Gröna och blå samband

Den ekologiska infrastrukturen består av vegetationsklädda och vattentäckta ytor som har olika funktioner för människor, djur och natur. Det betyder att parker, skogar, kyrkogårdar, bostadsgårdar, villaträdgårdar, gröna skolgårdar, sjöar, naturmarker, våtmarker och gröna gaturum ingår i strukturen som bildar ett nätverk av grönska.

Kärnområden, spridningszoner & livsmiljöer för skyddsvärda arter

Ytor där en mångfald av växter och djur kan klara hela sin livscykel kallas kärnområden. För att vara ett kärnområde måste ytan vara tillräckligt stor och innehålla flera naturtyper. I Bromma finns fem kärnområden, dessa är Grimstaskogen, Kyrksjölöten, Judarskogen, Riksby friområde och Ålstensskogen. Av dessa utgör Grimstaskogen, Kyrksjölöten och Judarskogen även naturreservat. En viktig förutsättning för växt- och djurlivet är att kärnområden och livsmiljöer för skyddsvärda arter binds samman med väl fungerande spridningszoner. I Bromma försämrar kontakten mellan grönområden delvis av hårt trafikerade leder som separerar stadsdelarna ifrån varandra. Brommas ekologiska infrastruktur har kopplingar

till större gröna kilar som sträcker sig över hela Stockholmregionen. De gröna kilarna består av kärnområden som kopplas samman av väl fungerande spridningszoner. Via Grimstaskogen finns ett samband vidare till Görvälnkilen och via Judarskogen till Ekerökilen. För regionen är dessa områden ekologiskt särskilt betydelsefulla eftersom de ger förutsättningar för stadens biologiska mångfald.

Områdets östra delar har svaga kopplingar till de regionala sambanden. Detta beror på att grönytorna ligger som öar i bebyggelsen eller längs gatorna utan fungerande kopplingar till varandra. Men även om ett område saknar regional betydelse har samtliga inslag en stor betydelse för det lokala växt- och djurlivet.

För att bidra till en hållbar stad med biologisk mångfald som levererar tjänster behöver de gröna och blåa inslagen bevaras, sammankopplas eller vidareutvecklas. För att stärka sambanden är det viktigt att kommuner samverkar över kommungränserna.

Bromma med koppling till Ekerökilen och Görvälnkilen i nord och väst.

Grön infrastruktur av betydelse för den biologiska mångfalden inom staden (streckad) samt viktiga regionala eksamband (pilar) från stadens översiktsplan (2018).

Ekosystemtjänster

Växt- och djurarterna ingår i olika ekosystem som i sin tur tillhandahåller staden med så kallade ekosystemtjänster. Ekosystemen bidrar med tjänster i form av omhändertagande av dagvatten, minskning av bullernivåer, filtrering av luft, temperaturreglering och koldioxidupptag. Genom att koppla samman grönområden och vattendrag kan man utveckla stadens ekosystemtjänster.

En rik biologisk mångfald är en förutsättning för att ekosystemtjänsterna ska fungera. Biologisk mångfald är ett samlat begrepp som innefattar mångfald av ekosystem, arter och genetisk variation. För att skapa en hållbar grönstruktur som kan leverera olika typer av ekosystemtjänster är det därmed viktigt att utveckla variationen av park- och naturtyper. En robust och artrik grönstruktur har bättre anpassningsförmåga och tål därmed förändringar och störningar bättre. Stadens ekosystemtjänster står för en mångfald av värden: ekonomiska, kulturella, sociala och miljömässiga och bidrar till en mer hållbar stad. Stadens gröna infrastruktur med parker, naturområden och vattendrag har flera effekter för såväl biologisk mångfald som vatten- och klimatreglering och livskvalitet. Ekosystemtjänsterna har även en viktig roll för att dämpa förväntade klimatförändringar med ett varmare stadsklimat, skyfall och översvämningar.

Ett varmare stadsklimat

Ett varmare klimat innebär påfrestningar för stadens växtlighet och ekosystem. Stadens hårdgjorda ytor absorberar värme vilket leder till att stadsmiljöer kan bli varmare än omgivande områden. Parker, naturområden, grönskande stadsrum, vattenområden och skuggande träd bidrar till att sänka temperaturen i staden. Planeringen bör därmed utgå från att bevara och utveckla gröna och blå strukturer som bidrar till

en utjämning av temperaturen.

Skyfall och översvämningar

Enligt SMHI definieras ett skyfall som ett regn med en intensitet som är större än 50 mm/timme eller större än 1 mm/minut. Inom staden kan stora och intensiva skyfall utgöra en potentiell översvämningssrisk eftersom kommunala avloppssystem dimensioneras för en viss mängd intensitet och volym. Vid större regn finns det risk att avloppssystemets kapacitet inte räcker till. Det gäller även för markens infiltrationsförmåga som inte räcker till för att ta emot regnmängderna. Vatten kommer då att ansamlas på markytan och söka sig nedåt i terrängen. Det är vid dessa lågpunkter som översvämningar riskerar att uppstå.

Klimatförändringar och förtätningar

Översvämningssrisken inom staden ökar i takt med klimatförändringar och förtätningar. Med klimatförändringarna kommer det regn som vi idag betraktar som ett 100-årsregn att inträffa allt oftare i framtiden. Till följd av förtätning minskar ytorna där överskottsvatten kan hanteras. Genom ett långsiktigt och förebyggande arbete kan staden stå bättre rustad för både dagens och framtidens skyfall. Det övergripande arbetet syftar till att leda vattnet rätt och på så sätt skapa fler ytor där översvämningar kan ske utan allvarliga konsekvenser. Dessa ytor är bland annat grönytor, våtmarker, öppna vattenytor och annan genomsläpplig mark som kan infiltrera och rena regn- och smältvattnet. Ytorna kan också minska vattenmängder och jämna ut flödet från häftiga regn som ett led i klimatanpassningen.

Riskområden

I syfte att få en bild över riskområden har staden gjort en översiktlig skyfallsmodellering. Karteringen visar översvämningssrisken inom olika delar av

staden samt pekar ut områden var vidare utredningar kan behövas. Karteringen utgår från en simulering av ett så kallat 100-års regn i ett framtida klimat (år 2100). Ett 100-års regn kan beskrivas som ett skyfall som kan inträffa en gång vart hundra år. Eftersom regn inträffar slumpmässigt kan det komma närsomhelst.

Åtgärder vid riskområden

Parker och naturområden som ligger inom riskområdet bör identifieras och utredas vidare. Exempel på åtgärder vid riskområden kan vara:

- Utveckling och anordnande av ytor där översvämningar kan tillåtas att ske under kontrollerade former.
- Justering av marknivåer högre upp i avrinningsområdet för att styra vattnet mot platser där det gör mindre skada.
- Ökning av andelen grönyta i avrinningsområdet för att öka infiltrationen.
- Nyförläggning av ledningar för att höja ledningskapaciteten över den dimensionerade normen.

Principer för planering och utveckling

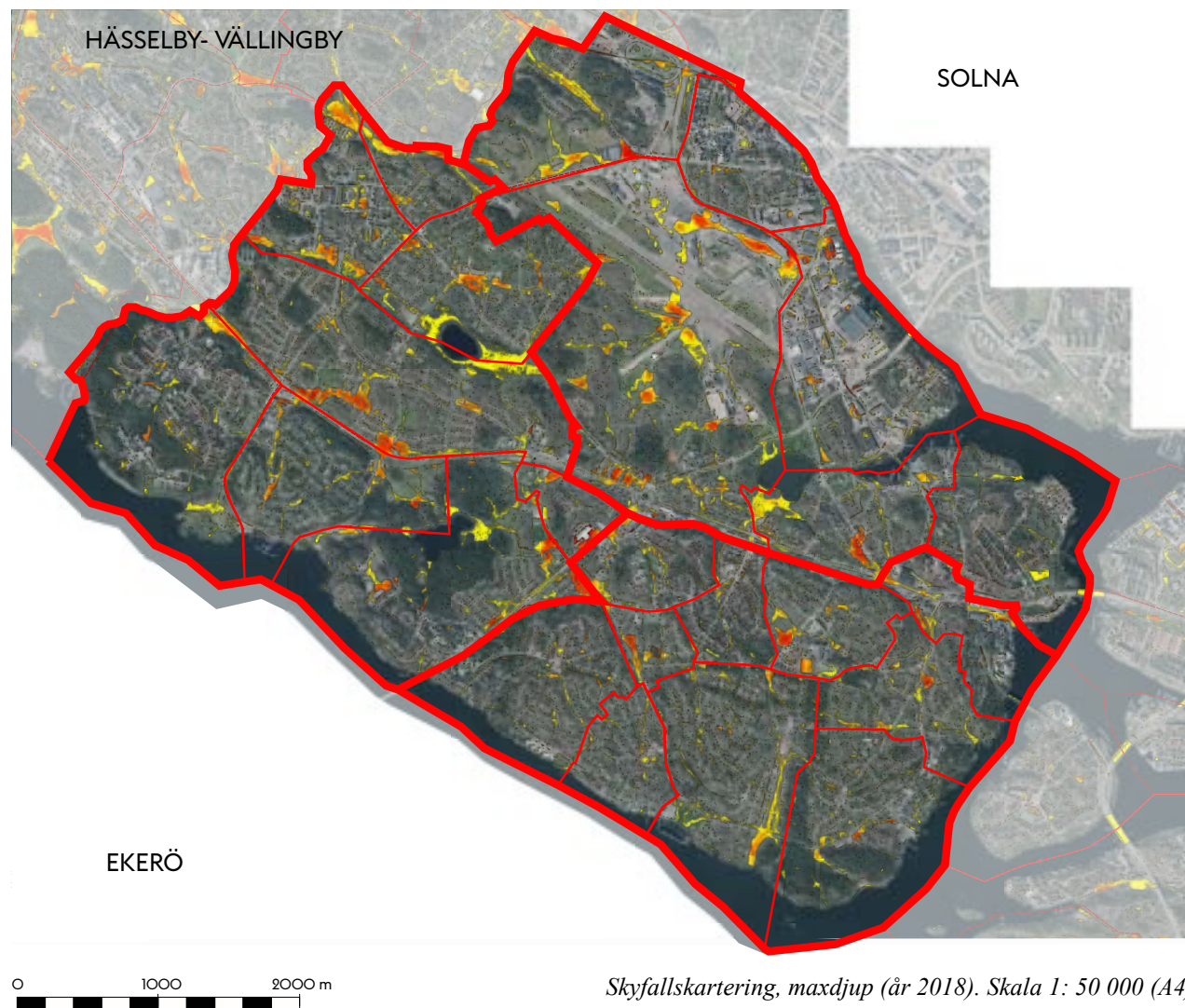
Skyfall och översvämningssrisker bör beaktas i såväl planering som utveckling av stadens parker och naturområden. Staden behöver utveckla ett nätverk av grönska och vattenytor som ökar motståndskraften mot översvämningar. Detta innebär ett systematiskt arbete med att skapa gröna och blå multifunktionella ytor. Ytorna kan motverka översvämningar genom att fördröja, rena och infiltrera dagvatten vid skyfall eller ihållande regn. Samtidigt kan de utgöra attraktiva inslag i stadsmiljön, bidra med rekreativa och sociala värden och berika den biologiska mångfalden. I dokumentet Grönare Stockholm är en riktlinje att skyfallsmodellen ska ligga till grund för och beaktas i planeringen.

Skyfallskartering, maxdjup Bromma

Karta med maxdjup och flödesvägar för potentiella skyfall inom Bromma. Topografi och infiltrationsförmåga är de faktorer som har störst inverkan på resultatet. Maxdjupen anger de områden som får högst vattendjup. Flödesvägarna anger de områden där vattnet har högst flöde. De områden som har de djupaste vattennivåerna löper högst risk att översvämmas vid ett skyfall. Djupnivåerna i karteringen motsvarar olika nivåer av stående vatten vid ett potentiellt skyfall. Dessa utgörs av låglänta områden dit vattnet söker sig när kapaciteten av avloppssystem eller infiltrationen inte räcker till. Inom Bromma finns det ett antal områden med djupa vattennivåer som därmed löper högre risk att översvämmas. Dessa är bland annat intill sjöarna Lillsjön, Judarn och Kyrksjön.

Vid förändringar i landskapet, som tillkommande bebyggelse, är det viktigt att i tidigt skede genomföra dagvattenutredningar. I samband med att planprogrammet togs fram för den tillkommande bebyggelsen i området kring Brommaplan, mellan Brommaplan och Bromma flygplats, genomfördes en dagvattenutredning. I utredningen bedöms det finnas förutsättningar att skapa ett dagvattenmagasin, för fördröjning och rening av dagvatten, i anslutning till Lillsjön. På andra sidan Drottningholmsvägen bedöms det inte vara lämpligt med ett magasin nära flygplatsen då den kan komma att attrahera fågel som i sin tur utgör en risk för flygtrafiken. Där föreslås istället fördröjning i underjordiskt magasin.

Stadens grönytor fyller en viktig funktion för att ta hand om skyfall. Karteringen visar översvämningsrisken samt pekar ut områden var vidare utredningar kan behövas. Resultaten från skyfallskarteringen behöver analyseras mer inom respektive park och naturområde.

Skyfallskartering, maxdjup (år 2018). Skala 1: 50 000 (A4).

Teckenförklaring

Skyfall, maxdjup

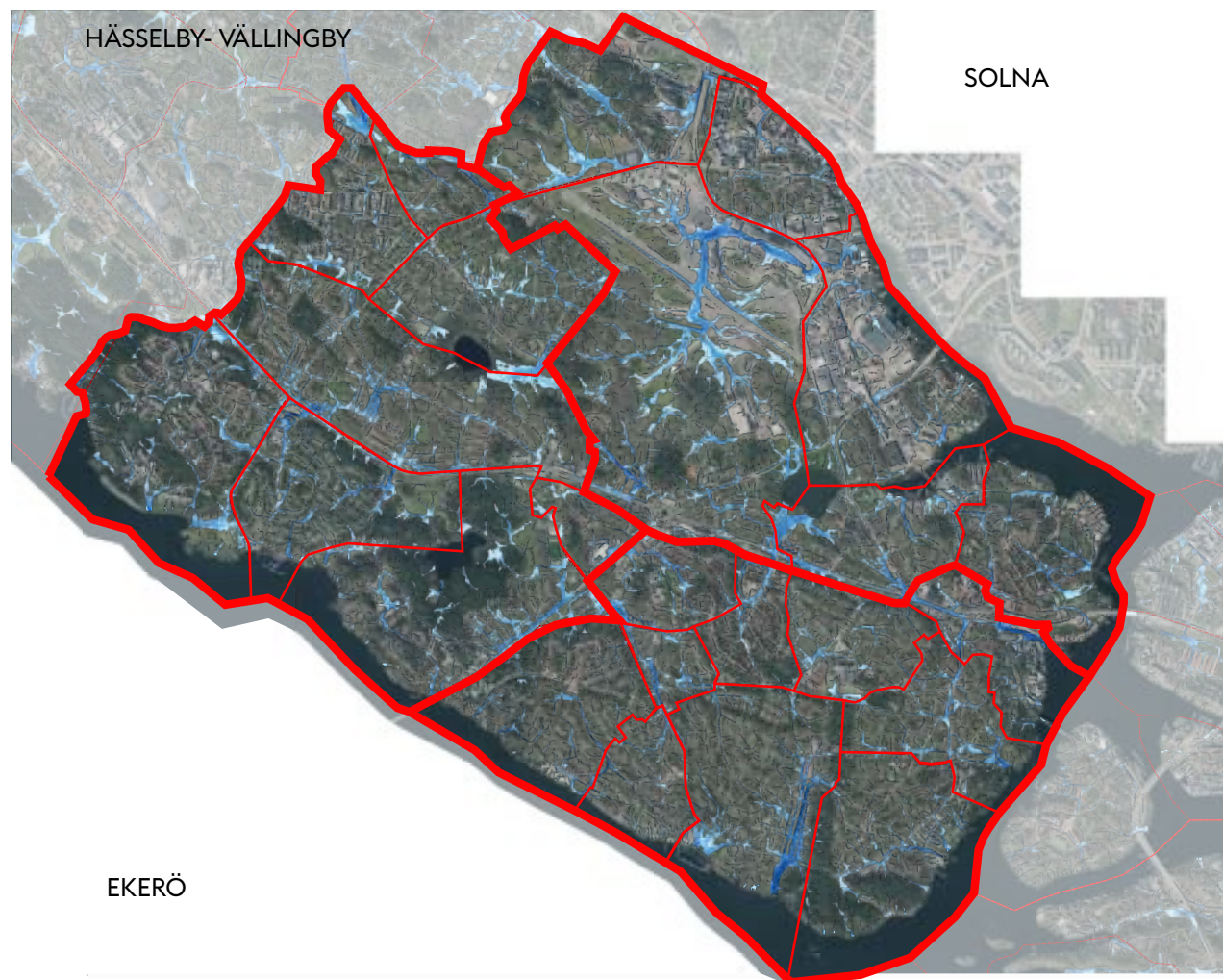
- 0.1- 0.3 m
- 0.3- 0.4 m
- 0.4- 0.5 m
- 0.5- 1.0 m
- > 1 m

Skyfallskartering, flödesvägar Bromma

Karta med flödesvägar för potentiella skyfall inom Bromma. Topografi och infiltrationsförmåga är de faktorer som har störst inverkan på resultatet. Flödesvägarna anger de områden där vattnet har högst flöde.

Inom de områden där vattenflödet är som högst har vattnet högre kraft vilket kan försvåra såväl infiltration i mark som ledningsnät. Vattnets höga kraft gör även att erosionsrisken ökar. Dessa områden kan utgöras av bland annat smala och låglänta passager som omges av högre topografiska nivåer.

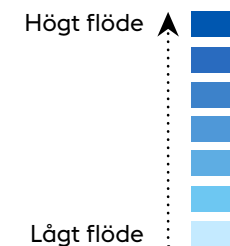
Karteringen visar att flödesvägarna med högst flöden finns vid bland annat Ålstensgatan, Drottningholmsvägen och Bromma flygplats. Flera av flödesvägarna leder mot låglänta och vattentäckta partier som Mälaren och sjöarna Lillsjön, Judarn och Kyrksjön. Resultaten från skyfallskarteringen behöver analyseras mer inom respektive park och naturområde.

Skyfallskartering, flödesvägar (år 2018). Skala 1:50 000 (A4).

Teckenförklaring

Skyfall, flödesvägar

Biotoper

De olika växt- och djurarterna hör hemma i olika naturligt avgränsade miljöer som kallas biotoper. En biotop är ett område med en enhetlig ekologisk struktur och karaktär som kan fungera som livsmiljö för flera växter och djur samtidigt. Biotoperna skiljer sig i storlek och kan innefatta allt ifrån en större granskog till en mindre damm. Brommas skogsområden innehåller en stor variation av biotoper inom olika naturtyper. Brommas landskap karakteriseras av hållmarksbarrskog i de högre partierna, blandskog i de mellersta partierna och ädellövskog i de lägre partierna. Det finns även många mindre naturområden med bland annat hållmarkstallskog och ekar. Gräsmarker av olika storlek finns jämnt utspridda över området. Inom staden som helhet råder det brist på stora sammanhängande gräsytor med extensiv skötsel. Gräsmarken kring Bromma flygplats är ett exempel på en sådan yta och innehåller höga ekologiska värden för bland annat häckande fåglar.

På flera av dessa platser har den historiska markanvändningen gjort att ytorna kunnat bevara sin öppna karaktär. Våtmarker förekommer mer sparsamt inom stadsdelsområdet och är främst belägna i de största skogsområdena. Dessa biotoper inhyser höga ekologiska värden samtidigt som de inom staden utgör viktiga fokusområden för den biologiska mångfalden.

Staden har identifierat flera naturtyper som särskilt betydelsefulla för staden, i och med att de är alltmer sällsynta nationellt eller globalt. Även för att de hyser en mängd hotade arter samtidigt som de finns kvar i tillräcklig omfattning i staden för att funktionella habitatnätverk ska finnas. Exempel på betydelsefulla naturtyper som staden kartlagt habitatnätverk för är: äldre barrskog, äldre ädellövskog samt våtmarker, vattendrag och stränder.

Barrskog

Barrskog förekommer framförallt i Brommas större skogsområden och i de högre belägna partierna. Områdena består framförallt av äldre hållmarkstallskog på höjderna och en blandad tall- och grandminerad skog i lägre partier och sluttningar. Inom områdena finns inslag av äldre träd och död ved vilket ökar deras ekologiska värde. Äldre talldominerad barrskog förekommer alltmer sällan. Staden, tillsammans med andra kommuner, har därmed ett särskilt ansvar för att bevara och förvalta dessa miljöer.

Våtmarker, vattendrag och stränder

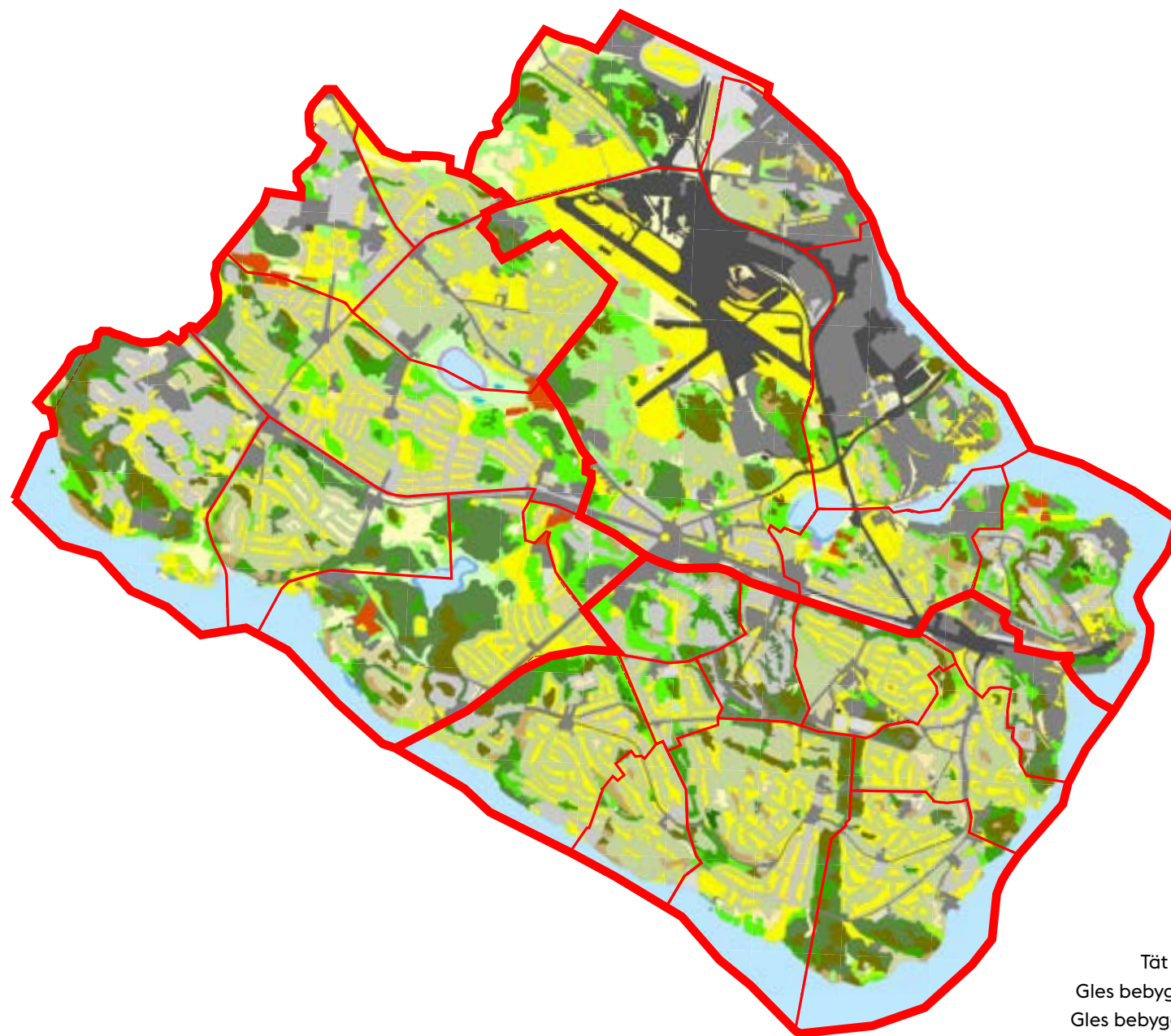
Bromma innehåller ett antal våtmarker som är värdefulla för en mängd växter och djur. Dessa är framförallt belägna utmed strandkanterna längs Mälaren och sjöarna, men det finns även ett antal mindre och utspridda fattigkärr och skogsklädda våtmarker inom skogsområdena. Inom bland annat Grimsta skogen finns biologiskt värdefulla våtmarker utmed den lummiga strandpromenaden. Många av landets våtmarker har torkat eller dikats ur. I våtmarkerna förekommer många av landets rödlistade arter, varav några av arterna utgörs av groddjur.

Ädellövsområden och ekmiljöer

Till de ädla lövträden räknas avenbok, ask, alm, bok, ek, fågelbär, lind och lönn. Ädellövskogen förekommer endast i den södra delen av Sverige. Motsvarigheten i Stockholmstrakten är ädellövsområden och ekmiljöer. Ädellövskogens utbredning har minskat kraftigt. Ädellövträden utgör ett viktigt ekologiskt nätverk för bland annat skalbaggar som använder träden för reproduktion. Inom Bromma planeras förstärkning av ekbiotoper genom friställning av existerande ekar och plantering av nya ekar, bland annat inom området Riksby. Åtgärden skulle även behövas inom flera av de mindre naturområdena.

Träddunge i Stora Mossen.

Teckenförklaring

Hällmarksbarrskog	
Barrskog, torr- frisk	
Barrskog, fuktig -våt	
Hällmarksblandskog	
Blandskog, torr- frisk	
Blandskog, fuktig- våt	
Hällmarkslövskog	
Lövskog, torr- frisk	
Lövskog, fuktig- våt	
Hällmarksädellövsskog	
Ädellövskog, tät	
Ädellövskog, gles	
Blandad buskmark	
Videbuskmark	
Hällmark	
Grus-sandmark	
Gräsmark	
Torr gräsmark	
Frisk gräsmark	
Fuktig gräsmark	
Våt gräsmark	
Sötvattensstrandäng	
Havsstrandäng	
Åker och vallodling	
Odlingslott	
Blandskogsmyr	
Lövskogsmyr	
Öppen myr	
Videkärr	
Öppet vatten	
Vattenvegetation	
Tät bebyggelse utan vegetation (0-15%)	
Tät bebyggelse med inslag av vegetation (10-30%)	
Gles bebyggelse med 30-50% vegetation, intensiv skötsel	
Gles bebyggelse med 30-50% vegetation, extensiv skötsel	
Hårdgjord obebyggd och ej genomsläpplig mark	
Övrig mark med avlägsnad vegetation	

Biotopkartan (år 2009). Skala 1: 40 000 (A4).

0 500 1000 m

Habitat

Ett habitat är en lämplig livsmiljö för en viss art eller artgrupp. Habitatnätverk definieras som ett nätverk av habitat som är sammanlänkade med spridningszoner. Habitatnätverkens kvaliteter och sammanbindningsgrad är förutsättningen för arters möjlighet att överleva på sikt i området.

För att underlätta prioriteringar vid stadsplanering, exploatering och skötsel har de ekologiska nätverken sammanställts i olika kartunderlag. Ett av dessa underlag är kommunal grön infrastruktur av betydelse för Stockholms biologiska mångfald som redovisas i översiktsplanen. Den kommunala gröna infrastrukturen visar sammanhängande nätverk av ekologiska funktioner som kärnområden, de viktigaste spridningszonerna och de områden som bedöms ha tillräckligt stora kvalitéer för att hysa särskilt skyddsvärda arter. I Bromma utgör bland annat Sundby friområde en livsmiljö för skyddsvärda arter.

Den kommunala gröna infrastrukturen är en sammanställning av nätverken av ekologiska funktioner som starkt påverkar förutsättningarna för biologisk mångfald i staden. Analysunderlagen som legat till grund för den kommunala gröna infrastrukturen är, förutom förekomsten av biotoper, bland annat tre olika artgrupper som indikerar på en hög biologisk mångfald. Inom Stockholms stad är dessa artgrupper eklevande insekter, barrskogsfåglar och groddjur. Kartunderlagen visar artgruppernas habitatnätverk. Staden arbetar löpande med att kartera habitatnätverk för fler arter. För närvarande karteras habitatnätverken för pollinatörer.

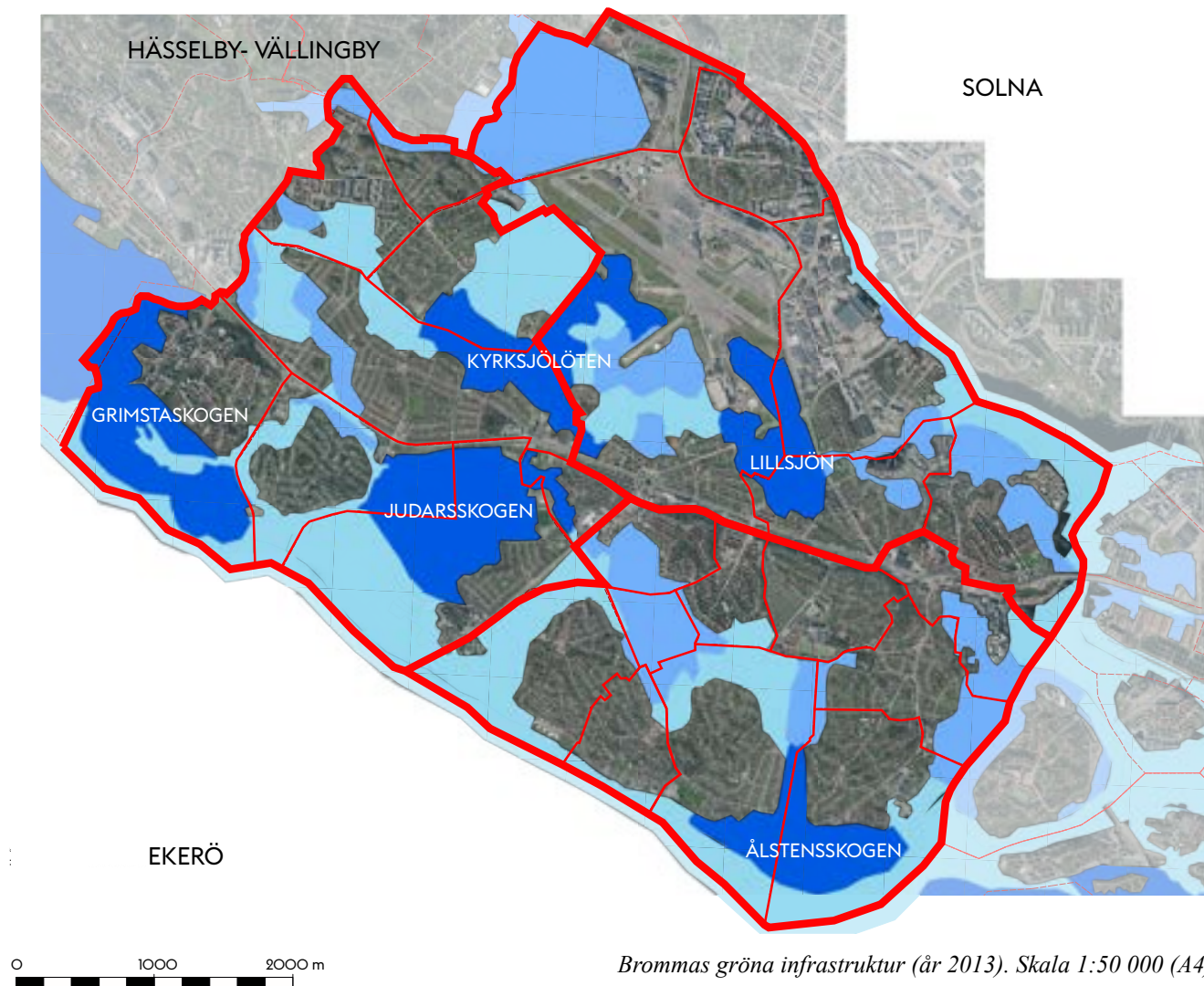
Fåglar på stenar utanför västra Ålstensskogen.

Brommas gröna infrastruktur

Karta över Brommas sammanhängande nätverk av ekologiska funktioner. I kartan ser man kärnområden, de viktigaste spridningszonerna och de områden som bedöms ha tillräckligt stora kvalitéer för att hysa särskilt skyddsvärda arter.

Bromma är generellt rikt på grön infrastruktur. Inom stadsdelsområdet finns fem stycken skogsområden som utgör kärnområden med livsmiljöer för många växt- och djurarter. Dessa är Grimstaskogen, Kyrksjölöten, Judarskogen, Riksby friområde och Ålstensskogen. Det finns ett antal livsmiljöer för skyddsvärda arter. Den största utgörs av Sundby friområde i Bällsta. Andra exempel är Nyängsparken, Borgberget, Alviksberget och Olovslundsparken. Dessa områden är viktiga för vissa skyddsvärda arter, men inte tillräckligt stora för att klassas som kärnområden. Mellan dessa finns spridningszoner som även sträcker sig mot och utmed hela strandlinjen längs Mälaren. Spridningen sker bland annat via grönområden, koloniområden eller villaträdgårdar i bland annat Ålsten, Nockeby, Nockebyhov och Bromma kyrka.

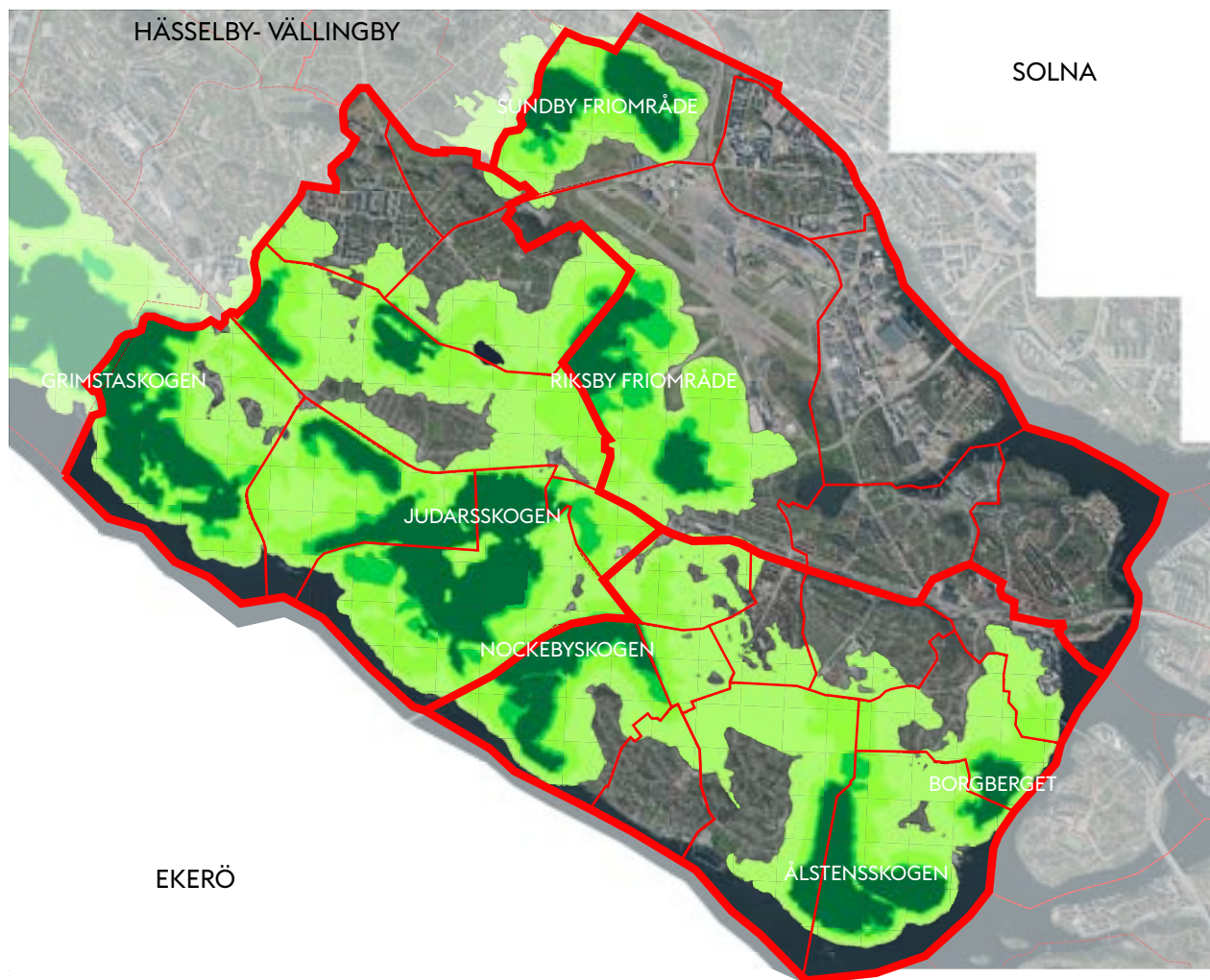
Detta nätverk av funktioner är viktigt för att på sikt bevara stadens biologiska mångfald och en förutsättning för robusta ekosystem som över tid och i en föränderlig miljö kan leverera olika ekosystemtjänster.

Brommas gröna infrastruktur (år 2013). Skala 1:50 000 (A4).

Teckenförklaring

Kärnområde	
Livsmiljö för skyddsvärda arter	
Spridningszon	

Habitatnätverk barrskogsfåglar (år 2013). Skala 1:50 000 (A4).

Teckenförklaring

	Mycket hög tillgänglighet
	Hög tillgänglighet
	Relativt hög tillgänglighet
	Medel tillgänglighet

Habitatnätverk barrskogsfåglar

Karta över Brommas habitatnätverk för barrskogsfåglar. Förekomst av framförallt arter som tofsmes, talltita och svartmes har legat till grund för karteringen. I kartan ser man olika grader av tillgänglighet på barrskogsfåglarnas livsmiljöer.

I stadsdelsområdet finns väl sammanhållna och tillgängliga habitat för barrskogsfåglar. Dessa är koncentrerade kring de större skogsområdena Grimstaskogen, Riksby friområde, Judarskogen, Sundby friområde, Borgberget och Ålstensskogen. Det finns även ett samband från Grimstaskogen och Sundby friområde mot Hässelby- Vällingby i norr.

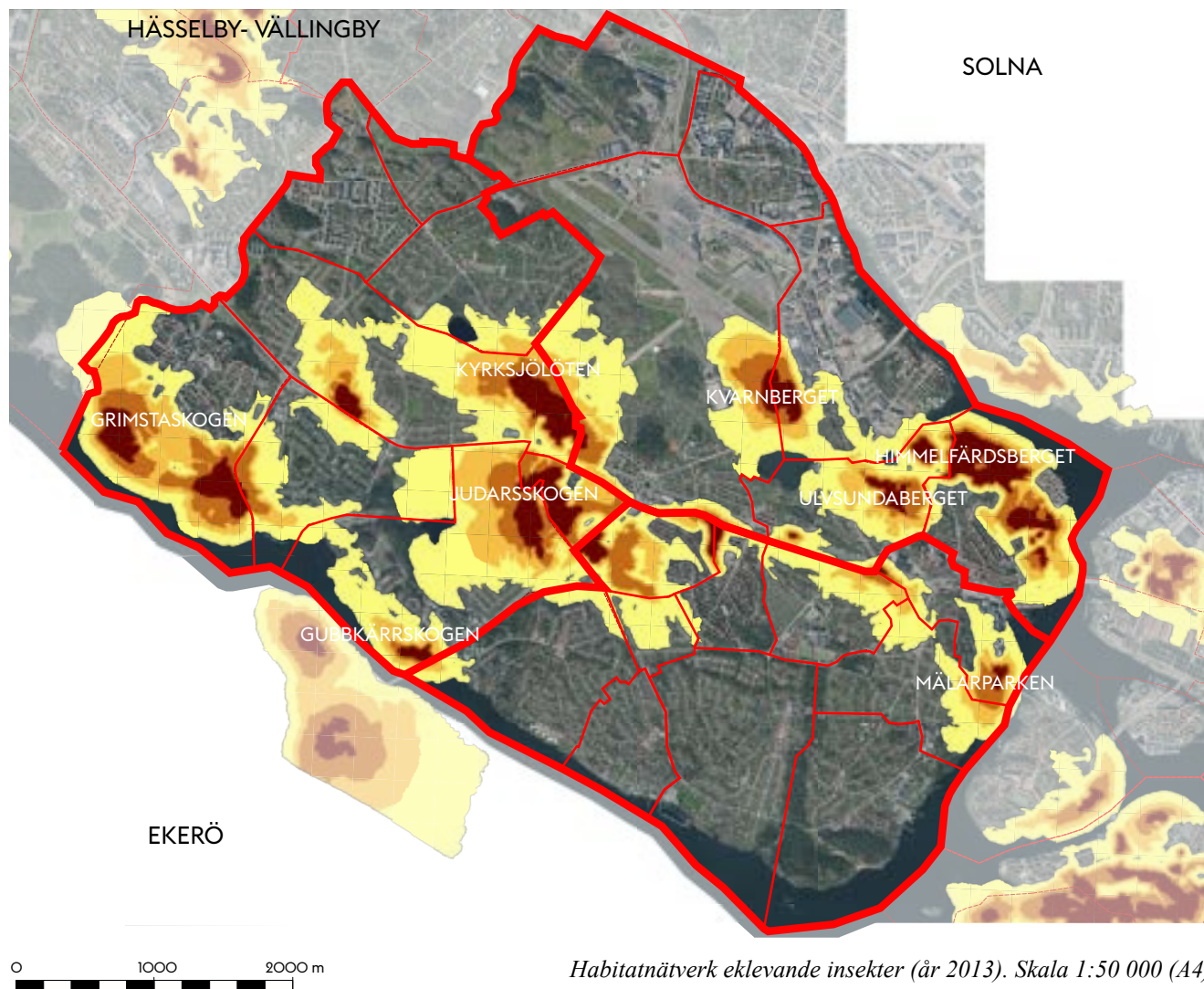
Barrskogsfåglarna föredrar sammanhängande skogsområden och undviker ofta öppen mark. Äldre träd har fler livsmiljöer att erbjuda insekter än unga träd. För fåglarna blir därmed äldre barrskogar en värdefull tillgång för att få föda. Barrskogsfåglarna vistas i större och täta skogsområden för att skydda sig från rovfåglar. För att bevara stadens biologiska mångfald är det viktigt att beakta barrskogsfåglarnas förutsättningar.

Habitatnätverk eklevande insekter

Karta över Brommas habitatnätverk för eklevande insekter. I kartan ser man olika avstånd för spridning som anger hur långt insekterna kan ta sig men fortfarande vara i sitt habitat.

I stadsdelsområdet finns väl sammanhållna och tillgängliga habitat för eklevande insekter. Nätverken är koncentrerade kring de större skogsområdena Grimstaskogen, Kyrksjölöten, Judarskogen, Himmelfärdsberget, Kvarnberget, Ulvsundaberget och Mälarparken. Det finns även ett samband från Judarskogen via Gubbkärrskogen mot Ekerö i väst. Det finns även spridningsvägar kring de äldre miljöerna, som Ulvsunda och Åkeshovs slott. Från grönområdena i Traneberg och Alvik finns samband mot Kungsholmen och Solna i öster.

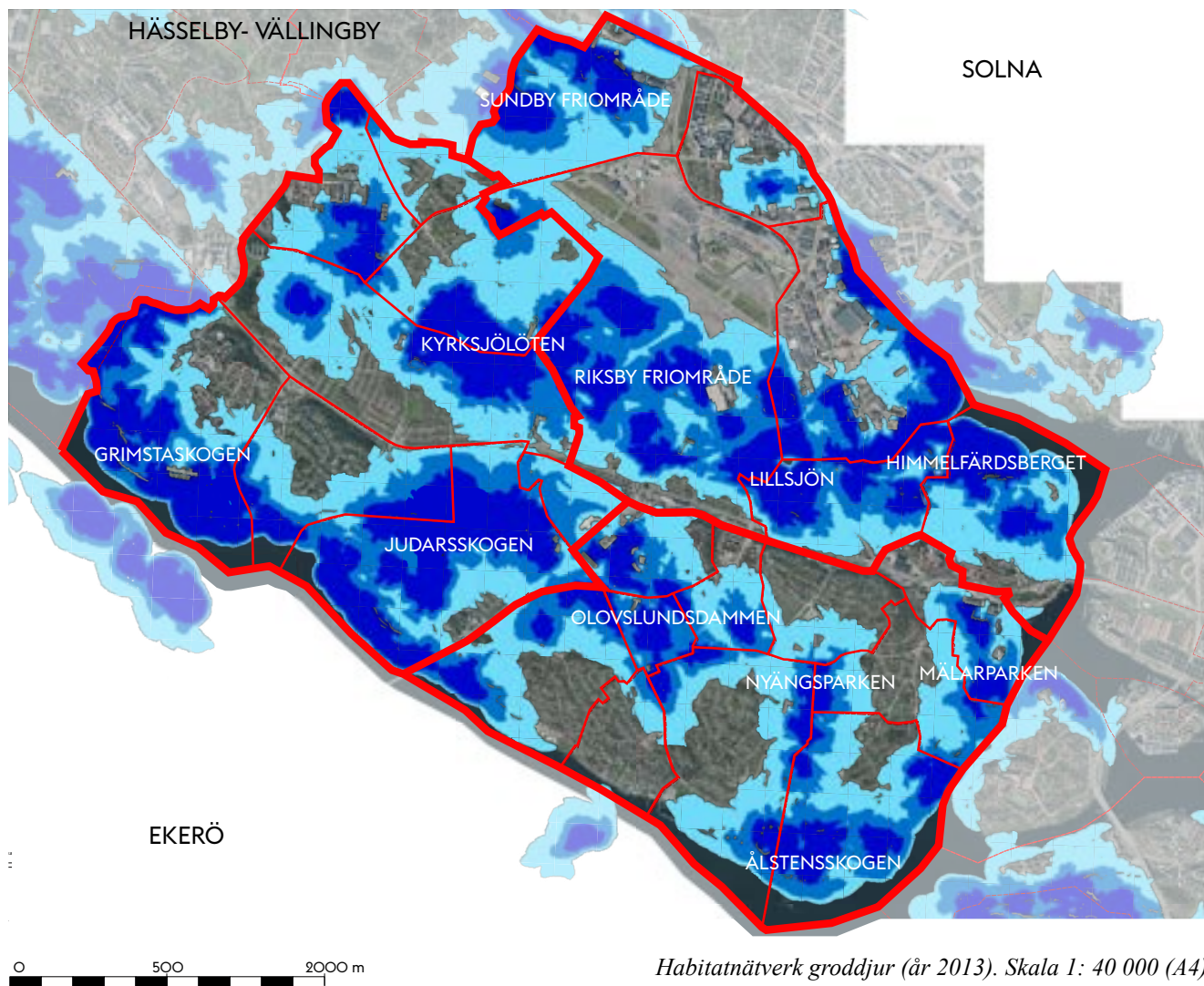
Flera hotade och sällsynta insektsarter är knutna till gamla och ihåliga ekar. Ekmiljöerna behöver kontinuerlig skötsel för att säkerställa ljusinsläpp. För att bevara stadens biologiska mångfald är det viktigt att säkerställa tillgången genom att planera generationsväxlingar av ekbeståndet.

Habitatnätverk eklevande insekter (år 2013). Skala 1:50 000 (A4).

Teckenförklaring

- 200 m spridning i skog
- 500 m spridning i skog
- 1 km spridning i skog
- 2 km spridning i skog

Habitatnätverk groddjur (år 2013). Skala 1: 40 000 (A4).

Teckenförklaring

- Spridning högst trolig
- Spridning trolig
- Spridning möjlig

Habitatnätverk groddjur

Karta över Brommas habitatnätverk för groddjur. I karten ser man trolig spridning för hur långt groddjuren kan ta sig inom sitt habitat. Förekomst av padda ligger till grund för karteringen. Till skillnad från övriga groddjur tål paddorna större vatten och fisk. Slutsatser från kartan bör därmed tas med försiktighet.

Inom stadsdelsområdet finns väl sammanhållna och tillgängliga habitat för groddjur i våtmarker i bland annat de större kärnområdena Grimstaskogen, Kyrksjölöten, Judarskogen, Riksby friområde, Olovslundsdammen och Ålstensskogen. Det finns spridningsvägar längs Mälaren, från Mälarparken mot Kungsholmen, från Traneberg och Ulvsunda industriområde mot Solna i öster och från Grimstaskogen mot Ekerö i väster. I de norra delarna finns samband mot Hässelby- Vällingby från ett flertal platser, bland annat Grimstaskogen och Sundby friområde. Sambanden mellan sjöarna, Kyrksjölöten och Lillsjön i norr och Judarskogen i söder bryts delvis av Drottningholmsvägen och Bergslagsvägen. Under Spångavägen, i anslutning till Kyrksjölöten, har två grodttunnlar anlagts för att underlätta förflyttning. Inom bland annat Lillsjön och Storskogen finns anlagda grodddammar, och nya planeras vid Bällsta idrottsplats. Vid Nälsta dike finns öppen ängsmark med fuktigare partier med troliga groddjurslokaler. På land fungerar partier som flyttblock och död ved som övervintringslokaler. Det innebär att bland annat Olovslundsparken utgör ett habitat i sin helhet, där groddjuren ligger nergrävda i naturmarken intill dammen under vintern.

För att bevara stadens biologiska mångfald är det viktigt att utveckla och koppla samman groddjurslokaler där groddjuren kan övervintra, hitta föda och fööka sig.

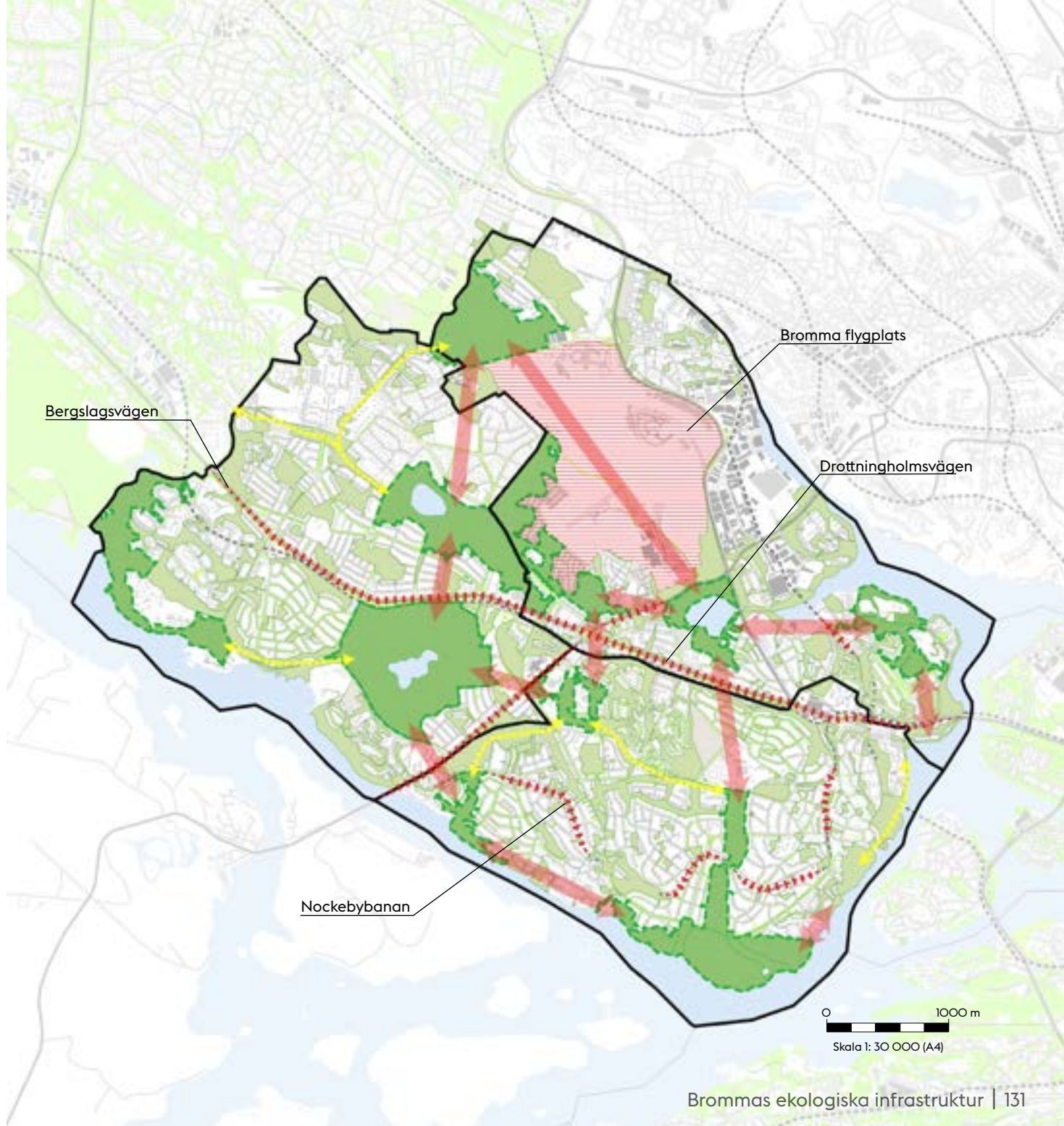
Ekologiska stråk & kopplingar

Bromma har idag flera större naturområden som utgör habitat för ett flertal insekter och djur. Flera av områdena är däremot fragmenterade och saknar goda sammankopplingar vilket försvårar möjligheterna till migration och spridning. Barriärerna utgörs bland annat av större vägar och spårvägstrafik, till exempel Drottningholmsvägen och tunnelbanan. Även större hårdgjorda ytor kan utgöra fysiska barriärer, bland annat Bromma flygplats.

För barrskogsfåglar innebär flygfältet en fysisk barriär då de är beroende av att se från trädkrona till trädkrona. Däremot utgör de stora gräsytor runt flygfältet viktiga platser för markhäckande fåglar. Groddjuren drabbas mer av områdets hårt trafikerade vägar och spårvägar. Dessa innebär dödlighet samtidigt som de kan förstöra viktiga livsmiljöer.

Teckenförklaring

- Större naturområden
- Fysisk barriär
- Bristfällig koppling
- Mindre bristfällig koppling

Ekologiska åtgärder

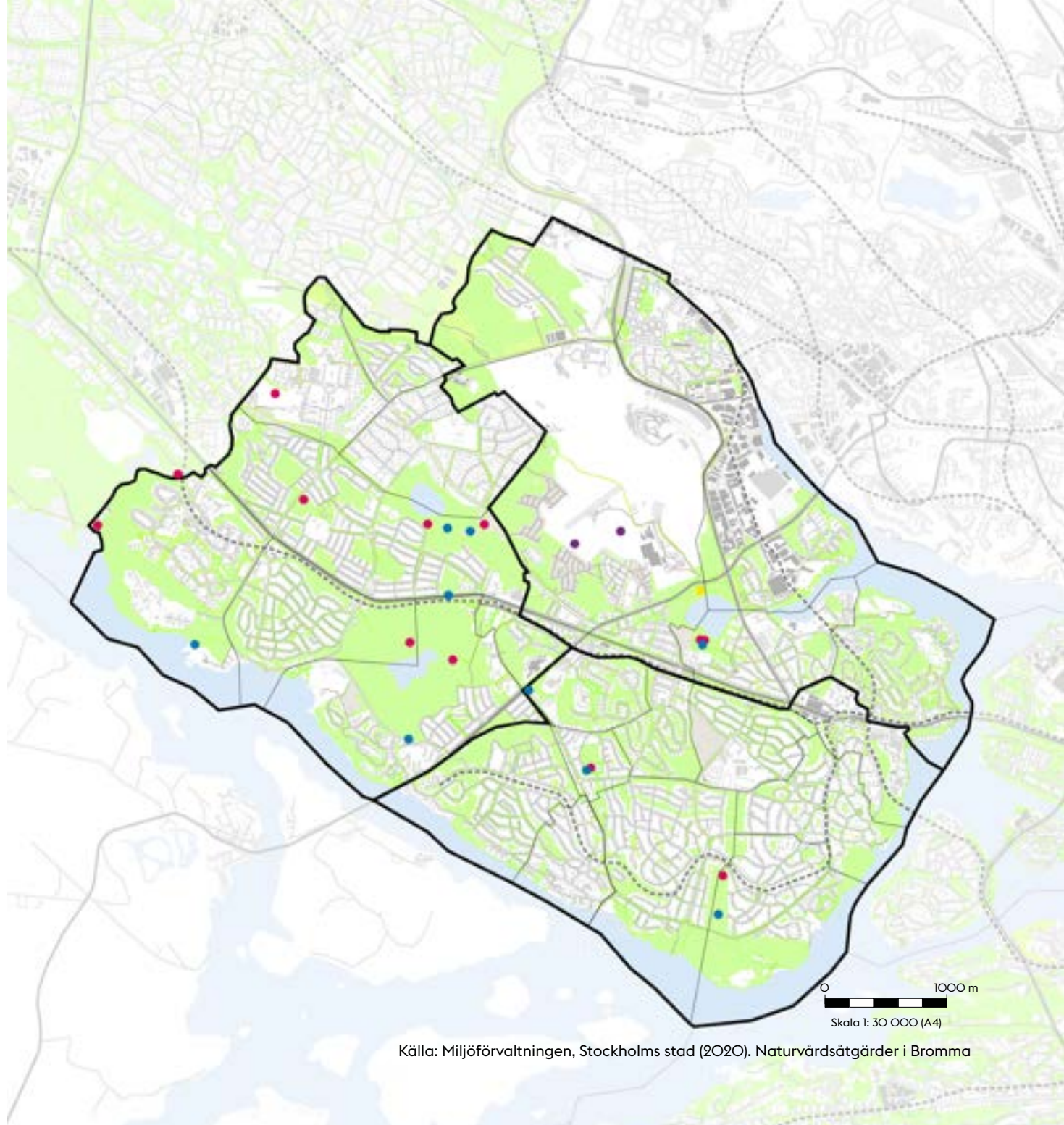
Inom några av Brommas parker och naturområden genomförs naturvårdsåtgärder och kontinuerlig skötsel för att bevara och öka de ekologiska funktionerna och värdena som gynnar den biologiska mångfalden. Sedan år 2007 finns flera dokumenterade åtgärder som genomförts, varav 2 genomförs på kontinuerlig basis. För närvarande finns en pågående naturvårdsåtgärd och två stycken planerade. Det finns även 9 förslag till nya naturvårdsåtgärder.

Naturvårdsåtgärderna finns presenterade i kartan och i sammanställningen på nästa sida.

Under år 2021 inleds ett arbete med stadsdels-specifika åtgärdsprogram för stadens biologiska mångfald (SÅP). Bromma ingår i programmet och fler förslag kommer att tas fram.

Teckenförklaring

- Genomförd
- Planerad
- Förslag till åtgärd
- Pågående

Förteckning över alla naturvårdsåtgärder som genomförts, pågår eller föreslås

Genomförda åtgärder

- Groddjurstunnlar vid Spångavägen

År 2013 anlade Trafikkontoret två grodtunnlar under Spångavägen för att många grodor och paddor blivit överkörda när de försökt ta sig över vägen. Grodtunnlarna är riktade mot Kyrksjön som är en viktig plats för groddjur.

- "Salamanderdammen" i Judarskogen
Öster om sjön Judarn anlades år 2007 en groddamm på cirka 200 kvadratmeter. Salamanderdammen hyser en viktig miljö för både den större och mindre vattensalamandern och anlades i syfte att ge bättre förutsättningar för groddjur i området.

- Återintroduktion av större vattensalamander i Judarskogen

År 2009 flyttades tillfälligt ett antal större salamandrar från Olovslundsdammen till den nya salamanderdammen i syfte att återetablera arten, som tidigare försvunnit från Judarskogen. Åtgärden har visat sig framgångsrik.

- "Kanaandammen"
Intill Räcksta kvarn anlades en groddamm år 2007. Idag hyser dammen en viktig livsmiljö för mindre vattensalamandrar och vanliga grodor.

- "Räckstadammen"
Alldeles intill Räcksta träsk anlades en groddamm år 2007. Idag är dammen ganska liten men hyser ändå en population av mindre vattensalamander.

- "Söderbergakärret"
Tidigare var det ett naturligt skogskärr som hade för låg vattenvolym för lekande grodor. Det bestämdes därför att restaurera kärret år 2012 genom att anlägga en groddamm.

- "Lilla dammen" i Judarskogen
Norr om sjön Judarn anlades år 2007 en ny groddamm för att skapa fler förutsättningar för groddjuren som finns i Judarskogens naturreservat.

- "Kolonidammen" i Kyrksjölöten
Vid Kyrksjölöten koloniområde anlades år 2014 en groddamm för att stärka beståndet av groddjur i naturreservatet. Särskilt viktigt var återetablering av större vattensalamander eftersom en del av naturreservatet är ett Natura 2000-område bland annat på grund av dess population av groddjursarten.

- Återintroduktion större vattensalamander i Kyrksjölöten
I ett samarbete mellan Stockholms stad och Stockholms herpetologiska förening genomfördes en återintroduktion av större vattensalamander år 2015. Resultatet visade att det förekommer fler större vattensalamandrar men det behövs fler uppföljningar för att dra några säkra slutsatser.

- "Kyrksjödammen" i Kyrksjön
Inom kyrksjölöten naturreservat anlades år 2007 en groddamm på södra sidan av Kyrksjön. Åren 2011-2013 förstörades dammen i två etapper för att gynna fler groddjur, men speciellt den större vattensalamandern.

- Groddamm 1 i Lillsjöparken
Groddammen anlades 2017 och har ett bestånd av vanlig groda.

- Groddamm 2 i Lillsjöparken
År 2011 anlades groddammen söder om Lillsjön. Dammen sköts om kontinuerligt eftersom den tenderar att växa igen.

- "Ålstensdammen" i Ålstenskogen
Tidigare var det ett naturligt kärr som krävde restaurering på grund av igenväxning. Dammen anlades år 2012 och kräver kontinuerlig skötsel för att inte växa igen.

- Salamanderräddning i Olovslund (genomförs kontinuerligt)
Under våren i Olovslund vandrar salamandrar till Olovslundsdammen som är en viktig lokal för dem. Många av salamandrarna råkar fastna i en plaskdamm intill Olovslundsdammen under värvandringen. Det utförs därför en salamanderräddning varje år under lekperioden, från mars till juni, där lärare och elever från Olovslundsskolan flyttar över salamandrar från plaskdammen till Olovslundsdammen.

- Slätter på Björklunds hage (genomförs kontinuerligt)
På Björklunds hage växer en del rikblommigt gräs där många av växterna i gräsmarken gynnas av att hävdas. Arterna som hittats tyder på en frisk ängsmark. En gång årligen slättras Björklunds hage för att gynna den biologiska mångfalden i området och hålla gravfältet där öppet och synligt.

Pågående åtgärder

- Groddamm 3 i Lillsjöparken
En ny groddamm anläggs norr om Lillsjön. Dammens olika delar ska möjliggöra lämpliga platser för äggläggning och säkerställa att vattennivån är tillräcklig för grodorna. Dessutom föreslås en brygga som groddjuren kan använda för skydd. Bryggan gör det även möjligt för besökare att ta en titt på dammen.

Planerade åtgärder

- Förstärkning av ekmiljöer
Stockholms stad gör en satsning för att gynna de höga natur- och kulturmiljövärden som ekmiljöerna har. I Riksby ska ekbiotoperna stärkas genom nyplantering av ekar och friställning av befintliga ekar.

- Damm och övervintringsgropar för groddjur i Riksby
I Riksby planeras övervintringsgropar som grod- och kräldjur trivs i. Intill Lillsjön planeras även en ny damm för både groddjur och vatteninsekter.

Förslag till åtgärder

- Grodtunnel i Drottningholmsvägen
En grodtunnel föreslås under Drottningholmsvägen som ska underlätta för till exempel större vattensalamander och andra mindre djur att sprida sig.

- Ekodukt/socidukt över Bergslagsvägen
Idag är kopplingen mellan Judarskogens naturreservat och Kyrksjölöten naturreservat svag. Därför föreslås en ekodukt/socidukt över den främsta barriären, Bergslagsvägen, som skulle kunna stärka kopplingen.

- Varningsskyltar för groddpassage i Gubbkärrsvägen
Det föreslås att varningsskyltar sätts upp för att varna passerande trafik i Gubbkärrsvägen om passerande groddjur. Detta för att öka groddjurens överlevnad under deras vandringsperioder.

- Ny groddamm "Kolonidammen 2" i Kyrksjölöten
Fler dammar i Kyrksjölöten naturreservat kan anläggas för att stärka förutsättningarna för större vattensalamandern.

- Ny groddamm "Skogsdammen" i Kyrksjölöten
Ytterligare groddammar kan anläggas i Kyrksjölöten naturreservat för att stödja populationen av större vattensalamander i området.

- Nya groddammar vid Lillsjöparken
Tidigare anlagda dammar vid Lillsjön har visat goda resultat för groddjurspopulationen. Söder om dessa dammar finns möjlighet att anlägga ytterligare en eller två.

- Varningsskyltar för groddpassage i Olovslundsdammen
Naturdammen i Olovslund hyser större vattensalamander. Runtom naturdammen finns villor och vägar som gör det svårt för groddjuren att vandra runt utan att skada sig. Det föreslås därför att sätta upp varningsskyltar under groddjurens vandringsperioder.

- Ny groddamm "Ängsdammen" i Tyska botten
På södra delen av Grimsta naturreservat finns goda förutsättningar att anlägga en groddamm.

- Restaurering av kärr i Ålstenskogen
Delar av en kärr i Ålstenskogen har dränerats på grund av utgrävning. Förslaget är att diket läggs igen.

Texterna är direkt hämtade från stadens miljöbarometer gällande Naturvårdsåtgärder i Bromma, Miljöförvaltningen, Stockholms stad (2020).

Lindallé längs Alviksvägen i Ålsten.

Träd i offentliga miljöer

Park- och gatuträd

Stadens träd i offentliga miljöer är en viktig del av grönstrukturen som ofta har höga kulturhistoriska, sociala och ekologiska värden. Träden utgör livsmiljöer för många växt- och djurarter samtidigt som de levererar olika typer av ekosystemtjänster, som omhändertagande av dagvatten, minskning av bullernivåer, filtrering av luft, temperaturregulering och koldioxidupptag. För att träden ska må bra och utveckla stora kronvolymen är goda markförhållanden en förutsättning. Växtbäddarna behöver anpassas efter art och placering.

I flera parker, alléer och på begravningsplatser finns gamla, grova och ihåliga träd som har höga ekologiska värden. I flera av Brommas parker finns många gamla träd som är värdefulla för insekter, lavar, mossor, svampar, fåglar och fladdermöss. I bland annat Åkeshovsparken i Åkeshov finns äldre ihåliga ekar som med sina döda vedpartier och håligheter innehåller en mängd mikromiljöer för många olika arter. Den biologiska mångfalden är en grund för att ekosystemen ska fungera och vara effektiva. För att bevara den biologiska mångfalden är det därför viktigt att spara olika biotoper. En del i detta arbete handlar om att bevara dessa gamla, stora och döende träd. För att säkra tillgången på död ved är det även viktigt att bevara träd som fallit eller avverkats eftersom dessa har höga värden för den ekologiska mångfalden. I samma avseende bör, om möjligt, stubbar från fällning av träd lämnas kvar.

Inom Bromma finns även ett flertal alléer som har

höga ekologiska och kulturhistoriska värden. Stadens alléer omfattas av ett generellt biotopskydd.

Gatuträden har störst påfrestningar i en stad eftersom täta beläggningar gör det svårare för trädens rötter att ta upp näring. De vanligaste problemen för gatuträden är brist på utrymme, syre, vatten och näring, skador som framkallats via saltning, beskärning, ledningsschakt eller andra fysiska skador. Ett exempel inom Bromma är en ledning inom Kyrksjölöten. Träden under och intill har avverkats eller skadats på grund av beskärning. En lösning på detta kan vara att se över möjligheten att gräva ner ledningen på sikt.

För att lösa några av dessa problem kan man åtgärda jordkonstruktionen, någonting som staden kontinuerligt arbetar med. Genom att renovera växtbäddar kan träden få bättre tillgång till luft och vatten. En så kallad skelettjord kan bära tung trafik utan att jorden kompakteras. I Bromma har man genomfört detta i etapper på flera av lönarna längs Drottningholmsvägen och Bergslagsvägen, sträckan Ulvsundaplan - Räckstarondellen. Många av dessa träd är döda eller är döende till följd av att deras livsmiljö under många år har försämrats, att de har skadats och rötterna inte längre har plats för att växa. Flera av träden utgör en trafikfara då de riskerar att släppa grenar på vägen eller gång- och cykelbanan. Här tas de döda och skadade träden bort, nya växtbäddar byggs och nya friska träd planteras. I samband med renoveringen beskärs också ett antal träd.

Blandad poppel- och päronallé längs Ålstensgatan.

Utmaningar

Stadsträden står inför flera utmaningar och hot. Förtätningen innebär ofta exploatering av grönytor vilket innebär en minskning av trädbestånden.

Klimatet förändras och tenderar att bli varmare och torrare med en ökad nederbörd, fler kraftiga skyfall, ökad vind och på sikt högre vattennivåer. För stads-träden innebär även denna förändring ett hot då de i högre utsträckning riskerar att få ekologisk obalans.

En ökad vind innebär att andelen stormfällningar av enstaka träd blir högre. Andelen växtsjukdomar ökar i takt med klimatförändringarna vilket gör att träden löper större risk att drabbas av parasiter och sjukdomar.

Mål

- För att upprätthålla trädbeståndet finns behov av att planera och genomföra generationsväxlingar, där gamla träd ersätts med nya för att säkerställa återväxt och succession.
- Vårdprogram för alléer bör upprättas. Dessa utgör biotopskyddsområden eftersom de är viktiga för den biologiska mångfalden.
- Träd som avverkats eller fallit bör sparas för att säkerställa tillgången på gamla träd och död ved eftersom dessa har höga ekologiska värden.
- Säkerhetsbesiktningar och inmätning av träd bör genomföras i direkt närhet till lekplatser, förgårdsmark, bollplaner, utegym och längs med välbesökta gångstråk. Det behöver tas fram en policy om stora träd ska tillåtas intill lekplatser. Staden behöver sätta in fortlöpande kontroll att träden är friska och inte har stora döda grenar.

- Ta ner enstaka träd i dålig kondition för att vara bättre rustad mot stormfällningar. Öka trädvårdsinsatser och upprätta trädvårdsplaner. Genomför trädinventeringar och upprätta trädvårdsplaner i samband med parkupprustningar och renoveringar av växtbäddar.
- Elledningar bör grävas ner i marken för att inte hamna i konflikt med träden längs gatorna.
- För att förbättra växtförhållandena för gatuträden bör arbetet med att renovera växtbäddar fortlöpa.
- För att olika växt- och djurarter ska ha möjlighet att anpassa sig till klimatförändringar är det viktigt att ha en genetisk och artmässig variation av växtmaterial som bättre tål förändringar och nya sjukdomar.
- För att kunna hantera en ökad nederbörd och fler kraftiga skyfall är det viktigt med fungerande dagvattensystem där en stor del av vattnet leds till parker och planteringsytor.

Riktlinjer & frågeställningar för Brommas ekologiska infrastruktur

Brommas gröstruktur ska ha en rik biologisk mångfald

I dokumentet Grönare Stockholm listas ett antal riktlinjer för planering, genomförande och förvaltning av stadens parker och naturområden. Riktlinjerna syftar till att stärka stadens gröna kvaliteter och utveckla det offentliga rummet. Till respektive riktlinje listas ett antal frågeställningar som är viktiga att beakta under olika skeden- planering & utredning, genomförandet och förvaltning. Här listas de frågeställningarna från Grönare Stockholm som är relevanta för Brommas ekologiska infrastruktur.

Förutom de riktlinjer, frågeställningar och strategier som listas här ska även 2020- års handlingsplan för biologisk mångfald tas med i beaktning. Dessa mål framgår dock inte i denna parkplan.

Planering & utredning

- Hur bidrar den fysiska planeringen till att vårda och utveckla den biologiska mångfalden när det till exempel gäller ekologiska samband och skyddsvärda arter?
- Har befintliga ekosystemtjänster analyserats? Har funktioner för framtida behov av ekosystemtjänster beaktats och tillgodosetts med tillräckliga mått inom befintliga ytor

och i förslag till stadsutveckling?

- Har relevant grönytekomensation säkerställts i samband med genomförandet av stadsutvecklingsprojekt där anspråkstagande görs av mark med ekologiska och rekreativa värden?
- Har dagvattenstrategin, stadens skyfällsmodell och riktlinjer för dagvatten legat till grund för och beaktats i planeringen? Både för normalväder och för extrem nederbörd.

Genomförandet

- Hur bidrar den fysiska utformningen till att en rik biologisk mångfald kan sparas eller skapas?
- Hur säkerställs att befintliga karaktärsträd, ekologiska värden och andra värdefulla landskapselement skyddas under hela genomförandefasen?
- Har markbäddar och bevattning utförts på ett sådant sätt att växtlighet kan utvecklas över tid? Hur följs detta upp?
- På vilket sätt har relevanta ekosystemtjänster säkerställts och utvecklats i samband med projektering och utförande av parkmark?
- Har lokal dagvattenhantering i praktiken utförts på ett sätt som fungerar över tid och

som kan bidra till pedagogiska och estetiska värden? Hur följs detta upp? Har samråd skett mellan förvaltningar och bolag?

Förvaltning

- Finns aktuella planer för skötseln av särskilt värdefulla grönområden och naturreservat för att främja biologisk mångfald?
- Utförs habitatstödjande skötselåtgärder av vissa grönområden och naturreservat?
- Finns löpande gallring med tillhörande föryngring för långsiktig utveckling av vegetationen med i skötselplanen? Tillgodoses nödvändig beskärning?
- Hur genomförs skötsel för att stärka värdefulla spridningsvägar för växter och djur?
- Finns kunskap och ytor för att förbättra grönområdenas ekosystemtjänster och optimera mångfunktionella ytor?
- Har hänsyn tagits till framtida klimatförändringar ur skötselsynpunkt (till exempel genom växtval som klarar översvämning och torka)?
- Säkerställs användning av ett anpassat och varierat växtmaterial för att förbättra motståndskraft inför klimatförändringar när så är lämpligt utifrån projekt och läge?

Strategier för Brommas ekologiska infrastruktur

Brommas grönstruktur ska ha en rik biologisk mångfald

Stockholm ska skapa en långsiktigt hållbar grön och blå infrastruktur genom att identifiera, värna om och utveckla de gröna och blå sambanden som finns idag. Begreppet Ekosystemtjänster ska arbetas in som verktyg i stadsutvecklingen och integreras i ekonomiska ställningstaganden i samband med exploatering och förvaltning.

Den rika biologiska mångfalden värnas

Stockholm ska kontinuerligt omhänderta och förvalta en livskraftig grönstruktur med rik biologisk mångfald genom att exempelvis minska barriäreffekten mellan grönområden och undvika habitatförlust och artförlust.

Genom samarbete mellan olika aktörer och mellan stadens förvaltningar skapas möjlighet att utveckla gemensamma strategier för biologisk mångfald och klimatanpassning.

Investering i dagvattensystem i parker ska utvecklas för att kunna hantera en ökad nederbörd och en ökad andel kraftiga skyfall. Användning av dagvatten som bevattning av stadsträd och planteringar ska utvecklas. Parkernas funktioner för skyfallshantering

behöver bevaras och i vissa fall även utvecklas.

Som en följd av ökande vindar kommer stormfällningar av enstaka träd bli allt vanligare. Nedtagning av träd i dålig kondition, trädvårdsinsatser och nyplantering av träd är av största vikt för att säkerställa återväxt och succession. Med ett förändrat klimat ökar andelen växtsjukdomar. En större variation av träd, buskar och blommor ska planteras och därmed ge bättre tålighet mot kommande förändringar och nya sjukdomar.

Ett förändrat klimat ställer andra och nya krav på både skötsel och investeringar. Parker som är särskilt värdefulla att utveckla för en ökad artrikedom och en ekologisk skötsel ska identifieras. Långsiktiga skötselplaner ska tas fram.

Identifiera och värna om gröna och blå samband som utgör den ekologiska infrastrukturen.

Skapa en långsiktigt hållbar ekologisk infrastruktur med ett finmaskigt nätverk genom att utveckla kopplingar och överbygga barriärer.

Alla gröna ytor i stadsdelsområdet har betydelse

för den ekologiska infrastrukturen. Kyrkogårdar, bostadsgårdar och förgårdsmark är en del av de gröna sambanden på samma sätt som stadsdelsområdets parker och naturområden.

Skötseln av parker och grönområden ska främja den biologiska mångfalden, bland annat de naturtyper och artgrupper som staden identifierat som särskilt viktiga för Stockholm - äldre barrskog, äldre ädellövskog samt våtmarker, vattendrag och stränder. Även artrika gräsmarker är viktiga naturtyper som behöver hävd för att behålla värdena.

Ekosystemen ger stora bidrag till Stockholm

Stadsodling skapar ökad blomning och pollinering vilket främjar den biologiska mångfalden. Möjligheterna till stadsodling i stadsdelsområdet ska förbättras.

Även nya bostadsområden och byggnader kan bidra med grönska. Andelen gröna ytor bör ökas genom att till exempel omvandla hårdgjorda ytor eller anlägga gröna tak.

Den ekologiska infrastrukturen stärks för att bättre anpassas till nya klimatförutsättningar.

Förvaltning och utveckling

Förvaltning och utveckling

En fungerande skötsel krävs för att säkra parkernas karaktär och värden. Med klimatförändringar och en tätare stad ställs högre krav på att skapa långsiktigt hållbara parker med plats för fler besökare. För att fungera som Stockholmarnas gröna vardagsrum är det viktigt att parker och grönområden upplevs rena, välskötta och säkra att vistas i. Ansvar för stadens parker, natur och vatten ligger på flera av stadens förvaltningar och bolag.

Många av stadens parker används mycket flitigt och slitaget på både utrustning och vegetation är stort. En stor del av Brommas anlagda parkmark har ett högt besöksstryck vilket kräver en intensiv skötsel. Även områdena med naturmark är omtyckta och mycket använda av de boende. Skötseln av natur är vanligtvis mer extensiv än skötseln av anlagda parker. För naturreservat och vid fornlämningar kan det behövas högre skötselinsatser än vad som är normalt för naturmark för att lagkrav och åtaganden enligt skötselplaner skall kunna uppfyllas.

Med rätt skötsel gynnas den biologiska mångfalden och grönstrukturen blir mer tålig. Staden ska sträva efter att bedriva en ekologiskt inriktad skötsel med målet att skapa och bevara en hög biologisk mångfald. För att kunna erbjuda attraktiva parker och säkra lekplatser behövs god planering av skötseln och kontinuerliga underhållsinsatser. Det kan till exempel handla om att få fram gräsytor som tål ett högre slitage eller att maskinerna som används i arbetet blir mer miljövänliga.

Skötsel

Skötsel är ett samlingsbegrepp för drift och under-

håll. Drift är återkommande insatser som sker med olika frekvens beroende på vilken typ av åtgärd det gäller, till exempel gräsklippning. Underhåll är återkommande reparationer i mindre omfattning för att hålla en anläggning i gott skick, till exempel lagning av parksoffa.

Ansvar för stadens parker, natur och vatten ligger på flera av stadens förvaltningar och bolag. Trafikkontoret ansvarar för belysning längs gång- och cykelvägar samt gatuträd. Idrottsförvaltningen ansvarar för elljusspår och spårdragning under vintertid. Stadsdelsförvaltningen har ansvar för skötseln av parker och naturområden. I skötseln av parkmark ingår till exempel lekplatser, parkvägar, strandpromenader, motionsspår och utrustning som trappor, murar, parkmöbler, lekutrustning, skräpkorgar, stängsel, plaskdammar, gräsytor, planteringar och parkträd. Stadsdelen sköter även planteringar på gatumark. Ansvar för belysning på vissa lekplatser, bollplaner och elljusspår ingår också i förvaltningens åtagande liksom livbojar och räddningsstationer längs stränder och solbryggor. I både parker och naturområden förekommer fornlämningar som kräver särskild skötsel och som omfattas av stadsdelens ansvar. Stadsmuseet och Länsstyrelsen kan bistå med råd.

Upprustade Örnboiparken.

Parkskötseln utförs av entreprenörer som stadsdelsförvaltningen har upphandlat i konkurrens. Stadsdelsförvaltningen ställer höga miljökrav på entreprenörerna. Driften av maskiner och deras drivmedel ska vara miljövänlig.

Upphandlingen baseras på ett förfrågningsunderlag som beskriver funktion och utförande av driftarbetet som ska utföras av entreprenören. För att säkerställa ett gott resultat genomför stadsdelsförvaltningen en kontinuerlig kontroll, uppföljning i fält, använder checklistor och har en tät dialog med entreprenören. Utöver detta används tilläggsbeställningar vars omfattning styrs av utrymme i budgeten. Exempel på sådana beställningar är föryngringsbeskränning, uppgrävning av buskage, nyplantering, sådd, träd-fällning, naturvård, gallring, lökplantering, vassklippning och uppstamning av parkträd. Budgeten medger inte att alla önskemål om skötsel kan uppfyllas. Stadsdelsförvaltningen måste alltid göra en prioritering mellan olika skötselinsatser.

Drift

I driften av park- och naturmarken ingår främst gräsklippning, ogräsrensning, röjning av sly och underhållsbeskränning av träd. Besiktning av lekplatser samt provtagning av vattenkvalitet vid bad och plaskdammar utförs enligt gällande rutiner. I driften ingår även renhållning med tömning av papperskorgar. Städning av parkmarken sker kontinuerligt. Två gånger om året sker vår- och höststädning som ska vara klara till 15 maj respektive 1 december.

Utöver det ordinarie arbetet är det vanligt att stadsdelsförvaltningen tvingas prioritera städning och återställande efter tjuvtippning och efter andras entreprenadarbeten.

Anläggning av strandpromenad i Mälarparken.

Vinterunderhåll vid Solviksbadet.

Renhållning

Stadens skräpkorgar ska tömmas så ofta det behövs och aldrig vara överfulla. Staden tillämpar en 24-timmarsregel som anger att överfull skräpkorg ska vara tömd inom ett dygn efter att anmälan kommit in till entreprenören. Staden jobbar med ständiga förbättringar av renhållningen i våra parker så att de upplevs trivsamma och trygga. Det kan handla om att byta ut gamla skräpkorgar till nya och större eller se över placeringarna av skräpkorgarna så att de står där behovet är störst.

Vinterunderhåll

Snöröjning och halkbekämpning utförs längs de större kommunikationsstråken i parker och i trappor anslutna till dessa. Övriga parkvägar och trappor i parkerna vinterunderhålls inte.

Vårstädning

Efter snösmältningen vårstädas stadens parker. Skräp, kvistar och andra föremål städas bort. Vinterns sandningssand sopas bort från gångvägar och trappor. Stränder ses över och strandkanterna rensas.

Sommarskötsel

Under sommarhalvåret genomförs kontinuerligt klippning av gräsytor och gräskanter, skötsel av perenner och annueller samt rensning av ogräs. Häckbuskage klipps en gång per säsong.

Höststädning

På hösten utförs lövupptagning i parkerna. Lövstädningen genomförs med hjälp av lövblåsar och andra maskiner. Löven omvandlas till kompostjord.

Plaskdammar

Vattnet i plaskdammarna renas i ett reningsverk och kloreras. För att hålla en god vattenkvalitet stängs plaskdammarna av för grovrengöring och vattenbyte varje vecka. Mätning av vattenkvalitet och borttagning av skräp i vattnet görs dagligen.

Strand- och bryggbad

Inför varje badsäsong gör dykare en bottenrensning inom badområdet och eventuella föremål tas bort. Sand på stranden fylls på. Bojlinor som avgränsar badområdet och eventuella bryggor läggs ut. Om permanenta toaletter saknas på badplatsen ställs sommartoaletter ut. Prover på vattenkvaliteten tas regelbundet. Resultaten av provtagningarna anslås på badplatsen och på stadens hemsida.

Trädvård

Parkernas trädskick kontrolleras regelbundet av utbildade arborister (träexperter). Trädvård prioriteras särskilt i anslutning till lekplatser och de mest besökta parkerna. Det kan handla om borttagning av torra grenar i trädens kronor. Om trädets skick är väldigt dåligt, kan ibland hela träd behöva tas bort.

Lekplatssäkerhet

Varje år säkerhetsbesiktigas samtliga allmänna lekplatser. Lekplatsbesiktningarna görs av en oberoende besiktningsman och enligt svensk standard för lekredskap och stötdämpande underlag. Eventuella allvarliga fel åtgärdas omedelbart. Övriga eventuella fel och brister ska åtgärdas inom tre månader. Utöver den årliga säkerhetsbesiktningen genomför parkdriftentreprenören löpande kontroller av lekplatserna. Under vintertid när det är snö och is fungerar inte de stötdämpande fallunderlagen som finns under lekutrustningen.

Bil med snöplog i Bromma (1958).
Källa: Petersens, Lennart af (1913-2004),
1958, Stockholms stadsmuseum
fotonummer F 56325

Platsanpassad skötsel

Genom att anpassa skötseln till parkernas och naturområdenas förutsättningar kan miljöernas unika värden bevaras och utvecklas. Ett exempel på detta är gräsklippning längs park- och naturstråk, där man istället för att klippa en jämbred gräsremsa kan följa naturen och på så sätt framhäva dess egna former.

Nyanläggning

I samband med att en ny park anläggs är, i vissa fall, anläggningsentreprenören ansvarig för skötseln de första åren. En skötselplan utarbetas för etablerings-skötsel respektive garantiskötsel. Inför överlämnande av skötselansvaret till stadsdelsförvaltningen sker en övertagandebesiktning. En skötselplan för förvaltningen av parker bör upprättas i samråd med stadsdelsförvaltningen. Den ska innehålla mål för

park- och naturmarksskötsel samt skötselmetod.

Underhåll

Stadsdelsförvaltningen ansvarar för underhåll av anläggningar och utrustningar som finns i park- och naturmarken. Exempel på underhåll är asfaltering av parkvägar, lagning av parkmöbler, målning och fogning av trappor och murar. För att hitta, åtgärda och förebygga fel genomförs löpande tillsyner av ytor där skötsel utförs. Även besiktning av lekplatser sker kontinuerligt för att upptäcka skador efter slitage eller skadegörelse. För att öka tryggheten och förbättra siktlinjer genomförs insatser som röjning av buskage och uppstamning av träd.

Hjälpmedel i skötselarbetet

Medborgardialog

En viktig del för att hålla grönytorna i gott skick är en god kommunikation med brukarna. Genom kontakt med dem som vistas i området kan lokala problem ofta lösas smidigt. Stadsdelsförvaltningen är Stockholms stads lokala ansikte utåt. Stadsdelen har kontakt med och tar hjälp av medborgarna på olika sätt. Aktiviteter som Parkernas dag, olika former av brukaravtal och kampanjer mot nedskräpning ger delaktighet i skötselarbete. Medborgarförslag kan lämnas till varje stadsdelsförvaltning. Via mejl eller telefon kan medborgarna kontakta staden och lämna felanmälan. På synpunktsportalen och i appen Tyck till Stockholm kan synpunkter, felanmälan, förslag och beröm lämnas.

Brukaravtal

Föreningar och nätverk har möjlighet att teckna brukaravtal med stadsdelsförvaltningen. Brukarmedverkan syftar till att öka medborgarnas möjligheter till inflytande och delaktighet i skötseln av den egna närmiljön. Förutsättningar för brukaravtal är att marken ägs av Stockholms stad och att området med brukaravtal ska vara fullt tillgängliga för allmänheten. Brukaravtalen ska ligga i linje med förvaltningens intentioner och ska komplettera och understödja upphandlat och avtalat skötselkontrakt.

Parkdatabasen

Parkdatabasen är stadens anläggningsregister över stadens samtliga grönytor med fasta anläggningar och möbler som tillhör parker och naturmark. Parkdatabasen är ett underlag för Stadsledningskontoret vid tilldelning av budgetmedel för skötsel. Samtidigt är det ett hjälpmedel för skötsel och förvaltning. Trafikkontoret har ett övergripande förvaltningsan-

Anläggning av ny avloppsledning
i Ålstensparken.

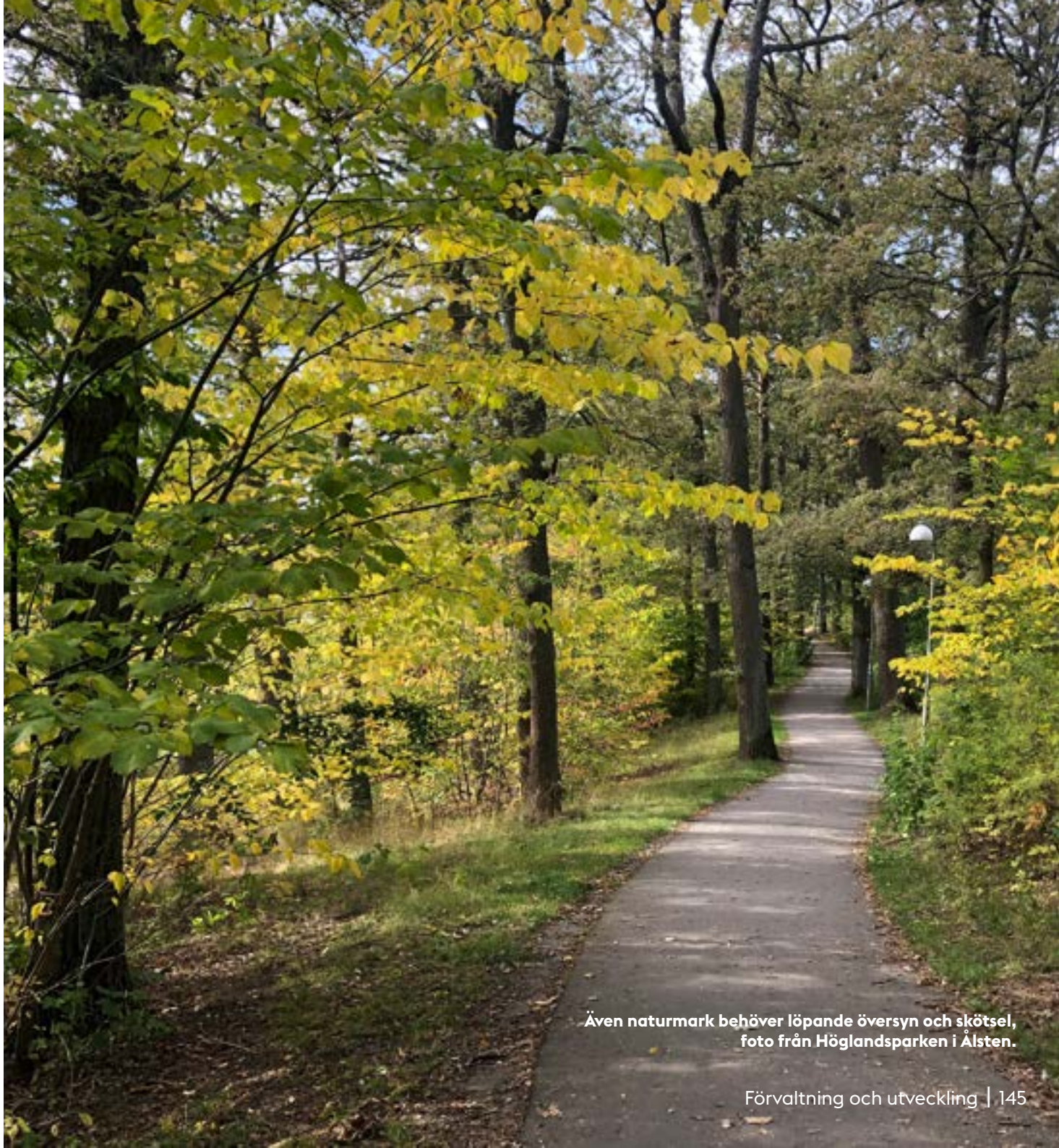
svar för databasen medan stadsdelsförvaltningarna har ansvaret för karteringen. Den ska uppdateras kontinuerligt vid förändringar och nyanläggning. Ett digitalt prioriteringsstöd för naturvårdsskötsel håller även på att utvecklas som kan läsas tillsammans med Parkdatabasen. Verktuget kommer att peka ut de viktigaste naturobjekten att sköta och ge möjlighet till kontinuerlig skötseldokumentation och uppföljning.

Teknisk handbok

Handboken innehåller regler, typlösningar och riktlinjer för nyanläggning, upprustning, drift och underhåll på offentlig mark. Syftet är att säkerställa en hög kvalitet på anläggningar och därmed öka livslängden. God kvalitet kan på kort sikt innebära höga investeringskostnader som på längre sikt kan leda till lägre drifts- och underhållskostnader.

Möbelprogrammet

Möbelprogrammet från år 2016 pekar ut riktlinjer vid möblering av nya gator, platser och parker samt vid upprustning av befintliga miljöer. Här finns förslag för soffor, bänkar, skräpkorgar och cykelställ. Programmet ger förutsättningar för att skapa en väl sammanhållen helhet och en enhetlig stadsbild.

Även naturmark behöver löpande översyn och skötsel,
foto från Högländsparken i Ålsten.

Tippning av trädgårdsavfall i Ålsten.

Ianspråktagen mark

Inom Bromma finns det problem med fastighetsägare som olovligen utnyttjar stadens mark. Privatisering av kommunens mark försämrar tillgängligheten och gör att det blir svårare för alla att ta del av naturen. Om allmän park- och naturmark används för vedupplag, trädgårdsavfall, studsmattor, förrådsbodar, parkering och rishögar blir marken mindre tillgänglig. Marken upplevs privat och skötseln försvåras.

Enligt Brottsbalken kapitel 8 får inga olovliga åtgärder vidtas på annans mark vilket även omfattar offentligt ägd mark. Plan- och bygglagen anger att allmän platsmark inte får stängas av från allmänheten utan endast tillfälligt upplåtas. Den allmänna platsmarken är inte avsedd för bebyggelse eftersom den är reserverad för allmänhetens behov av grönområden eller som buffert mellan bostäder och annan verksamhet.

Undantagen är därmed endast när privata villaägare har sökt tillstånd för att använda allmän mark tillfälligt. Marken får då utnyttjas så länge tillståndet gäller.

Staden kan inventera och anmoda berörda fastighetsägare att flytta på det som olovligen ställts dit. Om inget händer efter det kan åtgärdsplaner och avhysingar begäras hos Kronofogden.

Fastighetsägare som använder allmän mark utanför sin tomt utan lov har två alternativ:

1. Ta bort anläggningen så fort som möjligt. Om anläggningen är stor bör kommunen kontaktas för att avtala en tidplan.
2. Om den allmänna marken behöver användas tillfälligt kan tillstånd sökas.

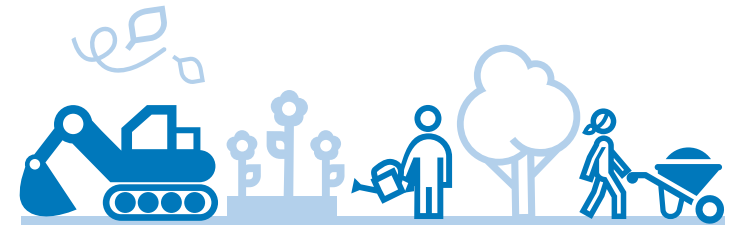
Målet med arbetet är att göra Brommas park- och naturmark mer tillgänglig samt att underlätta skötseln.

Stadens information vid Bostadslotteriet i Alvik.

Riktlinjer & frågeställningar för förvaltning och utveckling

Ett effektivt resursutnyttjande och samspel mellan förvaltning och utveckling

I dokumentet Grönare Stockholm listas ett antal riktlinjer för planering, genomförande och förvaltning av stadens parker och naturområden. Riktlinjerna syftar till att stärka stadens gröna kvaliteter och utveckla det offentliga rummet. Till respektive riktlinje listas ett antal frågeställningar som är viktiga att beakta under olika skeden: planering & utredning, genomförandet och förvaltning. Här listas de frågeställningarna från Grönare Stockholm som är relevanta för Brommas förvaltning och utveckling.

Planering & utredning

- Har samordning kring de gröna frågorna skett med berörda förvaltningar?
- Har förvaltningsperspektivet beaktats i projekt på allmän platsmark? Har synpunkter inhämtas från den som ska vara ansvarig för förvaltning?
- Har genomförandet av aktuell parkplan beaktats i utformningen av föreslagen stadsutveckling?
- Har möjligheten till brukar- och samarbetsavtal undersökts i planprocessen?
- Har funktioner och utrymmeskrav för ledningar, renhållning, brand, trafik, angöring, bil- och cykelparkering, avfalls-

hantering beaktats i detaljplanearbetet? Har samordning mellan olika funktioner gjorts så att inte kvaliteter går förlorade i senare skede.

Genomförandet

- Hur säkerställs att den slutliga utformningen och det tekniska utförandet skapar en multifunktionell yta med höga kvaliteter?
- Har nya och befintliga ledningar samordnats med andra funktioner som till exempel träd och annan vegetation? Har samråd kring de gröna frågorna skett mellan förvaltningar enligt stadens gemensamma process för exploateringsprojekt (Ledstången)?
- Har ett livcykelperspektiv använts vid materialval, upphandling och slutbesiktning av en anläggning?
- Har stadens tekniska styrdokument, kunskapsunderlag och handböcker använts vid utformning av allmän platsmark? Vilka eventuella avsteg har gjorts och varför?

Förvaltning

- Hur erbjuder stadsdelsförvaltningen större brukarmedverkan genom avtal till exem-

pelvis föreningar?

- Har behovet av och den långsiktiga kostnaden för tåliga och slitstarka material analyserats?
- Hur uppdateras Parkdatabasen löpande för att hålla den aktuell och tillförlitlig?
- Innehåller de lokala parkplanerna en beskrivning av hur erfarenhet- och kunskapsåterföring ska ske inom staden, med fastighetsägare och andra aktörer?
- Hur arbetar man med att minska förbrukningen av fossila bränslen i parkskötseln?
- Hur kan skötsel på privat och allmän mark koordineras där samordningsvinster kan göras. Finns det lokala aktörer som kan bidra till utveckling och skötsel av grönstrukturen?

Strategier för förvaltning och utveckling

Ett effektivt resursutnyttjande och samspel mellan förvaltning och utveckling

Parker och naturområden representerar stora värden som har byggts upp under lång tid. Målbilden i vision och kommunfullmäktiges budget är att stadens resurser alltid ska utnyttjas effektivt. Stockholm ska därmed ha en långsiktigt hållbar och ansvarstagande förvaltning av parker och naturområden för att behålla och vidareutveckla stadens attraktionskraft.

Ökat slitage i parkerna ställer krav på smarta lösningar

Klimatförändringar pekar mot att de gröna ytorna behöver anpassas för att fungera för ett ökat antal besökare, en dagvattenhantering som avlastar ledningsnätet och en grönska som jämnar ut temperaturen i ett förändrat klimat.

De många anspråken på grönområdena innebär svåra avvägningar mellan intressen och det krävs smarta lösningar i framförallt förvaltning och skötsel av både mark och parkbyggnader.

Stadens vägledande kunskapsunderlag ska kontinuerligt uppdateras och användas för att utveckla slitstarka och hållbara grönområden.

Parkerna ska skötas och utvecklas så att de

blir långsiktigt hållbara och klarar en ökande befolkning. I en tätare stad är det en stor utmaning att anpassa parker och naturmark till ett högre slitage.

Genom parkteknisk utveckling kring material och markuppgbyggnad ska mer slitagetåliga parker skapas vid upprustning och nyanläggning.

Förutsättningarna för parkdrift förändras i takt med att stadsdelen växer. Därför bör den totala budgetramen och fördelningsnyckeln för parkdrift regelbundet ses över och uppdateras.

Bättre erfarenhetsåterföring och lärande mellan olika roller

God kvalitet och en kostnadseffektiv parkskötsel skapas redan i planeringsskedet. Genom ökat samarbete och kunskapsutbyte mellan verksamma i alla led, från planerare till parkarbetare, ska en effektiv parkdrift med god kvalitet skapas.

Skötselns betydelse för den lokala biologiska mångfalden kan synliggöras. Genom utökad information i parkerna och på stadens hemsida

skapas en bättre förståelse för olika typer av skötselinsatser och vad de innebär.

Upphandling av parkdrift ska förenklas och effektiviseras genom enhetlig skötselstandard och gemensamma upphandlingar.

Pröva alternativa upphandlingsformer för ökad kvalitet.

Analyser av kostnader för skötsel av park och natur ska regelbundet tas fram som ett underlag för stadens budgetarbete för parkdrift.

Metoder för kontroll och uppföljning av parkskötseln ska vidareutvecklas.

Gröna och blå kvaliteter behöver stärkas i den byggda miljön

Stadens byggda miljöer behöver bli grönare, till exempel med genomsläppliga markmaterial, lokal dagvattenfördröjning, och inslag av gröna tak och väggar, gröna bullerskydd och träd i gatumiljöer.

Verktuget grönytefaktor (GYF) är ett värdefullt verktyg och det är också angeläget att anpassa

skötseln till den här typen av nya funktioner.

Stockholm Vatten har tillsammans med Miljöförvaltningen, Trafikkontoret, Stadsbyggnadskontoret, Idrottsförvaltningen och Exploateringskontoret utarbetat riktlinjer för att genomföra dagvattenutredningar i tidiga planeringsskeden och checklistor i uppföljning i exploaterings- och anläggningsprojekt.

Skötselplaner för hållbara gräsytor ska vidareutvecklas.

Skötseln av parkerna ska utföras enligt stadens antagna riktlinjer och miljökrav.

Ianspråktagen mark tas tillbaka. Samtidigt bör stadens processer för att hantera ianspråktagen mark ses över.

Referenser

Digitala källor

Fornlämningar, DpMap [Elektronisk resurs]. (red.) (2018). Visby: Riksantikvarieämbetet.

Miljöförvaltningens kartdatabas, DpMap [Elektronisk resurs]. (red.) (2018). Stockholm: Stockholms stad

Parkdatabasen, DpMap [Elektronisk resurs]. (red.) (2018). Stockholm: Stockholms stad

Sociotopkartan, DpMap [Elektronisk resurs]. (red.) (2009). Stockholm: Stockholms stad

Stadsmuseets kulturhistoriska klassifering av byggnader, DpMap [Elektronisk resurs]. (red.) (2016). Stockholm: Stockholms stad

Naturvårdsverket (u.å.). Skyddad natur. Tillgänglig: <https://skyddadnatur.naturvardsverket.se/> [2020-10-14]

Stockholms stad (2020). Naturvårdsåtgärder i Bromma. Tillgänglig: <http://miljobarometern.stockholm.se/natur/atgarder/bromma/activities> [2020-10-28]

Tryckta källor

Samtliga kapitel

Barnkonventionen (1989). New York: Generalför-samlingen, FN- förbundet.

Parkplan för Bromma- Abrahamsberg, Alvik, Högländet, Nockeby, Olovslund, Smedslätten, Stora mossen, Åkeslund, Ålsten och Äppelviken (2009). Stockholm: Sweco på uppdrag av Bromma stadsdelsförvaltning och Trafikkontoret, Stockholms stad. Tillgänglig: <https://www.stockholm.se/KulturFritid/Park-och-natur/Parker/Parkplaner/> (Hämtad 2019-05-14)

Parkplan för Bromma- Mariehäll, Ulvsunda industriområde och Ulvsunda (2009). Stockholm: Sweco på uppdrag av Bromma stadsdelsförvaltning och Exploateringskontoret, Stockholms stad. Tillgänglig: <https://www.stockholm.se/KulturFritid/Park-och-natur/Parker/Parkplaner/> (Hämtad 2019-05-14)

Parkplan för Bromma- Blackeberg, Södra Ängby, Norra Änby, Beckomberga, Eneby, Bromma kyrka, Nockebyhov, Åkeshov, Riksby och Bällsta (2010). Stockholm: Landskapslaget på uppdrag av Bromma stadsdelsförvaltning och Trafikkontoret, Stockholms stad. Tillgänglig: <https://www.stockholm.se/KulturFritid/Park-och-natur/Parker/Parkplaner/> (Hämtad 2019-05-14)

Parkplan Bromma- tillgångsanalys (2015). Stockholm: Landskapslaget på uppdrag av Bromma stadsdelsförvaltning och Trafikkontoret, Stockholms stad. Tillgänglig: <https://www.stockholm.se/KulturFritid/Park-och-natur/Parker/Parkplaner/>

(Hämtad 2019-05-14)

Nationella generationsmål och miljö kvalitetsmål (red.) (2016). Tillgänglig: <http://www.miljomal.se/> (Hämtad: 2016-03-07)

Stockholm stad (2020). *Handlingsplan för biologisk mångfald*. Stockholm: Stockholm stad. Tillgänglig: <https://miljobarometern.stockholm.se/content/docs/tema/natur/hpbm/Handlingsplan-biologisk-mangfald.pdf> [2021-12-21]

Stockholm stads miljöprogram 2016-2019 (2016). Stockholm: Stockholms stad

Översiktsplan för Stockholm (2018). Tillgänglig: <https://vaxer.stockholm/tema/oversiktsplan-for-stockholm/> (Hämtad: 2018-10-02) Stockholm: Stockholms stad

Lokala utvecklingsmöjligheter- stadsdelarna (2018). Tillgänglig: <https://vaxer.stockholm/tema/oversiktsplan-for-stockholm/lokala-utvecklingsmojligheter/bromma/> (Hämtad: 2020-02-19) Stockholm: Stockholms stad

Grönare Stockholm- Riktlinjer för planering, genomförande och förvaltning av stadens parker och naturområden (2018). Tillgänglig: <https://vaxer.stockholm/globalassets/tema/utemiljo/gronare-stockholm-faktasida/trk277-gronare-stockholm-a4.pdf> (Hämtad: 2018-06-12)

Brommas gröstruktur

Bernhardsson, Siv & Söderström, Göran (2003). *Stockholm utanför tullarna: nittiosju stadsdelar i ytterstaden*. Stockholm: Stockholmia

Friman, Helena & Söderström, Göran (2008). *Stockholm: en historia i kartor och bilder*. Stockholm: Wahlström & Widstrand

Gröna promenader i Bromma (2017) [Karta] Stockholm: Stockholms stad.

Gångstråk Stockholm Norr (2019) [Karta] Stockholm: Stockholms stad.

Lagerkvist, Cajsa (1996). Det kvinnliga i kollektivhusidén. Göteborgs Universitet. Historiska institutionen. C-uppsats. Tillgänglig: <https://elfvingarden.files.wordpress.com/2013/03/det-kvinnliga-i-kollektivhusidc3a9n.pdf> (Hämtad: 2020-04-06)

Svenska kyrkan (2008). Bromma kyrka. Stockholm stift. Tillgänglig: <https://www.svenskakyrkan.se/Sve/Binärfiler/Filer/A2BCA9B9-CA30-4AD4-80EA-539C94A78E68.pdf> (Hämtad: 2020-04-06)

Stockholms stadsmuseum (2019). Norra Ängby. [Broschyr]. Stockholm. Stockholms stadsmuseum. Tillgänglig: <http://norra-angby.se/wp-content/uploads/2019/04/100812StadsmuseumNÄTk.pdf> (Hämtad:

2020-04-06)

Stockholms stadsmuseum (2011). Dragontorpet i Abrahamsberg. Stockholm. Stockholms stadsmuseum & Bromma hembygdsförening. Tillgänglig: https://stockholmskallan.stockholm.se/ContentFiles/SSM/Texter/Text_0001/Skylt_Dragontorpet_i_Abrahamsberg.pdf (Hämtad: 2020-04-07)

Stockholm stad (2016). En mer levande stadsmiljö under Stockholms broar. Tillgänglig <https://edokmeetings.stockholm.se/welcome-sv/namnder-styrelser/kommunfullmaktige/mote-2018-11-26/agenda/0170-utlatandepdf?downloadMode=open> [2020-05-27]

Stadsbyggnadskontoret (2001). *Stockholms byggnadsordning: ett förhållningssätt till stadens karaktärsdrag*. Stockholm: Stadsbyggnadskontoret, Stockholms stad

Stadsbyggnadskontoret & Gatu- och fastighetskontoret (2004). Stockholms grönkarta- ett planeringsunderlag för grönsstrukturen Stadsdelsområdet Bromma (västra delen) [Kartografiskt material]: Stockholm: Stadsbyggnadskontoret & Gatu- och fastighetskontoret, Stockholms stad

Stadsbyggnadskontoret & Gatu- och fastighetskontoret (2004). Stockholms grönkarta- ett planeringsunderlag för grönsstrukturen Stadsdelsområdet Bromma

(östra delen) [Kartografiskt material]: Stockholm: Stadsbyggnadskontoret & Gatu- och fastighetskontoret, Stockholms stad

Stockholms stad (u.å.). Stockholm växer. <https://vaxer.stockholm/> [2020-10-20]

Svenska kyrkan (2008). Bromma kyrka. Stockholm stift. Tillgänglig: <https://www.svenskakyrkan.se/Sve/Binärfiler/Filer/A2BCA9B9-CA30-4AD4-80EA-539C94A78E68.pdf> (Hämtad: 2020-04-06)

Stockholms stadsmuseum (2019). Norra Ängby. [Broschyr]. Stockholm. Stockholms stadsmuseum. Tillgänglig: <http://norra-angby.se/wp-content/uploads/2019/04/100812StadsmuseumNÄTk.pdf> (Hämtad: 2020-04-06)

Stockholms stadsmuseum (2011). Dragontorpet i Abrahamsberg. Stockholm. Stockholms stadsmuseum & Bromma hembygdsförening. Tillgänglig: https://stockholmskallan.stockholm.se/ContentFiles/SSM/Texter/Text_0001/Skylt_Dragontorpet_i_Abrahamsberg.pdf (Hämtad: 2020-04-07)

Brommabornas parker och grönområden

Barns tillgång till lekområden- Analyser av faktiskt gångavstånd från bostäder, förskolor och grundskolor i Stockholms stad. Stockholm: Miljöförvaltningen. Tillgänglig: http://miljobarometern.stockholm.se/content/docs/tema/natur/barns_tillgang_till_lekomraden.pdf (Hämtad: 2016-03-07)

Cykelplan (2012). Stockholm: Trafikkontoret, Stockholms stad

Firth, Daniel (2012). *Framkomlighetsstrategin*. Stockholm: Trafikkontoret, Stockholms stad

Gångplan för Stockholm 2014-10-20 Remisshandling (2014). Stockholm: Trafikkontoret, Stockholms stad

Klaesson, Lennart (2008). *Stockholm - en stad för alla: handbok för utformning av en tillgänglig och användbar miljö*. Stockholm: Trafikkontoret, Stockholms stad

Lekplats för alla- program för handikappsanpassning av lekplatser i Stockholms stad (2000). Stockholm: Gatu- och fastighetskontoret

Plats för trygghet: inspiration för stadsutveckling. 1. uppl. (2010). Karlskrona: Boverket

Regionplanekontoret (2009). *Tätare Stockholm- Analyser av förtätningspotentialen i den inre storstadsregionens kärnor och tyngdpunkter*. Stockholm: Stockholms läns landsting. Tillgänglig: http://www.spacescape.se/wp-content/uploads/2015/05/projektrapport_tatare_stockholm_090419.pdf (Hämtad: 2016-05-12)

Skolor och förskolors användning av närnatur- Undersökning av hur Uppsalas skolor och förskolor

använder stadens gröna utemiljöer (2015). Uppsala Kommun och Upplandstiftelsen. Tillgänglig: http://www.upplandsstiftelsen.se/UserFiles/Arkiv_publicationer/Friluftsliv/Rapport_Skolnara_natur_150911_OP_Uppsala_-_redigerad.pdf (Hämtad: 2016-02-08)

Statistik om Stockholm- Befolkningsprognos 2020 (2020). Stockholm: Sweco Eurofutures

Ståhle, Alexander (2000). *Sociotophandboken - Planering av det offentliga uterummet med Stockholms marna och sociotopkartan*. Stockholm: Stadsbyggnadskontoret, Stockholms stad

Bromma lekplatser- inventering och analys (2016). Stockholm: Topia landskapsarkitekter på uppdrag av Bromma stadsdelsförvaltning.

Stockholm stad (2016). En mer levande stadsmiljö under Stockholms broar. Tillgänglig: <https://edokmeetings.stockholm.se/welcome-sv/namnder-styrelser/kommunfullmaktige/mote-2018-11-26/agenda/0170-utlatandepdf?downloadMode=open> [2020-05-27]

Hitta grund- och förskola. Stockholm: Stockholms stad. Tillgänglig: <https://forskola.stockholm/hitta-forskola> [2020-05-27]

Brommas ekologiska infrastruktur

Bokalders, Varis & Block, Maria (2014). Urbana ekosystemtjänster: låt naturen göra jobbet. [Stock-

holm]: c/o City. Tillgänglig: <https://insynsverige.se/documentHandler.ashx?did=1797649> (Hämtad: 2016-03-23)

Lindahl, Ulf (red.) (2003). *Träd i Stockholm: en guide till stadens träd och om deras betydelse för vår miljö*. Stockholm: Gatu- och fastighetskontoret, Stockholms stad

Stadsbyggnadskontoret & Gatu- och fastighetskontoret (2004). *Stockholms grönkarta- ett planeringsunderlag för grönsstrukturen Stadsdelsområdet Älvsjö*. [Kartografiskt material]: Landformer av betydelse för stadens karaktär. Stockholm: Stadsbyggnadskontoret & Gatu- och fastighetskontoret, Stockholms stad

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (2017). *Vägledning för skyfallskartering- tips för genomförande och exempel på användning*. Tillgänglig: <https://www.msb.se/RibData/Filer/pdf/28389.pdf>. Hämtad: 2018-12-06

Stockholm Vatten (2015). *Skyfallsmodellering för Stockholms stad - Simulering av ett 100-årsregn i ett framtida klimat*. Tillgänglig: <http://miljobarometern.stockholm.se/content/docs/tema/klimat/skyfall/skyfallsmodellering/Skyfallsmodellering-Huvudrapport-SVAB-inkl-bilagor.pdf>. Hämtad: 2018-12-06

Dagvattenutredning- fördjupning av planprogram för centrala Bromma (2017). Stockholm: SWMS Arki-

tektur AB/ WSP på uppdrag av Stockholms stad.

Naturvård (2020). Stockholm. Stockholms stad. Tillgänglig: http://kartor.stockholm.se/bios/site/Text_op/Riksintresse/Naturvard/Naturvard.pdf (Hämtad: 2021-03-22)

Förvaltning och utveckling

Parkskötsel (2015). Stockholms stad. Tillgänglig: <http://www.stockholm.se/KulturFritid/Park-och-natur/Parker/Parkskotsel/> (Hämtad 2016-04-14)

Foton, kartor och illustrationer

Samtliga kapitel

Samtliga kartor är hämtade från stadens kartdatabas, DpMap, där inget annat anges.

Samtliga foton är tagna eller framtagna av projektgruppen där inget annat anges.

Övriga fotografier

Olsson, Pär (2014). Stockholmare_7299 [Fotografi]. Tillgänglig: <https://stockholm.exigus.com/file/312458>. Hämtad: 2016-04-22

Olsson, Pär (2014). Stockholmare_8122 [Fotografi]. Tillgänglig: <https://stockholm.exigus.com/file/312475>. Hämtad: 2016-04-22

Stockholms
stad

Bromma
stadsdelsförvaltning

